

SPOR BİLİMLERİ DERGİSİ

Hacettepe Journal of Sport Sciences

2022, Cilt 33, Sayı 2 / 2022, Volume 33, Issue 2
Basım Tarihi (Publishing Date) / Yeri: 19 Eylül (September) 2022 / Ankara
e-ISSN 2667-6672

Yayın hakkı © 2019 Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi
H.J.S.S. is published quarterly
Spor Bilimleri Dergisi yılda 4 kez yayımlanan hakemli süreli bir yayındır.
<http://www.sbd.hacettepe.edu.tr>

H.Ü. Spor Bilimleri : A. Haydar DEMİREL

Fakültesi Adına Sahibi

Owner

Sorumlu Yazı İşleri : Tahir HAZIR

Müdürü

Editor

Yardımcı Yayın : Serdar ARITAN (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

Yönetmenleri F. Hülya AŞCI (Fenerbahçe Üni. Spor Bil. Fak.)

Associated Editors Tolga AYDOĞ (Acıbadem Sağlık Grubu)

Nefise BULGU (Uşak Üni. Spor Bil. Fak.)

Alpan CİNEMRE (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

A. Haydar DEMİREL (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

Ayşe KİN İŞLER (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

Deniz HÜNÜK (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

Ayda KARACA (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

Ziya KORUÇ (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

Ş. Nazan KOŞAR (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

Tennur YERLİSU LAPA (Akdeniz Üni. Spor Bil. Fak.)

H. Hüsrev TURNAGÖL (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

Bilimsel Danışma

Kurulu

Scientific Advisory

Board

: Caner AÇIKADA (Lefke Avrupa Üni. BESYO)

Gazanfer DOĞU (İstanbul Aydın Üni. Spor Bil. Fak.)

Gıyasetin DEMİRHAN (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

M. Nedim DORAL (Ufuk Üni. Tıp Fak.)

Robert C. EKLUND (Florida State Üni. Eğitim Fak.)

Atilla ERDEMLİ (İstanbul Üni. Felsefe Bölümü)

Emin ERGEN (Haliç Üni. BESYO)

Adnan ERKUŞ (Üsküdar Üni. Psikoloji Bölümü)

Selahattin GELBAL (Hacettepe Üni. Eğitim Fak.)

Hakan GÜR (Uludağ Üni. Tıp Fak.)

Zafer HAŞCELİK (Hacettepe Üni. Tıp Fak.)

M. Levent İNCE (ODTÜ Beden Eğitimi ve Spor Böl.)

Çetin İŞLEĞEN (Ege Üni. Tıp Fak.)

Suat KARAKÜÇÜK (Gazi Üni. Spor Bil. Fak.)

Oğuz KARAMIZRAK (Ege Üni. Tıp Fak.)

Hasan KASAP (İstanbul Bilgi Üni. Spor Bil. Fak.)

Canan KOCA (Hacettepe Üni. Spor Bil. Fak.)

Feza KORKUSUZ (Hacettepe Üni. Tıp Fak.)

S. Sadi KURDAK (Çukurova Üni. Tıp Fak.)

Magnus LINDWALL (Gothenburg Üni. Psikoloji Böl.)

Hisashi NAITO (Juntendo Üni. Sağlık ve Spor Bil. Enst.)

Kamil ÖZER (Fenerbahçe Üni. Spor Bil. Fak.)

Xavier SANCHEZ (Halmstad Üni. Sağlık Fak.)

Veysel SÖNMEZ (Hacettepe Üni. Eğitim Fak.)

Şefik TİRYAKİ (Mersin Üni. BESYO)

Fatih YAŞAR (Hacettepe Üni. Fizik Müh. Böl.)

İbrahim YILDIRAN (Gazi Üni. Spor Bil. Fak.)

Yayın Koordinatörü : Süleyman BULUT

Publishing Coordinator

Yazım Kontrol Grubu Nihat Ş. ÖZGÖREN

Editing Scout Ferhat ESATBEYOĞLU

Yunus Emre EKİNCİ

Necip DEMİRCİ

Emre BİLGİN

Özgür Y. AKYAR

M. Gören KÖSE

Evrinm ÜNVER

Ağ Sistemi Yöneticisi : Y. Ergün ACAR

Webmaster

Yayının Türü : Yaygın

Type of Publication

Dizgi-Sayfa Düzeni : Y. Ergün ACAR

Graphic Layout Yunus Emre EKİNCİ

Yayın İdare Merkezi Süleyman BULUT

Corresponding Address Hacettepe Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi 06800, Beytepe, Ankara

Tel: 0 312 2976890 Fax: 0 312 2992167

E-posta: sbd.hacettepe@gmail.com

2022, Cilt 33, Sayı 2 / 2022, Volume 33, Issue 2

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Türkiye’de Antrenörlük ve Antrenman Biliminin Gelişim Süreci

Development of Coaching and Training Science in Turkey

Caner AÇIKADA, Ercan HASLOFÇA, Fehime HASLOFÇA 53

Genç Voleybolcularda Elastik Bantla Yapılan Bench Press ve Squat Egzersizlerinin Kuvvet ve Sıçrama Performansına Etkisi

The Effect of Bench Press and Squat Exercises Performed with Elastic Band on Strength and Jump Performance in Young Volleyball Players

Kaan SUSAM, Erbil HARBİLİ, Sultan HARBİLİ..... 74

Sporcuların Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Tatmini ve Engellenmesinin Ölçülmesi: Ölçek Uyarlama Çalışması

Measuring Satisfaction and Frustration of Athletes’ Basic Psychological Needs: A Scale Adaptation Study

İhsan SARI, Osman URFA, Gözde ERSÖZ, F. Hülya AŞÇI..... 85

Gençlik Takım Sporlarında Bağlı Yaş Etkisinin Ekolojik Bakış Açısıyla İncelenmesi

Examination of the Relative Age Effects in Youth Team Sports from an Ecological Perspective

Koray KILIÇ, Ekrem YILMAZ 105

Türkiye’de Antrenörlük ve Antrenman Biliminin Gelişim Süreci

Development of Coaching and Training Science in Turkey

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de antrenman, antrenörlük, antrenör eğitimi ve antrenman bilimi alanında meydana gelen gelişmeleri tarihsel, kavramsal ve yapısal yönlerden incelemektir. Antrenörlük ve antrenman biliminin gelişim süreci, 1932 öncesi, 1932-1974, 1974-1981, 1981-1992, 1992-2013 arası ve 2013 sonrası olarak altı evreye ayrılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmış, bu çerçevede ilgili dönemlere ilişkin literatür incelenmiş ve yorumlanmıştır. İlk üniversite yapı olarak, beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek için 1932’de kurulan Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü, Beden Terbiyesi Şubesi ele alınmıştır. Antrenörlük ve antrenmanla ilgili ilk yasanın 1938 yılında çıktığı, 1974’te “Beden Eğitimi”nden “Spor Bilimi”ne geçildiği, 1981 yılında Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) kurulması ile üniversitelerin yeniden yapılanması içerisinde yeni bir yaklaşımla “Beden Eğitimi ve Spor” adı ile kurumsallaşmaya girdiği, bununla birlikte anabilim dalı anlayışı ve lisansüstü eğitime geçilebildiği görülmektedir. 1987’de ilk antrenör yönetmeliği ve antrenör eğitimi yasa ile belirlenmiş, üniversitelerin beden eğitimi ve spor bölümlerinden mezunların antrenörlük yapabilecekleri belirtilmiştir. Yükseköğretim’in 1992’de meydana geldiği, bununla birlikte diğer ülkelerdeki benzerleri gibi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Antrenörlük Eğitimi, Spor Yöneticiliği, Rekreasyon ve Spor Bilimleri bölümlerinin kurulduğu ve çok hızlı bir okullaşmanın olduğu görülmektedir. 2013 yılında da fakülteleşmenin başladığı ve 108 Spor Eğitimi veren üniversiteden 67’sinin Spor Bilimleri Fakültesi’ne dönüştüğü; 97 üniversitede antrenörlük eğitimi veren akademik birimler bulunduğu, 29 devlet üniversitesinde antrenör eğitiminde ikinci öğretim programı olduğu görülmektedir. 8 üniversitede “Egzersiz ve Spor Bilimleri” bölümü vardır ve bunların bir kısmı antrenör eğitimi vermektedir. Bir kısım üniversiteler uzaktan eğitim yapımlarına rağmen uygulama becerisi gerektiren antrenörlük eğitimi mezuniyette verdikleri, isimleri farklı olmakla birlikte aynı eğitimi veren bölümler olduğu, aynı bölüm ve programlar için bazı üniversitelerin merkezi yerleştirme, bazı üniversitelerin ise aynı zamanda özel yetenekle öğrenci aldıkları, bazı üniversitelerin lisansüstü eğitime de özel yetenekle öğrenci aldıkları görülmektedir. Bu alanda Türkiye’den hiçbir üniversitenin dünya sıralamasında ilk 120 üniversite içerisine giremediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antrenman bilimi, Antrenörlük, Antrenör eğitimi

ABSTRACT

Aim of this study is to analyze the development of training, coaching, coaching education and training science in historical, conceptual, and constructional point of views. As a methodical approach subject related and available literature was studied and discussed. The developments, demonstrated events and subjects were studied as before the date of 1932, between 1932 and 1974, 1974 and 1981, 1981 and 1992, 1992 and 2013 and after 2013 till the present day in six phases. First university study was established in 1932 for the upbringing of physical education teachers as Gazi Physical Education Institute and this was taken as a land mark. Coaching and training related first law was passed in 1938, it was progressed from physical education to sport science in 1974, and in 1981 with the establishment of “Higher Education Institution” “Physical Education and Sport” departments were established within the universities in the school of education with a new concept. With this understanding, “Physical Education and Sport” departments were able to establish main sciences and have postgraduate studies in physical education. In 1987 first law was passed, where coaching regulation was secured under law, as a first time, stating that undergraduates from physical education and sport departments of the universities were able to work as a coaches. Physical Education and Sport departments were become school on its own, and similar to other schools in different countries, and had Physical Education and Sport Teacher Training, Coaching Education, Sport Administration, Recreation, and Sport Science departments, and this development lead to a rapid schooling throughout the country. In 2013 schools have progressed to become as faculties, where 67 of the 108 universities which provided sport education have become a faculty. 97 of the universities had coaching education departments, where 29 state universities provided second coaching education programme in coaching education. 8 universities had “Exercise and Sport Science” departments, and some of which provided coaching education. Some universities gave coaching education, which necessitates a practical training as well, and provided their undergraduates with a coaching certificate, although they have distance learning as they function as open universities. Some universities gave the same education and programmes under different names in sport education, and some universities although have central placement, they also have students from physical aptitude tests for the same coaching education. In some universities there are a physical aptitude tests for postgraduate studies. In addition, there is no university from Turkey in the 120 top ranking universities in the world.

Keywords: Training science, Coaching, Coaching education

¹Caner AÇIKADA

¹Ercan HASLOFÇA

¹Fehime HASLOFÇA

¹Lefke Avrupa Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Yazışma Adresi**Corresponding Address:**

Prof. Dr. Caner AÇIKADA

ORCID No: 0000-0002-5816-6594

Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke ,
Mersin 10, Türkiye , KKTC

E-posta: cacaneracikada@gmail.com

Geliş Tarihi (Received): 21.09.2021

Kabul Tarihi (Accepted): 09.05.2022

GİRİŞ

Türkiye’de antrenman, antrenörlük, antrenör eğitimi ve antrenman bilimi sözcükleri Türkçe’ye 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra giren sözcüklerdir. Bu konularda yazılmış yazı, makale ve kitap az denecek sayıdadır. Yazılan yazı ve makalelerin birçoğu zamanın popüler yazıları ve çoğu zaman yurtdışında yapılanları aktaran veya yansıtan özelliindedir. Antrenman, antrenörlük, antrenör eğitimi ve antrenman bilimi alanlarında geçmişten günümüze önemli değişimlerin olduğu görülmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında genel olarak Türkiye’de değişim; gereksinimden çok başka nedenlere dayanmaktadır. Bunlar; (1) dünyayı takip etmek, Jans ve arkadaşlarının belirttiği gibi (1989) (2) bunun etkisiyle yeni meslek alanlarının ortaya çıkışı, (3) hareket, spor ve ilgili alanlarda meydana gelen gelişme ve değişikliklerin “Beden Eğitimi Şemsiyesi” altında incelenemeyerek “Spor ve Hareket Bilimleri Şemsiyesi” altına girmesi, (4) “Beden Eğitiminde” meydana gelen kimlik erozyonu ile hareket eğitiminin bilim dışı bir yapıda olduğunu çağrıştırmasıdır.

Ayrıca bu çalışmada, Türkiye’de antrenman, antrenörlük, antrenör eğitimi ve antrenman bilimi alanındaki gelişmeler tarihsel, kavramsal ve yapısal bakımdan ele alınarak incelenecektir. Tarihsel gelişim, doğal olarak yapısal gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yapısal gelişmeler içerisinde daha çok okullaşma ve buna bağlı programlar/yönetmelikler meydana gelmiştir. Daha kolay anlaşılması ve anlatımda kolaylık olması bakımından tarihsel ve kavramsal gelişim altı evreye ayrılarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Antrenman biliminin gelişimi, Türkiye’de Spor Bilimlerinin gelişimi ile ele alınmış ve incelenmiştir. Birinci evrede, Osmanlı Devleti’nin kurulmasından 1932 yılına kadar meydana gelen spor alışkanlık ve kültürü ve bu dönemlerde antrenman bilimi, antrenörlük ve antrenör eğitimi ile ilgili olaylar ele alınmıştır. 1932 yılının bir tarih olarak ele alınmasının nedeni, bu tarihten önce bir üniversite eğitiminin olmaması, beden eğitimi öğreniminin, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü’nde (Gazi Beden Eğitimi Öğretmenliği ile) 1932 yılında başlamış olmasıdır (Bilge, 1989; Arun, 1990). Bu tarihten önce bir üniversite eğitimi olmamış ancak uzun yıllar boyu değişik kural, spor geleneği, kültür ve alışkanlıklar miras alınmıştır. İkinci evre olarak 1932 ile 1974 arası ele alınmış, bu dönemde enstitülerde beden eğitimi öğretmeni yetiştirilmesinin yanı sıra, 1974 yılında antrenörlük ve spor yöneticiliği gibi alanlarda eğitim vermek üzere “Gençlik ve Spor Akademileri” kurulmuştur (Gençlik ve Spor Bakanlığı [GSB], 1975; Kesim, 2020). Ayrıca, beden eğitimi şemsiyesi zorlanmaya başlamış, spor ve hareketi daha geniş bir alanda inceleme gereksinimi doğmuştur. Bunun yanında bu evrede “Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü” teşkilatı ve bunu hazırlayan diğer etkenler gündeme gelmiştir (Beden Terbiyesi Kanunu [BTK], 1938; Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü’nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun [BTSGMTGHK], 1986; Antrenör Eğitim Yönetmeliği [AEY], 1987; Gökdoğan ve Demir, 2019). Üçüncü evrede 1974 ile 1981 yılları arası ele alınmıştır. 1981, Yükseköğretim Kurulu’nun yapılması ve Türkiye’de üniversite eğitiminin tekrar şekillendirildiği yıldır. Daha önemlisi, bu yıla kadar bütün bilim alanlarında var olan “Kürsü” veya yeni yapılanmayla “Anabilim Dalı” (ABD) mantığı beden eğitiminde ilk defa zikredilmiş; iki ABD oluşturularak “Beden Eğitimi ABD” ve “Spor Eğitimi ABD” olarak açıklanmıştır (Yükseköğretim Kurumu Kanunu [YÖKK], 1981). Böylelikle, üniversite yapıda lisansüstü eğitim yapma ve bilgi üretme kavramı spor okullarına da girmiştir. “Enstitülere bağlı Beden Eğitimi Bölümleri”, “Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulları” ve “Gençlik ve Spor Akademileri” kaldırılmış; yapı ve işlevleri birleştirilerek “Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği” adı ile eğitim fakülteleri içerisinde bir bölüm olarak eğitim vermeleri öngörülmüştür (YÖKK, 1981). Dördüncü evrenin 1981-1992 yılları arası seçilmesi; 1992 yılının spor eğitiminin beş anabilim dalı, “Sporda Psikososyal Alanlar”, Spor Eğitimi”, “Antrenman ve Hareket Bilimleri”, “Spor Organizasyonu ve Yönetimi” ve “Sporcu Sağlığı” anabilim dallarının YÖK tarafından kabul edildiği tarih olmasındandır. (Yükseköğretim Kurumu [YÖK], 1991; Açıkada ve Ergen, 1992). Ayrıca, 1992 tarihi, beden eğitimi ve spor bölümlerinin

yüksekokula dönüştükleri ve içlerinde “Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği”, “Antrenörlük Eğitimi”, “Rekreasyon” ve “Spor Yöneticiliği” gibi bölümlerin kurulmasının önünün açıldığı yıl olmuştur (YÖK, 1991). Beşinci evre, 1992 ve 2013 yılları arasında kapsamaktadır. 2013 yılında, beden eğitimi ve spor ile spor bilimleri ve teknolojisi yükseköğretim kurumlarının spor bilimleri fakültelerine dönüşmeleri ve bununla ilgili yaşanan diğer gelişmeler ele alınmıştır (Bakanlar Kurulu Kararı [BKK], 2013). Altıncı evrede ise 2013 ve günümüze kadar geçen süre ele alınmıştır; spor bilimleri fakülteleri, yükseköğretim kurumları ve bölümlerin diğer gelişim süreçleri dikkate alınmıştır.

YÖNTEM

Antrenman bilimi, antrenman, antrenörlük, antrenör eğitimi gibi alanlarda yayınlanmış ve ulaşılabilir literatür incelenmiş ve yorumlanmıştır. Her evreye ait gelişmeler, sergilenen olay ve konular 1932 yılı öncesi, 1932 ve 1974, 1974 ve 1981, 1981 ve 1992, 1992 ve 2013 yılları arası ve 2013 yılı sonrası günümüze kadar incelenmiştir.

1932 Öncesi Antrenörlük, Antrenör Eğitimi ve Antrenman Bilimi: 1932 yılında Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü (Gazi Beden Eğitimi Öğretmenliği) kurulmuştur ve aynı yıl eğitime başlamıştır (Bilge, 1989; Arun, 1990). Bu tarihten önce antrenman, antrenörlük, antrenör eğitimi ve antrenman bilimi gibi kavram ve sözcüklerinin tam olarak yerleşmediği; antrenör, antrenman ve spor dalı yerine geçen farklı deyim ve sözcüklerin kullanıldığını görürüz. Osmanlı döneminde yapılan etkinlik veya sporların çevresinde oluşan gelenek ve kültürün aynı zamanda o etkinlik veya sporların doğmasına; etkinlik ve kültürünün çevresinde de antrenman, antrenörlük, antrenör eğitimi ve bütün bunlara bağlı bir antrenman bilimi yapısının gelişmesine neden olduğu söylenebilir. Her evre kendisine özgü kültür ve alışkanlıklar göstermiş, karşılaşılan sorunlara değişik yaklaşımlar sergilenmiştir. Bu nedenle “1932 Öncesi Antrenörlük, Antrenör Eğitimi ve Antrenman Bilimi” kavramları kendi içerisinde evrelere ayrılarak incelenmiştir

Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerine kadar spora kısa bir bakış: Osmanlı İmparatorluğu döneminde alışkanlık, kültür ve sporlar bugünkü yapısından çok uzak ve şimdilerde “spor” olarak isimlendirdiğimiz yapı ve anlamdan farklı bir şekilde ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Ertuğrul Gazi’nin oğlu Osman Gazi tarafından 1299 yılından başlayarak 1453 yılında İstanbul’un alınışı ile kuruluşunu tamamlamıştır (“Ottoman Empire”, 2021). Osmanlı döneminde birçok talimhane kurulduğunu ve binicilik, okçuluk, güreş, cirit, çevgan, güreş, kılıç kullanma, kargı, bıçak gibi faaliyetlerin yapıldığı ve savaş aletlerinin kullanımına ilişkin eğitimler verildiği görülmektedir (Çelik ve Bulgu, 2010). Osmanlı İmparatorluğu’nda yukarıda değinilen faaliyet ve etkinliklerin yapılabilmesi için vakıf ve tekkeler kurulmuştur (Türkmen, 2012; Özsoy ve diğ., 2014; Karakaya ve Devocioğlu, 2020; Dever, 2019; Dever ve diğ., 2018). Tekkelerin, Osmanlı’da spor kulüplerine en yakın kavramları ifade ettiği belirtilmektedir (Fişek, 2003). “Tekke” sözcüğü Farsça’dan Türkçe’ye girmiştir ve “güvenilecek bir yer veya mekan” anlamına gelmektedir. Tekke, dini bir yer anlamına gelmekle beraber; aynı dine mensup kişilerin bir araya gelerek “şeyhleri” kanalıyla birtakım beceriler öğrenme yeri olarak tanımlanır. Spor Tekkelerinin ne zaman kurulduğu ile ilgili kesin bir kayıt bulunmamaktadır. Türk kültüründe binlerce yıl öncesinde var olduğu bilinmekte ve Anadolu’ya Selçuklu Türkleri tarafından getirildiği söylenmektedir (Dever, 2019, Dever ve diğ., 2018). Osmanlı İmparatorluğu’nda iki tür tekke bulunduğu; birinin “Derviş Tekkeleri” ve diğerinin “Spor Tekkeleri” olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Derviş tekkeleri, dervişlere kalacak yer, yeme-içme ve belli günlerde dini eğitim sunan kurumlardı. Spor tekkeleri ise sporculara kalacak yer, barınma, yeme-içme ve antrenman yapma ortamı sağlayan yerlerdi ve buraya gelenler daha sonraları “derviş” olarak anılırlardı (Dever, 2019). Derviş olarak anılmaları, daha yüksek bir dini mertebede olarak görülmeleri idi (Dever, 2019). Bu nedenle Spor Tekkeleri’nin Derviş Tekke’lerinden farklı olduğu vurgulanmaktadır (Bilge, 1989; Yıldırım, 2017).

Osmanlı vakıf ve tekkelerini, halkın askerlik eğitimine hizmet eden ve askerlik dışında da eğlenceye dönük yapılar olarak görmek gerekir. Burada öğreticiler; “antrenör” gibi bir fonksiyon görürlerdi. Bu en bariz bir şekilde güreşte görülür ve güreşte sivrilmiş, teknik ve taktiği bilen, okuma-yazma ve hesap-kitap işlerinden anlayan kişiler tekkenin başı seçilirdi. Bu kişilere “şeyh” adı verilir, öğrenen kişilere de “mürit” denirdi (Gümüş, 1988; Kahraman, 1989; Kahraman, 1995; Fişek, 2003; Fişek, 1983; Karakaya ve Devocioğlu, 2020). Tekkelerde müritlerin (sporcuların) uyku ve beslenme düzenlerinin şeyhler (usta eğitimciler) tarafından düzenlendiği, bu anlamda tekkelerin özel yasalarla yönetildiği belirtilmektedir (Yıldız, 2002). Osmanlı’da spor eğitimi, halkın yaygın veya bir kesiminin serbest zamanlarında bugünkü anlamıyla rekreasyon veya eğlence için yaptığı bir şey değildi (Çelik ve Bulgu, 2010). Eğitim kurumlarında ders olarak değil, talim olarak yapılırdı ve spor eğitimi askeri eğitim-öğretim kurumları, saray eğitim-öğretim kurumları ve halk eğitimi veren tekkelerde yapılırdı (Soyer, 2004; Çelik ve Bulgu, 2010; Fişek, 2003; Zorba Akın, 2014). “Spor Tekkeleri” kökenleri bakımından eski, çağdaş benzerleri bakımından bugünkü ve zamanın Avrupa’sındaki “kulüp” yapısına en yakın, “toplumsal güvenlik” boyutu bakımından da görev üstlendiği için daha farklı yapılarıdır. Çeşitli araştırmalardan, bu yapıların birer “güreş tekkesi” oldukları, Osmanlı İmparatorluğu’nun yayılma döneminde alınan her yeni şehir ve kasabada yörenin güçlü gençlerinin pehlivan olarak yetiştirilmesi için bir araya getirilmesi ve sporu teşvik için kurulduğu, güreş tekkelerinin yanı başında ya da bünyesi içerisinde öteki sporların da yer aldığı yapılar olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. (Çelik ve Bulgu, 2010; Fişek, 2003).

Spor Tekkeleri iki şekilde kurulabilir ve gelirleri iki kaynaktan sağlanabilirdi. Birincisi, tekkenin Osmanlı padişahı tarafından kurulması halinde “Miri” sayılır, masraf ve giderleri tekkenin bağlandığı vakıf tarafından karşılanırdı. İkincisi ise, bir kısım tekkeler özel vakıflar tarafından kurulabilir, miri yani devletin sayılmaz ve gelir ve giderleri o şehrin kadıları tarafından karşılanırdı (Kahraman, 1989; Çelik ve Bulgu, 2010). Osmanlı Anadolu’sunda kullanılan ve bugün de geçerli ve ayrıca evrensel olarak da yaygın olan, sporcuların desteklenmesiyle ilgili bir diğer örgütlenme ise siyasi ve ekonomik anlamda gönüllü kişiler tarafından sporcu veya sporcuların korunması ve desteklenmesi şekliydi (Fişek, 2003; Çelik ve Bulgu, 2010). Osmanlıda üçüncü örgütlenme ise, 675 yıldır var olan ve hala Kırkpınar Yağlı Güreşleri ile varlığını devam ettiren “Ağalık” düzeni olarak ifade edilmekte olan yaklaşımdır (Fişek, 2003; Çelik ve Bulgu, 2010). Yalnız güreşin, Karakucak Güreşi ve Kırkpınar Güreşlerinin Türk folklorunda ve Osmanlı Türkleri’nde ne denli köklü ve eskiye dayandığını açıklamak; Osmanlı döneminde sporun ve çevresinde bulunan diğer konuların anlaşılması ve sosyokültürel olarak değerlendirilmesi bakımından önemlidir.

Osmanlı Devleti’nde spor teşkilatlanmasında “Spor Tekkeleri” önemli bir yer tutmuştur (Soyer, 2004; Çelik ve Bulgu, 2010; Zorba Akın, 2014). Ancak, Osmanlı Devleti’nde “spor”un bugünkü anlamıyla daha çok; beceri kazanma ve savaş eğitimi amacıyla uygulandığı ve teşkilatlandığı görülmektedir (Çelik ve Bulgu, 2010). Spor tekkeleri özel yasalarla ve çok yönlü yönetmeliklere bağlı olarak yönetilirdi. Osmanlı Devleti’nin büyüme ve gelişme dönemlerinde spor tekkeleri hem sosyal temaslar sağlayan; hem de toplumu bütünleştirici ve birleştirici bir görev üstlenirlerdi. Tanzimat’ın ilanından önceki dönemde Osmanlı Devleti’nde güreş, avcılık, atıcılık, okçuluk, binicilik, kılıç, ağırlık kaldırma, gürz ve topuz kullanma, cirit, gibi geleneksel spor dalları ile sınırlı olduğu ve sporun özel bir etkinlikten çok savaş talimi olarak görüldüğü, batılı spor veya evrensel spor dallarından halkın büyük bir çoğunluğunun haberinin olmadığı ve okullarda yaygın bir spor eğitimi programı bulunmadığı görülür (Çelik ve Bulgu, 2010). Ancak, Tanzimat öncesi, kısmen İngiltere hariç, birçok batılı ülke halkları da Osmanlılar gibi evrensel spor dallarından haberdar değildi çünkü birçoğu henüz bulunmuyordu.

Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde spora kısa bir bakış: Tanzimat Dönemi, Osmanlı Devleti'nin “Batılılaşma”, “Modernleşme” veya “Yeni Osmanlı” çabalarından birisi olarak kabul edilir (Karakaya ve Devecioğlu, 2020; Bayazıt ve Boz, 2017; Altın, 2013). Tanzimat dönemi 1839 yılında başlar ve 1876 yılında sona erer (Karakaya ve Devecioğlu, 2020). Meşrutiyet dönemleri ise hemen bunun arkasından başlamış; 1876 ve 1908 tarihleri arası I. Meşrutiyet, 1908'den Cumhuriyet dönemine kadar olan süre de II. Meşrutiyet olarak ifade edilmiştir (“Tanzimat”, 2021). Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı'nın birçok alanda gerilemesi ve toprak kaybetmesi, askeri reformlarda geri kalındığı düşüncesi ile öne sürülmüş; uygulamada diğer alanlar ihmal edilmiş, özellikle halk kitlelerine inilememiş, sosyokültürel alışkanlıklar değiştirilememiştir (Altın, 2013). Batılılaşma, Avrupalılaşma veya Yeni Osmanlı; yabancılar, azınlıklar ve Müslüman Türklerde orta ve üst entelektüel kesimde, daha çok İstanbul, İzmir ve Selanik'te kalmıştır (Altın, 2013; Özsoy ve diğ., 2014). Tanzimat Fermanı ile önerilen değişikliklere; karışık sosyokültürel yapıdaki halkın önemli bir bölümü (özellikle Müslüman Türk kesimi) karşı gelmiş ve uygulanmasını istemeyen bir yaklaşım sergilemiştir (Bayazıt ve Boz, 2017; Altın, 2013). Buna rağmen beden eğitimi, değişik sporlar ve kulüpleşme bu süre içerisinde meydana gelmiş; kendisine özgü sorunlar ve çözümler üretmiştir (Karakaya ve Devecioğlu, 2020; Çelik ve Bulgu, 2010). Tanzimat Dönemi, Osmanlı'da ordu, hukuk, eğitim, din, sosyal ve kültürel alışkanlık ve değerler gibi her şeyi etkilemiştir (Karakaya ve Devecioğlu, 2020; Bayazıt ve Boz, 2017; Çelik ve Bulgu, 2010; Altın, 2013). Meydana gelen değişimlerin spor ve kulüpleşme bakımından Osmanlı Türkiye'sini nasıl etkilediği; antrenman, antrenman bilgisi, antrenör kavramlarını nasıl yönlendirdiğini anlamak ve yorumlamak bakımından önemlidir.

Cimnastiğin toplumu modernleştirmede önemli olduğunun anlaşılmasıyla birlikte bunu halka yaymanın formal eğitim yoluyla olabileceği düşünülmüştür. Cimnastik (Jimnastik) değişik sporlara ve fiziksel antrenmana verilen o zamanki yaygın isimdi (Altın, 2013). Osmanlı/Türk geleneksel sporu olarak bilinen güreş, binicilik ve ok atmadan farklı olarak; yapılandırılmış bir program dahilinde, “modern” (Batılı, Avrupalı veya Yeni Osmanlı) anlayış ile fiziksel antrenman önerilir. Fiziksel antrenman 1863'de önce askeri okulların programına girer (Kahraman, 1995; Çelik ve Bulgu, 2010; Altın, 2013). Askeri okulları takiben 1869 yılında; “Riyazet-İ Bedeniyye” adıyla Cimnastik, zorunlu ders haline getirilir ve bütün sivil okulların eğitim programlarına girerek yeniden düzenlenir. Eğitim programlarının yeniden düzenlenmesi “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” adı verilen “Eğitim Yönetmeliği” ile duyurulur (Kahraman, 1995; Çelik ve Bulgu, 2010; Altın, 2013). Mekteb-i Harbiye'de (Askeri Okullar) beden eğitimi dersleri İtalyan beden eğitimi öğretmeni M. Martin tarafından verilmiştir. Beden eğitimi dersleri diğer derslerden sonra her gün, toplu veya dağınık olarak yapılmış ve subay adaylarının alması gereken fiziksel zindelik sağlanmaya çalışılmıştır (Atabeyoğlu, 1985; Çelik ve Bulgu, 2010).

Yukarıda sayılan ve eğitimde batılılaşma hareketi ile “Kuleli İdadisi” ve “Mektebi Bahriye” gibi askeri okul programlarına da beden eğitimi adı altında cimnastik dersleri koyulmuştur (Fişek, 2003; Çelik ve Bulgu, 2010). Bu dönemin devamı olarak 1869 yılında Rüştüyelere (Ortaokullar), 1870'de Mekteb-i Tıbbiye'ye (Tıp Fakülteleri) ve 1887'de İdadiler'e (Lise Okulları) cimnastik ve eskrim dersleri koyulmuştur (Çelik ve Bulgu, 2010; Altın, 2013). Sultan Abdülaziz'in Fransa, İngiltere ve Almanya'ya gezileri sonrasında okullarda okutulmak üzere cimnastik kitaplarının çevirisi yapılmıştır (Kahraman, 1995; Çelik ve Bulgu, 2010).

Osmanlı'da görülen tekkeler ve vakıfların Tanzimat Dönemiyle birlikte ortadan kalktığı görülür (Atabeyoğlu, 1985). Bu nedenle, Osmanlı'da 19.yüzyılın sonu ve 20. yüzyıl başlarında kurulan spor kulüpleri ile başlayan kulüpleşme; Osmanlı ve Türkler için yeni bir kavram olup, batılı ve azınlıklara ait yapılar olarak görülmüştür (Ertuğ, 1977; Çelik ve Bulgu, 2010; Gümüş, 1988; Kahraman, 1989; Kahraman, 1995; Karakaya ve Devecioğlu, 2020). Özellikle 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında yabancılar tarafından kurulan spor kulüplerinin önemli bir kısmı etnik ve politik amaçlı kurulurken;

Türk gençleri öğrendikleri yeni sporları faaliyete geçirmek için politik baskı ve zorluklara göğüs germek zorunda kalacaklardır (Günay, 2016). Osmanlı’da 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanına kadar futbol oynamak ve kulüp kurmak yabancıların bir ayrıcalığıydı. Yabancıların oynama, kulüp kurma ve bu konuda bir araya gelme konusunda bir sınırlamaları bulunmazken; Türk gençlerinin bir araya gelmeleri, kulüp ve dernek kurmaları sınırlandırılmış ve devlet tarafından yasaklanmıştır. Türkler, Meşrutiyet yıllarında gördükleri kısıtlamalara rağmen, yabancı ve azınlıkların yanı sıra atletizm, atıcılık, avcılık, binicilik, bisiklet, cimnastik, eskrim, futbol, golf, güreş, halter, yelken, kürek, tenis gibi spor dallarında kulüpler kurmuşlardır (Baba, 1940; Ertuğ, 1977; Gümüş, 1988; Kahraman, 1989; Kahraman, 1995).

Cimnastik sporunun okul programlarında yer aldığı 1863 yılı; spor ve sporun yönetimi için başlangıç noktası olmuştur. Osmanlı Devleti’nde, spor yapmak amacıyla Avrupalı anlamda ilk kulüp, 1872 yılında “The Imperial Yatching and Boating Club” (İmparatorluk Yat ve Yelken Kulübü) adıyla kurulmuş olan yat ve yelken kulübüdür. Kulübün ilk başkanı emekli İngiliz Amiral Hobart Paşa (Augustus Charles Hobart Hampten) olacaktır (Altın, 2013). İstanbul’da 1896 yılında kurulan “Moda Futbol ve Rugby” spor kulübü yine İngilizler tarafından kurulacaktır. İlk Türk spor kulübü ise Reşat Danyal ve Fuat Hüsnü tarafından 1899 yılında kurulan “Black Stockings” kulübüdür. Türk gençlerinin kulüp kurmaları ve bir araya gelmeleri “İstibdad Rejimi” nedeniyle sınırlandırıldığı için İngilizce isimle kulüp kurulmuştur. 1899 yılında Yunanlılara karşı oynanan maçta 4-1 yenilirler ve maç sonrası kulüpten bir daha haber alınmaz (Fişek, 1983; Ekinci, 2016; Karakaya ve Devecioğlu, 2020; Çelik ve Bulgu, 2010). İlk futbol maçı 1875 yılında Selanik’te, daha sonra 1880 yılında İzmir’de ve 1890 yılında İstanbul’da oynanmıştır (Ekinci, 2016). İngiliz aileler 1894 yılında İzmir’in Bornova ilçesinde “Football and Rugby Club”ı kurmuşlardır. Ardından Moda 1896, Kadıköy 1899, İmage 1900, Elpis 1900 kulüpleri kurulur (Fişek, 1983; Ekinci, 2016; Bayazit ve Boz, 2017).

Yukarıda anlatılan gelişmeler ve kulüpleşme antrenörlük, antrenör eğitimi ve antrenman bilgisi konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir (Ekinci ve Serarslan, 1997). Ancak spor kulüplerinin kurulması, spor kültürünün yerleşmesi ve yaygınlaşmasının; spor kültürü etrafında antrenman, antrenör ve antrenman bilgisi gibi başka alanların gelişmesine ortam hazırladığı görülmüştür. 1903 yılında İstanbul Futbol Birliği kurulur. Bu birliğin amacı söz konusu yıllarda İstanbul’da bulunan Kadıköy, Elpis, Moda, Strugglers, Yasson, Dark spor kulüpleri gibi futbol kulüplerinin kendi aralarında yaptıkları bir sözleşmeyle takımların maçlarını düzenlemektir. 1904 yılında İngilizler tarafından “Pazar Ligi” adı verilen bir yapı kurulmuştur. Bundan cesaretlenen Türk gençleri 1905 yılında Galatasaray’ı ve 1907 yılında da Fenerbahçe’yi kuracaklardır (Ekinci, 2016). Bilge’ye göre ilk Türk kulübü 1903 yılında “Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye” adıyla İstanbul’da kurulmuştur (Bilge, 1989). Bu kulüp 26 Müslüman genç tarafından, futbol oynamaları şartıyla, “jimnastik kulübü” olarak kurulur (Ekinci, 2016).

1909 yılında 1680 sayılı Cemiyetler Kanunu’yla beraber bütün spor kulüplerinin birer dernek yapısında kurulmasına izin verilir (Karakaya ve Devecioğlu, 2020; Turkay ve Aydın, 2017). 1910 yılında; İstanbul’da bulunan futbol kulüplerinin bir lig yapısı içerisinde faaliyet göstermesi amacıyla “İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi” düzenlenir (Turkay ve Aydın, 2017). Birçok Türk kulübünün futbol ligine alınmaması nedeniyle 1913 yılında, çoğunluğunu okul takımlarının oluşturduğu “Cuma Ligi” kurulur (Ekinci ve Serarslan, 1997). Böylece 1913 yılında İstanbul’da biri “İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi”, diğeri “Cuma Ligi” adıyla iki ayrı futbol ligi düzenlenir. Ancak Cuma Ligi, 1913-1914 sezonu sonuna kadar devam etmiş ve 1914 yılında kurulan “İstanbul Şampiyonluğu Ligi” maçlarını cuma günü oynadığı için “Cuma Ligi” olarak anılır ve 1913 yılında kurulan “İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi” 1914 yılında varlığını sürdüremez yerine “Pazar Ligi” kurulur (Ekinci ve Serarslan, 1997). 1914 ve 1915 sezonunda Pazar Liginde Galatasaray, Cuma Liginde ise Fenerbahçe şampiyon olmuştur. Ardından İstanbul şampiyonunu belirlemek için bu iki takım karşılaşmış ve maç

Fenerbahçe'nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Daha sonra iki ligde oynayan bir kısım takımlar bir araya gelerek "Cuma Birliği" adıyla yeni bir lig oluşturmuşlardır (Ekenci ve Serarslan, 1997). Ancak 1918 ve 1919 sezonlarında bu lig oynanamamış ve 1920 yılında Beşiktaş Jimnastik Kulübünün öncülüğünde "Türk İdman Birliği" kurulmuştur. Etnik ayırmacılığın hat safhaya çıktığı ve kaosu yaşandığı bu yıllarda her şeye rağmen birçok birlik kurulmuş ve 1922 yılında "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı"nın (TİCİ) kurulması ile tümü tek bir birlik altında toplanmıştır (Ekenci ve Serarslan, 1997; Turkyay ve Aydın, 2017; İmamoğlu, 2011; Bayazit ve Boz, 2017; Özmaden ve diğ., 2016; Özmaden, 2010; Özsoy ve diğ., 2014; Korkmaz ve Bağırhan, 2019).

İlk Olimpiyat Oyunlarının 1896 Atina'da organize edilmesinden sonra; 1900'lü yılların başında büyük bir felsefe ve ideoloji haline gelen "Modern Olimpiyat Oyunları", Balkan Ülkelerinin başkaldırısı ile siyasal bir harekete dönüşür ve Osmanlı'dan ayrılarak bağımsızlıklarını elde ederler (Mallon, 1999). 1907 yılında Uluslararası Olimpiyat Komitesinin (IOC) kurucusu Pierre de Coubertin İstanbul'u ziyaret eder ve Türk Osmanlı Hükümetinin de Uluslararası Olimpiyat Komitesinde (Cemiyeti) yer almasını ister (Şinoforoğlu, 2020). Pierre de Coubertin, ziyaret sırasında bir beden eğitimi öğretmeni olan, eğitiminin bir kısmını İsveç'te yapan ve Türk sporunun önde gelen bir üyesi olarak Selim Sırrı Tarcan'la tanışır ve bir Milli Olimpiyat Cemiyeti (Komitesi) kurulmasını ister (Şinoforoğlu, 2020). Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti, o dönemdeki II. Meşrutiyet ve siyasal çalkantılar nedeniyle 1908 yılında kurulmuştur (Şinoforoğlu, 2020). O tarihte Servet-i Fünun Dergisi sahibi Ahmet İhsan Tokgöz ilk Osmanlı Milli Olimpiyat Komitesi Başkanı ve Selim Sırrı Tarcan ilk genel sekreteri olmuştur. 1909 yılında Berlin'de yapılan ilk IOC toplantısında Selim Sırrı Tarcan Osmanlı Milli Olimpiyat Komitesini temsil edecek ve Osmanlı Milli Olimpiyat Cemiyeti 1911 yılında IOC üyesi olmuştur. 1912 yılında Stockholm'de düzenlenen Yaz Olimpiyat Oyunlarına Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti resmi olarak davet edilir. Stockholm Yaz Olimpiyat Oyunlarında Selim Sırrı Tarcan yönetici olarak görevlendirilir, Vahram Haret Papazyan ve Mıgırdiç Mıgıryan kendi imkanlarıyla sporcu olarak katılırlar ("Selim Sırrı Tarcan", 2021; Şinoforoğlu, 2020). Olimpiyat oyunlarına sporcu olarak katılan Mıgırdiç Mıgıryan sağ ve sol elle gülle atma yarışmasında Olimpiyat 7.'si olmuş ve şeref kütüğüne ismi yazılmıştır. Aynı zamanda Mıgıryan, Olimpiyat Oyunlarına katılan son Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti (Komitesi) sporcusudur ("Selim Sırrı Tarcan", 2021; Şinoforoğlu, 2020). 1914 ve 1918 yılları arasında gerçekleşen 1. Dünya Savaşı nedeniyle, 1916 yılında yapılması planlanan Berlin Olimpiyat Oyunları yapılamamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası 1919 yılında gerçekleşen IOC'nin 18. Birleşiminde; Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Hükümetinin Almanya yanlısı olarak Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan yanında savaşa girmesi nedeniyle IOC'de yer alamayacağı kararı alınmıştır. Bunun sonucunda, 1920 Belçika Antwerp'te yapılan Yaz Olimpiyat Oyunlarında yer almasına izin verilmediği için, Osmanlı Olimpiyat Cemiyeti ortadan kalkmıştır ("Selim Sırrı Tarcan", 2021; Şinoforoğlu, 2020). Ancak, 1921 yılında Türkiye; Macaristan ve Bulgaristan ile beraber Pierre de Coubertin'in etkisiyle tekrar IOC üyesi olmuş, Selim Sırrı Tarcan da IOC üyesi seçilmiştir ("Selim Sırrı Tarcan", 2021; Şinoforoğlu, 2020). Osmanlı Milli Olimpiyat Komitesi 1922 yılında Selim Sırrı Tarcan başkanlığında tekrar kurulur ve 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Türkiye Milli Olimpiyat Cemiyeti olarak ismi değişir ("Selim Sırrı Tarcan", 2021; Şinoforoğlu, 2020). Bu gelişmeler antrenörün yetişmesi veya antrenman bilgisi ile ilgili har hangi bir bilgi sunmamaktadır. Daha önce bahsedildiği gibi sporun ulusal ve uluslararası yapısı ve gelişimi, bir kültürün yaygınlaşması, sporun etrafında bulunan ve sporun gelişmesi için tetikleyici olan başka unsurların gelişmesine zemin hazırlayıcı olacaktır.

Cumhuriyet dönemi başında spora kısa bir bakış: Sporu disipline etmek amacıyla 14 Temmuz 1922 yılında 16 futbol kulübünün bir araya gelmesiyle "Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı" (TİCİ) kurulur (1922-1936). TİCİ'nin ilk başkanlığını Ali Sami Yen, asbaşkanlıklarını Burhan Felek ve Ali Seyfi yapar. 03.08.1909'da kurulan dernekler kanununa

göre TİCİ’nin esas görevi; kulüpleşen derneklerin spor faaliyetlerini organize etmek, spor dallarını yaygınlaştırmak ve Türkiye’de sporu geliştirmektir (Ekenci ve Serarslan, 1997; Turkay ve Aydın, 2017; İmamoğlu, 2011; Özmaden ve diğ., 2016; Özmaden, 2010; Özsoy ve diğ., 2014; Bayazit ve Boz, 2017; Korkmaz ve Bağırhan, 2019). 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk resmi spor teşkilatı olan TİCİ bağımsız bir yapıya kavuşmuştur. Bu ittifak, Paris’teki 1924 Yaz Olimpiyatları ve Amsterdam’daki 1928 Yaz Olimpiyatları’na sporcu yollanması için Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün emri ile devletten para yardımı alır. Hızlı bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası camiada tanınması gerekliliği vardır ve batılı olarak tanınmak için spor iyi bir araç olarak görülür. Bu amaçla TİCİ döneminde spor federasyonlarında çalıştırılmak üzere yurtdışından değişik tarihlerde güreş, futbol, atletizm, eskrim, boks ve yelken sporlarında antrenörler getirilmiştir (Kokmaz ve Bağırhan, 2019). Ancak TİCİ tüzüğü içerisinde antrenör ve antrenman bilgisi gibi alanlara yer verilmemiştir. TİCİ resmi olarak Türkiye Cumhuriyeti öncesi kurulan ve Türk Sporunu organize eden tek yapı olarak görülmektedir.

Türkiye’de spor eğitimi alanında; hareket, spor ve beden eğitimine yönelik ilk kurs 1927 yılında, İsveç’te eğitim alan Selim Sırrı Tarcan tarafından düzenlenmiştir (Şinoforoğlu, 2020). Cumhuriyetin ilanından sonra Beden Eğitimi Öğretmeni yetiştirmek üzere, beden eğitimi öğretmenliği yapan fakat herhangi bir formasyonu (pedagojik eğitimi) bulunmayan ve gönüllü olan ilkökul öğretmenleri bu kursa çağırılmıştır. Bu kursta başarılı olan 148 erkek ve 63 kadın öğretmen orta dereceli okullara beden eğitimi öğretmeni olarak atanmıştır (Devecioğlu ve ark., 2011; Arun, 1990; Günay, 2013).

Ankara’da Orta Dereceli Okullara muhtelif branşlarda öğretmen yetiştiren Gazi Eğitim Enstitüsü’ne 1932 yılında bir de “Beden Eğitimi Bölümü” eklenmiştir. Bunun için Enstitü’nün ana binasının yanında bir cimnastik salonu, atletizm tesisleri ile koşu pisti bulunan bir spor sahası yapılmıştır (Arun, 1990; Günay 2013). Ayrıca Gazi Eğitim Enstitüsü bünyesinde Beden Eğitimi Şubesi için bir bina yapılarak 1932 yılında “Gazi Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Şubesi” açılmıştır. Bu yeni Şube’ye yalnızca Erkek Öğretmen Okulu mezunu olan ve en az bir yıl İlkokul Öğretmenliği yapan erkek öğrenciler alınmıştır. Böylece Beden Eğitimi Öğretmeni yetiştiren, üç yıl öğrenim süreli bir yükseköğretim kurumu kurulmuştur (Arun, 1990; Günay, 2013). Bütün bunlar farklı sporların gelişmesi için önemli bir yapılanma olarak görülür ancak Antrenör, Antrenör Eğitimi, Antrenman, Antrenman Bilgisi, Antrenman Bilimi gibi alanlara dönük bir yapılanma olarak görülmemiştir.

1932-1974 yılları arası Antrenörlük, Antrenör Eğitimi ve Antrenman Bilimi: Yukarıda da değinildiği gibi 1932 yılında kurulan ve başlangıçta üç yıllık eğitim veren Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü Beden Terbiyesi Bölümü (Gazi Beden Eğitimi Öğretmenliği) belli bir eğitim programını takip etmemiştir ve öğretim elemanlarının yönlendirmesine göre bir eğitim programı uygulamıştır (Arun, 1990). Buna göre Öğretmenlik Bilgileri adı altında Psikoloji, Pedagoji, Öğretim Metodu yanı sıra Yabancı Dil ve Müzik dersleri verilmiştir. 1942-1943 akademik yılında Eğitim Bakanlığı’na bağlı Talim ve Terbiye Kurulunca Gazi Eğitim Enstitüsü’nün tüm bölümlerinde belli bir programa göre eğitim verilmiş ve buna göre beden eğitim programında uygulamalı ve teorik dersler okutulmuştur. Uygulamalı olarak Cimnastik, Ritmik Cimnastik, Spor (Atletizm ağırlıklı), Eğitsel ve Sportif Oyunlar, Halk Dansları (Milli Oyunlar), İzcilik dersleri yer almıştır. Teorik olarak da Beden Eğitimi Bilgileri, Beden Eğitimi Tarihi, Anatomi, Fizyoloji, Spor Hijyeni, Antropometri (kısa bir süre), Saha ve Malzeme Bilgisi, Teşkilat ve İdare, Tıbbi Jimnastik ve Masaj, Çocuk ve Gençlik Psikolojisi, Pedagoji, Öğretim Metodu (Genel ve Özel), Yabancı Dil, Türk Devrim Tarihi dersleri yer almıştır (Arun, 1990; Günay, 2013). Ayrıca, haftada 4 saat olan Türkçe, Tarih ve Coğrafya Öğretmenliği ek branş olarak

verilmiştir. Burada antrenör eğitimi, antrenman bilgisi veya antrenman bilimi yer almamakla birlikte; değişik sporların öğretilmesi, sporlarla ilgili yapı ve onun etrafında yer alan diğer konuların verildiği anlamını taşımaktadır.

1934-1935 öğretim yılı sonu Gazi Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü 20 kişi olan ilk mezunlarını verecektir. Mezunların en iyileri beden eğitimi öğretmeni yetiştiren ve yenileri açılması düşünülen kurumlarda değerlendirilmek üzere, ağırlıklı olarak Almanya'ya Beden Eğitimi öğrenimi için gönderilecektir (Arun, 1990; Günay, 2013). Gazi Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümünün ilk yıllarında sadece Erkek Öğretmen Okulu mezunları alınırken, bu uygulama 1937 yılında kaldırılarak, lise mezunu erkeklerin yanında ayrıca kadınlar da Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü'ne kabul edilmiştir (Arun, 1990). Gazi Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü iki devre mezun verdikten sonra Orta Öğretimde Beden Eğitimi öğretmeni ihtiyacının çok olması nedeniyle çabuk ve kısa yoldan öğretmen elde etmek için 1937'de bölümün öğrenim süresi iki yıla indirilmiştir (Arun, 1990; Günay, 2013). 1939 yılında Almanya'nın Polonya'ya saldırması sonucu başlayan II. Dünya Savaşı nedeniyle Enstitüde bulunan yabancı uyruklu öğretim elemanları ülkelerine dönmüştür (Arun, 1990). Ancak 1940 yılında eğitim süresi tekrar üç yıla çıkarılmıştır. 1946-1947 öğretim yılına gelindiğinde; beden eğitimi öğretmeni açığını kapatmak için, eğitim süresi yine iki yıla indirilmiş ancak birkaç yıl sonra tekrar üç yıla çıkarılmıştır (Arun, 1990).

1944-1945 akademik yılında Edirne'de Orta Öğretim Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü açılmıştır. Ancak bir yıl sonra kapatılarak, öğrencileri Ankara Gazi Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü'ne aktarılmıştır. 1948-1949 yılına gelindiğinde; İsveç'ten iki uzmanın da getirilmesi ile İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü açılmıştır. Ancak bir dönem mezun verdikten sonra öğretim elemanı yetersizliği nedeni ile ikinci dönemin sonunda kapatılmak zorunda kalmıştır. Bölümün öğrencileri bütünleme sınavlarını Gazi Eğitim Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü'nde tamamlamıştır. Gazi Eğitim Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü'nde yetişen Beden Eğitimi Öğretmenlerinin çok yönlü gelişmeleri amaçlandığından; eğitim programlarında kış ara tatilinde ve kar olan bir merkezde "kayak kampı dersi", yaz aylarında da bir sahil yerinde "yüzme ve izcilik kamp dersleri" yer almıştır (Arun, 1990).

Almanya'dan Carl Diem 1933 yılında Türkiye'ye davet edilerek "Gençliğin Eğitimi" konusunda kendisinden bilgi alınmıştır. Bu bilgilerin ışığında o tarihe kadar bağımsız olarak çalışan TİCİ 1936 yılında kapatılmış ve yerine Türk Sporunu geliştirmek amacıyla "Türk Spor Kurumu" kurulmuştur (Özsoy ve diğ., 2014; Korkmaz ve Bağırman, 2019; Flaps Club, 2021). Türk Spor Kurumu (1936-1938), tek partili dönemde Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olarak kurulmuş ancak yönetim anlayışı ve ortaya çıkan değişik olumsuzluklar nedeniyle kısa ömürlü olmuştur. Kısa ömürlü olmasına rağmen "erken cumhuriyet döneminin uzun süreli ilk antrenörlük kursu" bu dönemde açılmıştır (Korkmaz ve Bağırman, 2019). Büyük bir antrenör açığını kapatmak üzere; ilk olarak 1936 yılında, o zamanlar bir İngiliz olan futbol Milli Takım Antrenörü ve yardımcıları ile futbolda bir kurs açılması planlanmış fakat değişik nedenlerle bu kurs yapılamamıştır. Aynı şekilde 1937 yılındaki kurs girişimi de sonuçsuz kalmıştır (Korkmaz ve Bağırman, 2019). Önceleri futbol için yapılması öngörülen bu tür kurslar; farklı spor dallarına da uzanacak şekilde 1 Mart 1938 günü başlamış ve beş ay sürmüştür. Kursu başarıyla bitiren 19 antrenör görev yapacakları bölgelere gönderilmiştir (Korkmaz ve Bağırman, 2019).

Beş ay süren antrenörlük kursu için teorik dersleri Gazi Beden Terbiyesi Enstitüsü öğretim elemanları ve Hıfzıssıhha Enstitüsü'nden gelen bir doktor verirken; uygulamalı dersler, yapılan spor dallarına göre farklı antrenörler tarafından verilmiştir. Futbol, Viyana'dan gelen iki uzman antrenör, atletizm Macaristan Yüksek Beden Terbiyesi Mektebi'nden mezun bir antrenör, oyun sporları ve yüzme dersleri yüksek meslek eğitimi yapmış yabancı uzmanlar tarafından verilmiştir (Korkmaz ve Bağırman, 2019). Öğrenim her gün öğleden önce 2 saat teorik ve iki saat uygulamalı; öğleden

sonra tekrar 2 saat uygulama olacak şekilde günde 6 saat yapılmıştır. Kurs programında teorik dersler; insan vücudu (biyoloji), hareket fizyolojisi, spor hızı, sıhhası ve kazalarda ilk yardım, spor tarihi, saha ve malzeme bilgisi, teşkilat ve idare, futbol genel kuralları, atletizm genel kuralları olmuştur. Uygulamalı dersler kapsamında, spor masajı, futbol antrenman yöntemleri ve teknik uygulamalar, atletizm antrenman yöntemleri ve teknik ve tatbikat, hentbol, basketbol, voleybol, yüzme stilleri yer almıştır (Korkmaz ve Bağırman, 2019).

Yalnız çok geçmeden Carl Diem raporu doğrultusunda 1938 yılında “Beden Terbiyesi Kanunu” çıkarılmış ve tüm vatandaşlara dönük olarak sporun yaygınlaştırılması amacıyla zorunlu olarak spor eğitime yer verilmiştir (Beden Terbiyesi Kanunu [BTK], 1938; Flaps Club, 2021). İlk olarak 1938’de “Beden Terbiyesi Kanunu” yapılmış ve Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. “Türk Spor Teşkilatı” Cumhuriyet döneminde ilk olarak köklü bir şekilde yapılmış ve 3530 Sayılı Kanun’la tescil edilmiştir (BTK, 1938). Kuruluş amacını Kanunun birinci maddesi “...Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkilâbcı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadile Başvekâlete bağlı ve hükmi şahsiyeti haiz bir Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuştur” şeklinde ifade etmiştir (BTK, 1938). Bu kanun içerisinde oyun, cimnastik ve değişik sporları öğretme yanında antrenman, antrenör eğitimi ve antrenman bilgisi konularına da ilk kez yer verilmiş ve ilgili yönetmeliklerle düzenlenmesi önerilmiştir. Bu doğrultuda söz konusu kanunun Yirmi Dördüncü Maddesiyle “...Beden terbiyesi genel direktörlüğünün bütçesi müsaid olduğu zaman gerek Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü teşkilâtına ve gerek orduya ve Maarif vekâletine lüzumu olan yüksek vasıflı beden terbiyesi ve spor öğretmenleri ile antrenör ve monitörler yetiştirmek ve beden terbiyesi ve sporun sıhhi ve teknik kavaidini (kurallarını) tesbit ve sporcuların sıhhi kontrolleri işini Tanzim etmek üzere Ankara’da bir (Beden terbiyesi yüksek enstitüsü) kurulacaktır...” şeklinde ifade edilmiştir (BTK, 1938).

Artan Beden Eğitimi öğretmeni ihtiyacını karşılamak üzere; önce 1967 yılında İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü, daha sonra 1974 yılında da İzmir Buca Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü kurulmuştur (Arun, 1990). Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümleri genel olarak spor ve hareketi, bunun yanında da değişik spor dallarını öğretmişlerdir. Ancak sistemli bir şekilde antrenör eğitimi, antrenman ve antrenman bilimiyle ilgilenmemişlerdir.

1973 yılında Ege Üniversitesinde bir hekim ve fizyolog olarak görev yapan Prof. Dr. Necati Akgün; Üniversite bünyesinde Spor Hekimliği Enstitüsü’nü (Spor Hekimliği Enstitüsü, 1973; Kesim, 2020) ve aynı zamanda Türkiye Spor Hekimliği’ni (Türkiye Spor Hekimliği, 1973; Kesim, 2020) kurmuştur. Spor Hekimliğinin kurulması; Türkiye’de kavram değişikliğinin de habercilerinden birisi olmuştur.

Türkiye’de 1970’lere kadar spor, oyun, antrenman, antrenörlük ve hareket ile ilgili her konu “Beden Eğitimi Şemsiyesi” altında ele alınmıştır (Kesim, 2020). Janz ve diğerleri (1989), farklı disiplinler ile fizyoloji, anatomi, sosyoloji, istatistik, biyoloji, tarih ve daha birçok alanın spor, oyun, antrenman, antrenörlük ve hareket ile ilgilenmesi ve büyük bir bilgi patlamasının olması; spor ve ilgili alanlarının “Beden Eğitimi” şemsiyesi altında incelenemeyeceğini belirtmiştir. Bunun sonucu olarak “Beden Eğitimi” sözcüğünden çok farklı kavramların ortaya çıkması ile spor ve harekette çok farklı terim ve alanların doğduğu görülmüştür. Bu doğrultuda Beden Eğitimi şemsiyesi yerini, “Spor ve Hareket Bilimleri” ve buradan türemiş terimlere bırakarak, Beden Eğitimi’nin; hareket yolu ile öğrenmeye yönelerek beden eğitimi dersini ifade eden bir alana dönüşeceği belirtilmiştir (Janz ve diğ., 1989). Böylelikle antrenman, antrenör, antrenör eğitimi, antrenman bilgisi ve antrenman bilimi gibi alanlar “Spor ve Hareket Bilimleri” şemsiyesi altında ve farklı ülkelerin gelenek ve eğitim anlayışı içerisinde yerlerini almıştır.

Dünyada değişim furyası ve Türkiye’de “Beden Eğitiminden Spor Bilimine” geçişte “Spor Bilimleri” şemsiyesi altında ”Antrenman Bilimi” ve “Antrenör Eğitimi” de önemli sayılabilecek değişikliklere uğramıştır. Aslında, “Beden Eğitiminden Spor Bilimine” geçiş tarihsel ve kavramsal olarak çok daha önceleri başlamakla birlikte okullaşma ve buna bağlı olarak yapılaşma ve programlama, 1974 yılında “Spor Akademileri” ile başlamıştır. Bir popülerlik olarak ve özellikle Doğu Blokunda iyi ve elit sporcuların önemli bir kısmının spor okullarında ve antrenörlük bölümlerinde öğrenci olmaları, Türkiye’de de değişimi zorlayan bir akım olmuştur (Gençlik ve Spor Bakanlığı [GSB], 1975; Kesim, 2020). Bazı çevreler, Spor Bakanlığı’nın akademi gibi 4 yıllık bir üniversite eğitimi veren kurum açamayacağını; bu tür eğitim veren kurumların yasal olarak Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı açılacağını öne sürmüştür. Bu tartışmalar arasında, zamanın Spor Bakanlığına bağlı olarak 1974 ve 1975 yılları arasında Ankara 19 Mayıs Gençlik ve Spor Akademisi, İstanbul Anadolu Hisarı Gençlik ve Spor Akademisi ve Manisa Gençlik ve Spor Akademisi kurulmuştur. Bu kurumlar esas olarak; beden eğitimi öğretmeni yetiştirmenin dışında, antrenör yetiştirmek üzere yapılandırmışlardır (GSB, 1975; Kesim, 2020).

Ancak Spor Bakanlığına bağlı spor akademilerinin antrenör yetiştirme fikrine; 1970’li yıllarda çıkarılan 3530 Sayılı Kanuna dayanarak, spor federasyonlarının da bağlı bulunduğu, o zamanki adıyla “Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü” karşı çıkmıştır. Buna bağlı olarak spor akademisi mezunları antrenör olamamıştır. Bir süre sonra öğretmen olmalarına karar verilmiş ve daha önce aldıkları eğitime ek olarak, öğretmenlik için gerekli olan formasyon eğitimini almışlar ve beden eğitimi öğretmeni olarak atanabilmişlerdir.

1974-1981 yılları arası Antrenörlük, Antrenör Eğitimi ve Antrenman Bilimi: Yukarıda anlatıldığı gibi Spor Akademilerinin kurulmasıyla Türkiye’de klasik Beden Eğitimi Öğretmenliğinden daha geniş mesleki alanlara doğru hareket edilmiştir. Ancak, Türkiye’nin gelenekçi tutumu; antrenör, antrenör eğitimi ve antrenman biliminde çalkantılı bir dönemin başlamasına ve değişim rüzgarlarının esmesine neden olmuştur. Bu nedenle, Spor Akademileri “Antrenör Eğitimi” verme amacına ulaşamayıp başarısız bir girişim olarak kalmıştır. Ege Üniversitesi bünyesinde Prof. Dr. Necati Akgün’ün girişimi ile 1976 yılında “Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu” kurulmuştur. Bunun yanında 1978 yılında “Diyarbakır Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi Bölümü” kurularak Beden Eğitimi Öğretmeni yetiştirmeye başlamıştır. Ayrıca, 1979 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesinde Yrd. Doç. Dr. Necmettin Erkan’ın girişimiyle “Beden Eğitimi ve Rekreasyon Bölümü” kurulmuştur. Necmettin Erkan, doktorasını yurt dışında yapmış ilk beden eğitimcidir. Balke ve Kenneth Cooper gibi isimlerle birlikte çalışmıştır. Türkiye’de “Sağlık ve Spor” temalı “Yaşam Boyu Spor” konusunda yönlendirici bir isim olmuştur (Kesim, 2020).

Eğitim Enstitüleri içerisinde kurulan bölümler üç yıllık programlarla beden eğitimi öğretmenliği eğitimi verirken; diğer akademi, bölüm ve yüksekokullar beden eğitimi öğretmeni dışında antrenör, antrenör eğitimi ve sporla ilgili spor yönetimi ve sporcu sağlığı gibi alanlara yönelmeye çalışmıştır. Ancak bu yaklaşım; yasal mevzuatı gündeme getirerek, gerekli alt yapı çalışmaları ve yasal düzenlemelerin olmaması nedeniyle önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (GSB, 1975).

Türkiye’de 1981’de Yükseköğretim Kanununun hazırlanması ve 1982’de yürürlüğe girmesiyle birlikte, Eğitim Fakülteleri bünyesinde 4 yıllık eğitimle “Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliğinin” yanı sıra, “Uzmanlık” ve “Yardımcı Uzmanlık” dersleri ile “Antrenörlük Eğitimi” de verilmiştir. Böylece bu kurumlar, “Spor Akademilerinin” planlanan ama hayata geçirilemeyen “Antrenör Eğitimi” verme görevini de üstlenmiştir (YÖKK, 1981). Böylelikle, YÖK ile birlikte başlayan yeni üniversite anlayışı, Türkiye’de “Beden Eğitimi ve Spor Bölümleri” ile ilk defa üniversitelere “antrenör” yetiştirme yetkisini de vermiştir. Böylece, Spor Bakanlığı ve Akademilerin hedefleri arasında yer alan ve başarısız olan

“Antrenör Eğitimi”; üniversite çatısı altına girmiştir. Ayrıca, “Beden Eğitimi” sözcüğüne yasal olarak “Spor” sözcüğünün eklenmesine ve “kavramsal” olarak “Beden Eğitimi ve Spor”un şekillenmesine neden olmuştur.

1981-1992 yılları arası Antrenörlük, Antrenör Eğitimi ve Antrenman Bilimi: Bu evre 1981 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak “Yüksek Öğretim Kurumu Kanununun” çıkması ile başlamıştır. Ayrıca, YÖK’ün kurulması ile “Beden Eğitimi” ve “Spor Eğitimi” Anabilim Dalı (ABD) ile her üniversite bünyesinde bulunan enstitüler kanalıyla yüksek lisans ve doktora eğitimlerinin önü açılmıştır (YÖKK, 1981). Üniversiter anlamda YÖK’ün kurulması ve üniversitelerin yeniden yapılanması; Türkiye’de Spor Eğitimi’nin yeniden yorumlanması ve bu yaklaşım içerisinde Antrenörlük, Antrenör Eğitimi ve Antrenman Biliminin yorumlanması ve şekillenmesi için farklı bir zemin meydana getirmiştir.

Spor Okullarının yeniden yapılanması ile Beden Eğitimi ve Spor Bölümlerinden mezun olanların, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliğinin yanı sıra antrenör de olmalarının istenmesi; federasyonların daha formal bir antrenörlük formasyonu konusunda yapılanmalarını gündeme getirmiştir. Gençlik ve Spor Bakanlığı, YÖK ve Beden Eğitimi ve Spor Bölümleri iş birliği ile ortak bir müfredat geliştirilmiştir. Bunun içerisinde, tüm spor federasyonlarını kapsayacak şekilde üç kademeli “Antrenörlük Eğitimi Programı” oluşturulmuş ve bununla ilgili yönetmelik 1987 yılında yayınlanmıştır (Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü’nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun [BTSGMTGHK], 1986; Antrenör Eğitimi Yönetmeliği [AEY], 1987).

Üniversitelerin “Beden Eğitimi ve Spor bölümlerinden” mezun “Beden Eğitimi Öğretmenleri”nin antrenör olarak çalışmaları, yasanın “32. Maddesi”nde yer almış ve ek olarak yaptıkları antrenörlük çalışmaları için bir ücret almaları sağlanmıştır (BTSGMTGHK, 1986). Ayrıca, “Spor Meslek Liseleri” kurulması ve buradan mezun olanlara “Antrenörlük” verilmesi ilgili yasanın “33. Maddesi” ile resmîyet kazanmıştır (BTSGMTGHK, 1986). Böylelikle, Antrenör Eğitimi Yönetmeliği ile başlayan “Antrenörlük” kavramı ilk defa yasayla belirtilen “Beden Eğitimi Öğretmenliği” kavramı ile bir araya getirilmiştir. Ancak kurulan dört yıllık üniversiteler ve fonksiyonlarına rağmen 1986 yılında çıkarılan bu kanun, üniversiteler ve “Beden Eğitimi Spor Bölümlerinden” bahsetmemektedir (BTSGMTGHK, 1986). Bununla birlikte antrenör, monitör, antrenör eğitimi kavramları ve bunlarla ilgili olarak antrenman bilgisi ve antrenman biliminin gelişmesine zemin hazırlayan yapılar adım atılmıştır (BTSGMTGHK, 1986). İlk defa bu yönetmelikte “Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü’nün görevleri” içerisinde Madde 2’de c) bendinde “Spor faaliyetlerini programlamak, düzenlemek, yönetmek ve gelişmesini sağlamak, spor idarecisi, antrenör, monitör, spor elemanları ve hakemleri yetiştirmek, eğitmek, sayılarını artırmak, eğitim merkezleri kurmak,” şeklinde açıklanır. Yönetmeliğin “34. Maddesi” ile de ilk defa “sporcu, antrenör, monitör, spor yöneticisi, hakem yetiştirmek ve araştırmalarda bulunmak amacıyla, Spor Eğitimi, Sağlık ve Araştırma Merkezi (SESAM) kurulumu” cümlesiyle “antrenör, monitör” sözcüğü açık ve net bir şekilde ifade edilmiş ve “SESAM’ın kuruluşu resmîleşmiştir. Bütün bu oluşumlar Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü Merkez Teşkilatı ve Görevleri Hakkında Kanunun 4. Maddesi ve Ana Hizmet Birimleri fıkrası d) bendi ile de “Spor Eğitimi Dairesi Başkanlığına” bağlanmıştır (BTSGMTGHK, 1986).

Daha sonra, 1987 yılında “Antrenör Eğitim Yönetmeliği” çıkarılır. Üç kademeli antrenör eğitimi yapısı; ilgili yönetmelikte (Madde 1), “Bu yönetmeliğin amacı, sporcuların yetiştirilmelerinde spor dalları itibarıyla görev alacak antrenörlerin eğitimleri ve sınıflandırılmaları ile ilgili esas ve usulleri belirlemektir” şeklinde açıklanmıştır (AEY, 1987). Bu madde 1986 yılında yayınlanan kanuna dayandırılarak (BTSGMTGHK, 1986) çıkarılmış ve Madde 3’te; “Bu yönetmelik, 3289 sayılı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 2’nci maddesinin (c) fıkrasına dayanılarak hazırlanmıştır” şeklinde ifade edilmiştir. Bu yönetmelik, ilk defa “antrenörü” alacağı

eğitimi kapsayacak şekilde tanımlayarak; üç kademeli antrenörlüğün 1. kademesini “a) Antrenör”, 2. kademesini “b) Kıdemli Antrenör” ve 3. kademesini “c) Baş Antrenör” şeklinde sınıflandırmıştır. Antrenörün, “Minikler, Yıldızlar, Gençler Kategorisinde” çalışması, Kıdemli Antrenörün, “Büyükler Kategorisinde” ve Baş Antrenörün “Milli Takımlarda” görev yapması öngörülerek çalışma alanları belirlenmiştir. Ancak istenilen kademe antrenör olmaması durumunda da bir alt kademedeki antrenörün görev yapabileceği ifade edilmiştir. Her kademe verilecek eğitim; “Genel Eğitim” ve “Özel Eğitim” olarak gruplandırılmış, antrenör adayının her iki eğitimi de alacağı belirtilmiştir. Kademelere göre “Genel Eğitim” dersleri; Spor Anatomisi, Spor Fizyolojisi, Antrenman Bilgisi, Spor ve Beslenme, Spor Psikolojisi, Sporda Yönetim ve Teşkilatlanma, Spor Hekimliği (İlk Yardım, Masaj ve Sakatlanma), Spor Sosyolojisi olmak üzere sekiz ders olarak önerilmiştir. Buna göre birinci kademe için 70, ikinci kademe için 65 ve üçüncü kademe için toplam 44 saat genel eğitim dersi önerilmiştir. Bunun yanında kademelere göre “Özel Eğitim” dersleri de; spor dalına özgü Özel Antrenman Bilgisi, Spor Dalı Teknik ve Taktik, Spor Dalı Oyun Kuralları, Sporda Gözlem Ölçme ve Değerlendirme olmak üzere toplam dört dersten oluşmuştur. Bu derslerin de toplam süresi; birinci kademe için 80, ikinci kademe için 75 ve üçüncü kademe için toplam 66 saat olarak belirlenmiştir. Böylelikle birinci kademe toplam 150, ikinci kademe 140 ve üçüncü kademe 110 saatlik bir eğitim süresi önerilmiştir (AEY, 1987). “Antrenör Eğitim Yönetmeliği” olarak çıkan bu düzenlemede (Madde 21/a) açıklandığı şekli ile ilk kez “Üniversitelerin Beden Eğitimi ve Spor Bölümleri ve dengi okulların spor dalları ihtisas bölümlerinden mezun olanlara durumlarını belgelemeleri şartıyla ilgili spor dalında Antrenör belgesi verilir. Bunlardan bir spor kulübü veya İl Müdürlüğü bünyesinde bilfiil antrenörlük yaptığını belgeleyenlere kıdemli antrenör belgesi verilir” ifadeleri yer almıştır. Devamında da (Madde 21/b) “Üniversitelerin Beden Eğitimi ve Spor Bölümleri veya dengi okullarda; İhtisas dalında en az 2 yıl süreyle öğretim elemanı olarak görev yapanlara bu spor dalına ait Kıdemli Antrenör, en az 4 yıl süreyle görev yapanlara da Baş Antrenör belgesi verilir” vurgusu yapılmıştır (AEY, 1987). Bu tarihte henüz “Spor Meslek Liseleri” yoktur ancak bu yönetmelikte (Madde 22); “Spor Meslek Lisesi mezunlarına özel eğitim gördüğü bir spor dalında Genel Müdürlük Makamınca tasdik edilen monitör belgesi verilecektir”. “Monitör belgesine sahip olanlar her kademedeki antrenör yanında yardımcılık görevini yapabilecektir”. “Kendi spor dalı ile ilgili I. kademe antrenör kursuna katılmak istediklerinde Temel Eğitim programlarından muaf tutulup, sadece özel eğitim programına katılırlar” şeklinde açıklamalarla “Monitör” kavramı dile getirilmiştir (AEY, 1987).

Yukarıda da vurgulandığı gibi YÖK Kanunu ile üniversitelerin eğitim fakülteleri içerisinde yer alan “Beden Eğitimi ve Spor Bölümleri”, dünyada meydana gelen ve “Spor Eğitimi” veren üniversiter kuruluşlarda olduğu gibi “Spor Bilimlerini” tam olarak ifade edemeyeceği değerlendirilerek; 1989 yılında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde “Spor Bilimleri ve Teknolojisi Bölümü” kurulmuştur (YÖK, 1989; Açıkada ve Ergen, 1992). YÖK’ün 1981 yılında kurulmasıyla Beden Eğitimi ve Spor Bölümleri için “Beden Eğitimi” ve “Spor Eğitimi” anabilim dalları öngörülmüştü. Spor Bilimleri ve Teknolojisi Bölümü’nün kurulmasıyla YÖK tarafından Spor Eğitimi, Sporda Psikososyal Alanlar, Antrenman ve Hareket Bilimleri, Spor Organizasyonu ve Yönetimi ile Sporcu Sağlığı anabilim dalları kurulmuştur (YÖK, 1991; Açıkada ve Ergen, 1992). Böylece, isminden de anlaşılacağı gibi antrenman bilimi, antrenörlük, antrenör eğitimi, antrenman bilgisi gibi alanlar “Antrenman ve Hareket Bilimleri” ABD içerisinde yer almıştır.

1992 yılı, Beden Eğitimi ve Spor Bölümlerinin yapılanmaları açısından özel bir yıldır ve buna bağlı olarak antrenman bilimi, antrenörlük, antrenör eğitimi, antrenman bilgisi gibi alanlar açısından da önemlidir. Önce, Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Bölümü’nün YÖK tarafından kabul edilen Spor Eğitimi, Sporda Psikososyal Alanlar, Antrenman ve Hareket Bilimleri, Spor Organizasyonu ve Yönetimi ve Sporcu Sağlığı anabilim dalları, Beden Eğitimi ve Spor Bölümlerinin bazı üyeleri tarafından “bilim etimolojisine” uymuyor gerekçesi ile kabul edilmemiştir. Bunların

yerine; Beden Eğitimi ve Spor Öğretimi, Sporda Psikososyal Alanlar, Hareket ve Antrenman Bilimleri, Spor Yönetim Bilimleri ve Spor Sağlık Bilimleri Anabilim Dalları önerilmiştir. Bunlardan “Sporda Psikososyal Alanlar Anabilim Dalı” YÖK tarafından önce kabul edilmemiş ancak ertesi yıl, 1993’de diğerleriyle birlikte kabul edilmiştir.

1992 yılı ayrıca; sporla ilgili bölümlerin “Yüksekokula” dönüşmeleri açısından ve antrenman bilimi, antrenörlük, antrenör eğitimi, antrenman bilgisi gibi alanlar açısından da önemli bir yıldır. Bölümlerin yüksekokullara dönüşmesiyle birlikte, Avrupa ve Dünyada var olan benzerleri gibi Türkiye’deki yüksekokullarda da Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, Spor Yöneticiliği, Spor ve Rekreasyon (Sağlık ve Zindelik), Spor Bilimleri ve Antrenörlük Eğitimi bölümlerinin kurulması benimsenir. Bazı bölümler yüksekokula dönüşerek yukarıda sayılan bazı bölümleri hemen benimsemiş, bazıları ise bölümleşmeye daha sonra geçmiştir. 2001 yılına gelindiğinde, Avrupa Birliği ortak müfredatı yaratma hedefi ile Bologna’da başlatılan ve Prag’da alınan son kararlar; öğrenci, öğretim elemanı yetiştirme ve ortak projeler üretme çalışmaları doğrultusunda, Spor Bilimleri Eğitimi Ortak Avrupa Müfredatı (AEHESIS–Aligning a European Higher Education Structure in Sport Science) oluşturulmuştur (Devecioğlu ve ark., 2011).

YÖK’ün yüksekokullaşmaya yeşil ışık yakması ve buna bağlı olarak bölümleşme ile “Antrenörlük Eğitimi” ve “Spor Bilimleri” bölümlerinin ortaya çıkması; antrenör eğitimi yönetmeliğinde de değişime neden olmuştur. Buna bağlı olarak bir ek maddeyle, Antrenörlük bölümlerinden mezun olanların üç kademeli antrenörlük sınıflamasında, ikinci kademe (Kıdemli Antrenör) olarak mezun olabileceklerine karar verilmiştir (AEY, 1987). Bu yıllar arasında antrenörlük bölümü dışında mezun olanlar “Antrenör Eğitim Yönetmeliğine” göre üç kademeli antrenör yapısında birinci kademe antrenör belgesine sahip olmuştur (AEY, 1987).

Ancak, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ile Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu Bölümlerinden mezun olanların sayısı ile kaç tane I. Kademe Antrenör mezun edildiği bilinmemektedir. 1987 ile 1991 tarihleri arasında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin Anabilim Dallarına göre; Antrenman ve Hareket Bilimleri (AH), Sporda Psikososyal Alanlar (PS), Sporcu Sağlığı (SS), Spor Organizasyonu ve Yönetimi (SO) ve Spor Eğitimi (SE) olarak ayrıldığı görülmektedir. Bu dönemde hakemli dergilerde yayınlanan toplam 684 makalenin 119’u ile yazılmış olan 144 yüksek lisans ve doktora tezlerinden üretilen 37 makalenin AH Bilimleri ABD’nda olduğu kaydedilmiştir (Açıkada, 1997).

1992-2013 Yılları Arası Antrenörlük, Antrenör Eğitimi ve Antrenman Bilimi: Yukarıda, 1992 yılında meydana gelen değişiklikler aktarılmıştır. Bu evrede tarihsel ve kavramsal gelişmeler Türkiye’de yoğun olarak görülmüştür. Türkiye, “okullaşmanın” hızlı bir şekilde meydana gelmesiyle birlikte “dünyayı takip etme” kavramı içerisinde, Avrupa’daki gelişimleri ve “Antrenörlük” konusundaki değişimleri yakından izlemiştir. 1992 ile 2013 yılları arasında antrenman bilimi, antrenörlük, antrenör eğitimi, antrenman bilgisi gibi alanlarda meydana gelen gelişmelere paralel olarak; okullaşma yapısında hızlı bir gelişmenin olduğu ve kavramsal olarak da bir değişimin yaşandığı görülmüştür. 2009-2010 akademik yılında Eğitim Fakülteleri, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulları, Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulları, Sağlık Bilimleri Fakülteleri ve Uygulamalı Bilimler Fakültesi içerisindeki Spor Eğitimi veren akademik birimlerin toplam sayısı 58’dir. Bunlar içerisinde Antrenörlük Eğitimi veren üniversitelerde 35 örgün öğretim, 17 ikinci öğretim programı bulunmaktadır. Bu üniversitelerin spor eğitimi veren diğer bölümlerinde örgün öğretim yapan 5, ikinci öğretim yapan 1 bölüm bulunmakta ve bunların bazıları antrenör eğitimi de vermektedir (Devecioğlu ve ark., 2011)

Avrupa Birliğinde 2002 yılında meydana gelen değişikliklere bağlı olarak antrenör sınıflamasında da bir değişiklik meydana gelmiş ve üç kademeli sınıflamadan beş kademeli bir sınıflamaya geçilmiştir (AEY, 2002; AEY, 2003; AEY, 2004). Buna göre antrenörler her spor dalında beş kademe olmak üzere sınıflandırılmışlardır (AEY, 2002). Bu yönetmeliğe göre antrenörler; “a) I. Kademe, (Yardımcı Antrenör), b) II. Kademe, (Antrenör), c) III. Kademe, (Kıdemli

Antrenör), d) IV. Kademe, (Başantrenör), e) V. Kademe. (Teknik Direktör)” olarak ifade edilmiştir (AEY, 2002). Ayrıca yeni yapılanmaya göre, her kademedeki antrenörün görevi “Madde 8” de açıklanmıştır. Buna göre; “a) I. Kademe (Yardımcı Antrenör): Üst düzey antrenörün yanında ve spora yeni başlayanlarda, b) II. Kademe (Antrenör): Minikler ve yıldızlar kategorisinde, c) III. Kademe (Kıdemli Antrenör): Gençler ve büyükler kategorisinde, d) IV. Kademe (Başantrenör): Büyükler ve milli takımlarda, e) V. Kademe (Teknik Direktör): Büyükler ve milli takımlarda. Üst kademedeki antrenör lisansına sahip olanlar alt kademelerde de görev alabilirler. İlgili spor dalında üst kademe antrenör bulunmaması halinde bir alt kademedeki antrenör görevlendirilebilir.” şeklinde ifade edilmiştir (AEY, 2002). Değişikliklere dayanarak üniversitelerin beden eğitimi veya spor eğitimi veren Yüksek Öğrenim Kurumlarından mezun olanlar için “Madde 20” yeniden düzenlenerek; “Üniversitelerin beden eğitimi veya spor eğitimi veren yükseköğrenim kurumlarından mezun olup herhangi bir spor dalında ihtisas eğitimi almayan ancak bir spor dalında seçmeli olarak eğitim alanlara, o dalda, I. Kademe (Yardımcı Antrenör) antrenörlük belgesi verilir. Üniversitelerin beden eğitimi veya spor eğitimi veren yüksek öğrenim kurumlarından mezun olanlardan eğitim gördükleri spor dalındaki ihtisasları ile ilgili olarak durumlarını belgelemeleri şartıyla seçmeli (uzmanlık) spor dalında II. Kademe (Antrenör) antrenör belgesi verilir. Üniversitelerin beden eğitimi veya spor eğitimi veren yüksek öğrenim kurumlarının antrenör eğitimi bölümü mezunlarına III. Kademe (Kıdemli Antrenör) antrenör belgesi verilir. III. Kademe (Kıdemli Antrenör) antrenör belgesini aldıktan sonra 3 yıl boyunca antrenörlük yaptığını ve ilgili spor dalında en az 2 seminere katıldığını belgeleyenlere, başvurusu halinde IV. Kademe (Başantrenör) antrenör belgesi doğrudan verilir” şeklinde düzenlenmiştir (AEY, 2002).

Beş kademeli antrenör eğitiminde, üç kademeli antrenör eğitiminden farklı olarak Temel ve Özel Eğitimler için belirlenen toplam ders saatleri I. Kademe için 82, II. Kademe için 116, III. Kademe için 115, IV. Kademe için zorunlu 185 ve seçmeli 80, V. Kademe için ise zorunlu 120 ve seçmeli 70 saat olarak kabul edilmiştir (AEY, 2002).

YÖK’ün kurulduğu ve programlarının uygulanmaya başlandığı yıllarda sayısı 4 olan Beden Eğitimi ve Spor Bölümü sayısı (ÖSYM 1992; Açıkada, 1997); 1992 yılına gelindiğinde 15 tane Beden Eğitimi ve Spor ile Spor Bilimleri ve Teknolojisi Bölümlerine ulaştığı görülmüştür (ÖSYM 1992; Açıkada, 1997). Bu sayı 2 yıl sonra 1994’de 26’ya (ÖSYM, 1994) ve 1997’de 39’a ulaşmıştır (ÖSYM 1997; Açıkada, 1997). 1997 sonu itibarıyla, 16 bölüm ve yükseköğretim ikinci öğretime bağlı olarak daha fazla öğrenci olarak ve mezun vermiştir (ÖSYM, 1997a; ÖSYM, 1997b; ÖSYM, 1997c). Antrenörlük Bölümlerinden mezun olanlar 3289 Sayılı Kanuna göre “Antrenör Eğitim Yönetmeliği” gereği ikinci kademe (Kıdemli Antrenör) olarak mezun olurken (AEY, 1987); beş kademeli antrenörlük yapısına göre üçüncü kademe antrenör olarak mezun olmuştur (AEY, 2002). Spor Eğitimi veren üniversitelerin sayısı 1990-91’den 1997-98 akademik yılına kadar 10 üniversiteden 39 üniversiteye çıkarak %390 oranında artış göstermiştir (ÖSYM 1992; ÖSYM, 1997a; Açıkada, 1997). Yapılan çalışmalarda, en hızlı artışın 1993’ten sonra meydana geldiği görülmüştür. 1992-1993 Akademik yılında 15 olan üniversite sayısı 1993-1994 akademik yılında 26’ya yükselerek %173 oranında artış göstermiştir (ÖSYM, 1992; ÖSYM, 1993; Açıkada, 1997). Bu artış devam ederek 1997’de 39’a yükselmiş ve %150’lik bir artış göstermiştir (ÖSYM, 1997; Açıkada, 1997). 1997 itibarıyla açılan bölüm ve bu bölümlere alınan öğrenci sayısı 3789 kadın ve 10234 erkek olmak üzere toplam 14023 öğrenciye ulaşmıştır. Bununla birlikte Beden Eğitimi ve Spor ile Spor Bilimleri ve Teknolojisi bölüm ve yükseköğretimde 543 öğretim elemanı görev yapmıştır (ÖSYM, 1997a; Açıkada, 1997). Örgün eğitim yapan 39 üniversitenin 16’sı (%42) aynı zamanda ikinci öğretim programı da açmıştır. Ancak bu rakamlardan antrenörlük, antrenman bilimi, antrenör eğitimi konularında bilgi almak mümkün değildir. Bu nedenle 1992 ve 1995 tarihleri arasında Antrenman ve Hareket Bilimleri (AH), Sporda Psikososyal Alanlar (PS), Sporcu Sağlığı (SS), Spor Organizasyonu ve Yönetimi (SO) ve Spor Eğitimi (SE) Anabilim Dallarında yapılan toplam 195 yüksek lisans ve doktora tez çalışmasının; 77 tanesi (%39.5) AH alanında yapılmıştır (Açıkada, 1997). 1992 ve 1996 yılları arasında yapılan toplam 249 hakemli

çalışmadan 76’sının (%30.5) AH Anabilim Dalında olduğu görülmüştür. Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi gerek tez yazımında gerekse hakemli yayınlarda beş anabilim dalı düşünüldüğünde, büyük çoğunluğun AH anabilim dalında yapıldığı görülecektir (Açıkada, 1997).

Beş kademeli Antrenör Eğitimi” konusunda 2004’de Portekiz’de ve 2007’de Macaristan’ın başkenti Budapeşte’de yapılan toplantılarda 5 kademeli antrenörlüğün; “Antrenörlük Yeterlilikleri” ve “Çalışma Alanları” dikkate alınarak 4 kademe indirilmesi kararı alınmıştır (Duffy, 2007). Bu karara bağlı olarak birçok ülke ve uluslararası federasyon antrenör eğitimini 5 kademededen 4 kademe indirmiş ve buna göre yapılandırmıştır (Duffy, 2007). Buna göre 1. Kademe Antrenör “Antrenör yardımcısı veya Monitör”, 2. Kademe Antrenör “Antrenör”, 3. Kademe Antrenör “Kıdemli Antrenör” ve 4. Kademe Antrenör “Master Antrenör” olarak isimlendirilmiştir (Duffy, 2007). Ancak, bilindiği gibi Türkiye’de Antrenörlük Eğitimi buna göre şekillenmemiş ve 5 kademe kalmıştır (Antrenör Eğitim Yönetmeliği AEY, 2019).

Spor eğitimi veren üniversiteler Antrenörlük Eğitimi Bölümleri dahil dört yıllık programlarla; uygulamalı ve teorik olarak eğitim verirler. Bunun yanında diğer bölümlerde olduğu gibi kendi alanlarında lisansüstü programlarla yüksek lisans ve doktora eğitimleri de verirler. Bu nedenle YÖK yasasında belirtilen “Yüksekokul” tanımından çok “Fakülte” yapısına uyarlar (YÖKK, 1981). 2013 yılında üç üniversitenin yüksekokulları fakülteye dönüşmüştür. Böylece “Spor Okulları” Gazi Beden Eğitimi Bölümünün kurulduğu 1932 yılında başlayan üniversiter gelişimini tamamlamıştır (Bakanlar Kurulu Kararı [BKK], 2013).

2013 Yılı ve Sonrası Antrenörlük, Antrenör Eğitimi ve Antrenman Bilimi: 2013 yılı ve günümüze kadar olan evrede ABD yapılaşmasının daha da değiştiği ve çeşitlendiği görülmektedir. Genel olarak Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümleri altında “Beden Eğitimi ve Spor ABD”, Antrenörlük Eğitimi Bölümlerinde “Hareket ve Antrenman ABD” ve “Spor ve Sağlık ABD”, Spor Yöneticiliği Bölümleri içerisinde “Spor Yönetimi ABD” ve Rekreasyon Bölümleri içerisinde “Rekreasyon ABD” yer aldığı görülmektedir. Bazı üniversiteler çalışılan alanı daha iyi yansıttığı düşüncesi ile “Egzersiz ve Spor Bilimleri ABD”, “Egzersiz ve Spor Fizyolojisi ABD”, “Egzersiz ve Spor Psikolojisi ABD”, “Spor Biyomekaniği ve Motor Kontrol ABD” ve “Spor Sağlık ve Antrenman Bilimi ABD” açtıkları görülmektedir (Hacettepe Üniversitesi, 2021).

Yukarıda anlatıldığı gibi 2013 yılında “Spor Bilimleri Fakültesi” adıyla üç üniversitede başlayarak çok sayıda üniversite de ilerleyen yıllar itibarıyla belirtilen kriterlere uygun olarak fakülteye dönüşmüştür. 2021 yılı istatistikleri ile 108 üniversite “Spor Eğitimi” vermektedir ve bunlardan 97 üniversitede “Antrenörlük Eğitimi” bölümü bulunmaktadır. Bunlardan 77’si devlet, 5’i özel ve 15’i vakıf üniversitesidir (Yükseköğretim Kurulu Sınavı [YKS], 2021). Bununla birlikte 29 devlet üniversitesinde “Antrenörlük İkinci Öğretimi” bulunmaktadır (YKS, 2021). Devlet üniversitelerinin dışında ikinci öğretim veren üniversite bulunmamaktadır. Üniversitelerden 67 tanesinde Spor Bilimleri Fakültesi bulunmaktadır (YKS, 2021). 24 üniversitede Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu bulunurken; 4 üniversitede Spor Eğitimi, Sağlık Bilimleri Fakültesinde, 1 üniversitede “Yaşam Bilimleri Fakültesi” içerisinde bulunmaktadır (İstanbul Sağlık Bilimleri Üniversitesi, 2021). 8 üniversitede ise “Egzersiz ve Spor Bilimleri” Bölümü bulunmaktadır (YKS, 2021). Bunlardan 2 tanesi devlet üniversitesi olarak “Açık Öğretim” şeklinde “Uzaktan Eğitim” yapmaktadır. Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü bulunanlardan birinin “antrenörlük eğitimi” vermekte olduğu görülmektedir (Hacettepe Üniversitesi, 2021). Ancak, diğerlerinin, bölüm mezunlarına ilişkin açıklamalarında antrenörlük yapabilecekleri belirtilmektedir (YKS, 2021). Egzersiz ve Spor Bilimleri bölümü olan üniversitelerin 5 tanesi devlet üniversitesi, 3 tanesi de vakıf üniversitesidir. Bir üniversite İngilizce Antrenörlük Eğitimi vermektedir (YKS, 2021).

Kimi zaman fakültelerin, kimi zaman bölümlerin adlarının farklı olmasına rağmen aynı eğitimi verdikleri görülmektedir (YKS, 2021). Normal üniversite, fakülte ve yüksekokulların yanı sıra bazı üniversitelerde “Uygulamalı Bilimler” veya “Sağlık Bilimleri” isimleri kullanılmıştır (Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi, 2021; Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, 2021; Hacettepe Üniversitesi, 2021). Bu yaklaşım, isimlerinde vurgulanan alanlara ağırlık verildiği bir “Antrenörlük Eğitimi” olması gerekir mantığını dile getirmektedir.

Lisansüstü eğitimde, birçok üniversite “Antrenman Biliminde” yüksek lisans ve doktora eğitimleri vermektedir. Eğitim kalitesini yüksek tutmak için YÖK, her anabilim dalında üç öğretim üyesi olmasını şart koşturmuştur. Bir kısım üniversiteler bu kurala uyarken; bazı üniversiteler “Beden Eğitimi ve Spor ABD” başlığı altında genel bir isimle lisansüstü veya doktora programı açmakta, her disiplinde mezun vermekte ve her dalda üç öğretim elemanı bulundurma zorluğundan kaçabilmektedir (Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2021; Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2021; Iğdır Üniversitesi, 2021). Ayrıca, bazı üniversitelerin Lisans Üstü Eğitime “Özel Yetenek Sınavıyla” öğrenci aldıkları görülmüştür (Sinop Üniversitesi, 2021).

Birçok spor federasyonu bir süredir Antrenörlük Eğitimi mezunlarına; 2002 ve 2004 Antrenör Eğitimi Yönetmeliklerindeki “Madde 20 (1) a)” bendinde yer alan “Kıdemli Antrenörlük Belgesini alırlar (üçüncü kademe)” ibaresine uymayıp; daha alt kademe antrenörlük belgesi vermekteydi (AEY, 2002; AEY, 2004). Bu yaklaşım ve tutumun sonucu olarak Antrenörlük Eğitimi Bölümü mezunları için; 2019 Antrenör Eğitim Yönetmeliği’nin “Madde 20 (1) a)” bendi, “İlgili spor dalını ihtisas/uzmanlık olarak aldığı belgeleyenler, temel eğitim ve sınavından muaf olup, uygulama eğitimi ve sınavına katılarak başarılı olmaları halinde kıdemli antrenörlük belgesi almaya hak kazanır” şeklinde düzenlenmiştir. Bunun yanında aynı maddenin “b)” bendinde “İhtisas/uzmanlık spor dalı haricinde en az bir dönem eğitim alanlar, tercih edeceği yalnızca bir spor dalında yardımcı antrenörlük belgesi almaya hak kazanır” ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca, “(2) a)” bendinde “İlgili spor dalında en az iki dönem eğitim aldığı belgeleyenlerin, temel eğitim ve sınavından muaf olup, tercih edeceği yalnızca bir spor dalında ilgili federasyon tarafından açılan uygulama eğitimi ve sınavına katılarak başarılı olmaları halinde temel antrenörlük belgesi almaya hak kazanır” açıklaması vardır (AEY, 2019). Bu yönetmelik, bugüne kadar olan yönetmeliklerden farklı olarak “Antrenörlük Eğitimi” bölümü mezunlarına “Kıdemli Antrenörlük” (üçüncü kademe) “Özel Eğitim ve Sınavı” şartı getirmektedir. Eski yönetmelikte mezuniyetle alınabilmekteydi. Benzer şekilde, Antrenörlük dışındaki diğer bölümlerden mezun olanlardan, iki dönem ders aldığı belgeleyenler bir spor dalında “temel antrenörlük” (ikinci kademe) belgesi alabiliyorlardı. Bu yönetmeliğe göre “Özel Eğitim ve Sınavı” şartı onlarda da bulunmaktadır (AEY, 2002; AEY, 2004; AEY, 2019).

Yukarıda değinilen konu itibarıyla antrenör, antrenör eğitimi ve antrenörlük konusunda üniversitelerin verdiği lisans eğitimi, birçok fakülte ve yüksekokul tarafından federasyonların ilgili yönetmeliğine göre şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bazı üniversiteler antrenör eğitimi konusunda istedikleri sporu seçmek için öğrencileri serbest bırakırken; bir kısım üniversiteler öğrenci üniversiteye girerken belli bir deneyim ve uygulama istemekte ve bunu “özel yetenek ve spor öz geçmişi” ile değerlendirmektedir (YKS, 2021). Bu farklı eğitim anlayış ve yaklaşımı “Antrenör Eğitim Yönetmeliği” doğrultusunda şekillenmelidir (AEY, 2019). Buna göre antrenör eğitimi bölümlerinden mezunların “Kıdemli Antrenör” statüsü alabilmeleri için; bazı fakülte ve yüksekokullar öğrenci alımında belli bir spor dalında deneyim ve uygulama becerisi olmasını öngörmektedir (AEY, 2019). Ancak, başta vakıf üniversiteleri olmak üzere bir kısım üniversiteler antrenörlük eğitimi bölümlerine “merkezi yerleştirme” esasına göre öğrenci almaktadır (YKS, 2021).

Dünya sıralamasının yapıldığı ve “Spor Bilimleri ile İlgili Alanların” ele alındığı “Topuniversities” listesinde ilk 120 üniversite içerisinde Türkiye’den hiçbir üniversite bulunmamaktadır. İlk on üniversite sıralamasında 2021 yılı itibarıyla

İngiltere Loughborough, Avustralya Queensland, Avusturalya Sydney, Kanada British Columbia, Kanada Toronto, Avustralya Deakin, Avustralya Melbourne, İngiltere Bath, Kanada Alberta ve Amerika Birleşik Devletlerinden Florida Gainesville üniversiteleri bulunmaktadır (Topuniversities, 2021).

SONUÇ

Uzun bir tarihsel sürece rağmen spor eğitiminde ABD kavramının 1981 YÖK yasası ile spor eğitimine girdiği ve antrenman bilimi ile antrenörlük kavramının akademik bir disiplin olarak yüksekokullaşma süreci ile şekillendiği görülmektedir (YÖKK, 1981; YÖK, 1991). Bunun yanında antrenör eğitimi, Federasyonlar ve Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Eğitimi Dairesince ilgili yönetmelikler çerçevesinde düzenlenmiştir (AEY, 1987; AEY, 2002; AEY, 2004; AEY, 2019).

2021 yılına gelindiğinde spor eğitimi veren 108 üniversitenin 97’sinde, farklı isimdeki fakülte ve yüksekokullar bünyesinde Sağlık Bilimleri, Yaşam Bilimleri, Egzersiz ve Spor Bilimleri içerisinde “Antrenör Eğitimi” bölümü bulunduğu görülmüştür (YKS, 2021). Egzersiz ve Spor Bilimleri bünyesinde birinin “antrenörlük eğitimi” vermekte olduğu (Hacettepe Üniversitesi, 2021), diğerlerinin, bölüm mezunlarına ilişkin açıklamalarında antrenörlük yapabilecekleri belirtilmektedir (YKS, 2021). Üniversitelerin 29’unda örgün öğretim yanında “antrenörlük ikinci öğretim” programı da bulunmaktadır (YKS, 2021). Ayrıca iki devlet üniversitesinde “Açık Öğretim” şeklinde “Uzaktan Eğitim” yapılmaktadır. Ayrıca bir üniversitede İngilizce Antrenörlük Eğitimi programı vardır (YKS, 2021).

Ancak çok sayıda üniversitede spor eğitiminin yer alması ve fakülte, yüksekokul, bölüm ve ABD yapılanmalarının antrenman bilimi ve antrenör eğitiminde istenilen akademik kaliteyi getirmediği görülmektedir (Topuniversities, 2021). Üniversitelerin istenilen antrenörlük kademesini (kalitesini) vermelerine Federasyonların ve Spor Bakanlığı’nın şüphe ile yaklaştığı görülmektedir (AEY, 2004; AEY, 2019).

Yazar Katkısı (Author contributions):

1. **Caner AÇIKADA:** Fikir/Kavram, Tasarım, Denetleme, Veri Toplama ve İşleme, Analiz-Yorum, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme
2. **Ercan HASLOFÇA:** Fikir/Kavram, Tasarım, Denetleme, Veri Toplama ve İşleme, Analiz-Yorum, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme
3. **Fehime HASLOFÇA:** Veri Toplama ve İşleme, Analiz-Yorum, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme

KAYNAKÇA

1. **Açıkada, C., ve Ergen, E.** (1992). Hacettepe eğitim fakültesi spor bilimleri ve teknolojisi bölümü müfredat programının incelenmesi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 3(4), 31-39.
2. **Açıkada, C.** (1997). Türkiye’de spor eğitimi veren kurumların yeniden yapılanması ve hakemli çalışmaların gelişimi. *Spor Bilimleri Dergisi (Hacettepe J. Sport Sciences)*,(8), 1, 17-42
3. **Afyon Kocatepe Üniversitesi.** (2021). <https://aku.edu.tr/>
4. **Altın, E.** (2013). *Rationalizing everyday life in late nineteenth century Istanbul c. 1900* [Dissertations]. <https://digitalcommons.njit.edu/dissertations/137>
5. **Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.** (2021). <https://aybu.edu.tr/>
6. **Antrenör Eğitim Yönetmeliği.** (1987). T.C. Resmi Gazete, Tarih: 17 Ağustos 1987 Pazartesi, ve Sayı: 19547.
7. **Antrenör Eğitim Yönetmeliği.** (2002). *Resmi Gazete*, 6/8/2002 tarih ve Sayı: 24848.
8. **Antrenör Eğitim Yönetmeliği.** (2003). *Resmi Gazete*, 21 Ocak 2003 tarih ve Sayı: 25000.
9. **Antrenör Eğitim Yönetmeliği.** (2004). *Resmi Gazete*, Tarih: 18/9/2004 ve Sayı: 25587.
10. **Antrenör Eğitim Yönetmeliği.** (2019). *Resmi Gazete*, 14 Aralık 2019 Cumartesi, Sayı: 30978.
11. **Arun, A. C.** (1990). Türkiye’de Cumhuriyet devrinde beden eğitimi öğretmeni yetiştirme çalışmaları ve aşamaları. *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 9-13 .
12. **Atabeyoğlu, C.** (1985). *Tanzimat’tan cumhuriyete Türkiye ansiklopedisi*. İletişim Yayınları.
13. **Baba, N.** (1940). *Tenis ve hokey*. Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayını.
14. **Bayazıt, A., ve Boz, E.** (2017). Osmanlı devleti ve Türkiye cumhuriyeti dönemi yenileşme hareketlerinin türk spor kültürüne etkileri “tanzimattan cumhuriyete spor”. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, December, 2017, 3 (SI): 211-228.
15. **Bakanlar Kurulu Kararı.** (2013). Karar Sayısı: 2013/5480. *T.C. Resmi Gazete*. 10 Kasım 2013, Sayı: 28817.
16. **Beden Terbiyesi Kanunu.** (1938). Resmi Gazete ile Neşir ve İlanı: 16/VII/1938-Sayı:3961. No:3530, Kabul Tarihi 29-VI-1938.
17. **Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.** (1986). T.C. Resmi Gazete Kanun No. 3289, Kabul Tarihi:21.5.1986.
18. **Bilge, N.** (1989). *Türkiye’de beden eğitimi öğretmeninin yetiştirilmesi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
19. **Çelik, V.O., ve Bulgu, N.** (2010). Geç Osmanlı döneminde batılılaşma ekseninde beden eğitimi ve spor. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 146.
20. **Devecioğlu, S., Çoban, B., ve Karakaya, Y.E.** (2011). Türkiye’de spor eğitimi sektörünün görünümü. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yaz 2011, 9(3), 627-654.
21. **Dever, A.** (2019). Sports lodges in the Ottoman Empire depicted in the travel book (seyahat-name) of Evliya Çelebi. *Ann Appl Sport Sci* 7(1): 49-55, 2019.
22. **Dever, A., Cevahircioğlu, B., Korur, E.N., ve Büyükgüllü, B.** (2018). Sports lodges in The Ottoman Empire. *The Journal of International Anatolia Sport Science*. August 2018, Vol. 3(2); 312-318.
23. **Duffy, P.** (2007, May 2). Review of the EU 5-level structure for the recognition of coaching qualifications. Dr. Pat Duffy, Chair European Coaching Council and AEHESIS, Coaching Expert Group, European Coaching Council, Budapest.
24. **Ekinci, E. B.** (2016). *Sports culture in Ottoman Society*. <https://www.ekrembugraekinci.com/article/?ID=748&sports-culture-in-ottoman-society>
25. **Ekenci, G., ve Serarşlan, M.Z.** (1997). Gelişim aşamaları bakımından Türk spor teşkilatı ve değerlendirmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* II (1997), 3: 72 – 81.
26. **Ertuğ, A.R.** (1977). *Türkiye futbol tarihi (1890-1923)*. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Ankara Bölge Müdürlüğü Yayını.
27. **Flaps Club.** (2021). *Beden eğitimi, naziler ve Carl Diem’in ibret verici hayatı*. <https://flaps.club/beden-egitimi-naziler-ve-carl-diemin-ibret-verici-hayati/>
28. **Fişek, K.** (1983). Devlet politikası ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından spor yönetimi: dünyada ve Türkiye’de. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
29. **Fişek, K.** (2003). *Devlet politikası ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından spor yönetimi: dünyada-Türkiye’de*. YGS Yayınları.
30. **Gençlik ve Spor Bakanlığı.** (1975). *T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, akademik örgütlenmede ilk adım: 19 mayıs gençlik ve spor akademisi*.
31. **Gökdoğan, Ç., ve Demir, F.** (2019). Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın tarihsel süreç içerisindeki değişim evreleri: inceleme. *Iğdır Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2019, Cilt:2, Sayı:1,27-35.
32. **Gümüş, A.** (1988). *Güreş tarihi*. Türk Spor Vakfı Yayınları, Başkent Yayınevi.
33. **Günay, M.** (2016). Türkiye’de spor cemiyetlerinin kuruluşu ve bu cemiyetlerin etnik amaçlarla kullanılması. *International Journal of Science Culture and Sport*, 4(1), 383-393.

34. **Günay, N.** (2013). Atatürk döneminde Türkiye’de beden eğitiminin gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 29(85): 72 – 100.
35. **Hacettepe Üniversitesi.** (2021). <http://www.sporbilimleri.hacettepe.edu.tr/>
36. **Iğdır Üniversitesi.** (2021). <https://www.igdir.edu.tr/>
37. **İmamoğlu AF.** (2011). Türkiye’de sporun yönetsel yapısı içinde spor federasyonları. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, XVI(2), 3-10.
38. **İstanbul Sağlık Bilimleri Üniversitesi.** (2021). <https://ybf.sbu.edu.tr/Akademik/EgzersizveSporBilimleriAnabilimDali>
39. **Janz, K.F., Mahaffy, C.R., Cottle, S. L., ve Allen, D.** (1989). Within higher education: Current name trends in physical education. *Journal of Physical Education, Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 60(5), 85-93.
40. **Kahraman, A.** (1989). *Cumhuriyete kadar Türk güreşi* (Cilt II). Kültür Bakanlığı Yayınları.
41. **Kahraman, A.** (1995). *Osmanlı devletinde spor*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
42. **Karakaya, Y.E., ve Devocioğlu, S.** (2020). Erken dönem Türk tarihinden II. Meşrutiyet’e kadar spor kulüplerinin modernleşme süreci. *Spormetre The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 18(Özel Sayı), 106-121
43. **Kesim, Ü.** (2020). Otobiyografi: bir spor bilimcinin Türkiye’de spor yönetiminin 1971-2017 dönemine tanıklığı. *Focuss Spor Yönetimi Araştırmaları*, 1(2):1-7.
44. **Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi.** (2021). <https://kstbu.edu.tr/>
45. **Korkmaz, S. ve Bağırhan, T.** (2019). Erken cumhuriyet döneminin uzun süreli ilk antrenörlük kursu. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 24(3), 167-179.
46. **Mallon, B.** (1999). *The 1906 games: Results for all competitors in all events, with commentary*. McFarland & Company, Inc., Publishers.
47. **“Ottoman Empire”.** (2021). In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Ottoman_Empire
48. **ÖSYM.** (1992). Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı, ikinci Basamak Kılavuzu.
49. **ÖSYM.** (1993). Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı, ikinci Basamak Kılavuzu.
50. **ÖSYM.** (1994). Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı, ikinci Basamak Kılavuzu.
51. **ÖSYM.** (1997a). Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı, ikinci Basamak Kılavuzu. Öğrenci Secme ve Yerlestirme Merkezi, Ankara.
52. **ÖSYM.** (1997b). Yazışma: Sayı B.30.1.OSM.0.00.1 0.00/854-51496,31.1 0.
53. **ÖSYM.** (1997c). Yazışma: Sayı B.30.1.OSM .0.001 0.00/727-51289,29.09.
54. **Özmaden, M.** (2010). TİCİ dönemi sporla ilgili gelişmeler ve dönemin spor anlayışı. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(2), 11-25.
55. **Özmaden, M., Soyer, F., ve Özmaden, F.** (2016). İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) amaçlarına göre sporun fonksiyonlarının değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3):6104. DOI:10.14687/jhs.v13i3.4042.
56. **Özsoy, S., Göral, K., Tabuk, M.E., Sadık, R., Gülay, O., ve Boz, H.** (2014). Tarihsel gelişim sürecinde Türk spor yönetimini oluşturan örgütlerin amaç ve yapı boyutları açısından karşılaştırılması. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2014, 16(2); 9-31.
57. **Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.** (2021). <https://www.subu.edu.tr/tr/ana-sayfa>.
58. **“SelimSırrıTarcan”.** https://en.wikipedia.org/wiki/Selim_S%C4%B1rr%C4%B1_Tarcan
59. **Sinop Üniversitesi.** (2021). <https://sinop.edu.tr/homepage/>
60. **Şinoforoğlu, T.** (2020). Selim Sırrı Tarcan ve İsvç jimnastiği: Beden eğitiminde İsvç modelinin II. meşrutiyet dönemi Türk eğitim sistemine entegrasyonu. Spor Yayınevi ve Kitabevi.
61. **Soyer, F.** (2004). Osmanlı devletinde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) beden eğitimi ve spor alanındaki kurumsal yapılanmalar ve okul programlarındaki yeri konusunda bir inceleme. *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 209-225.
62. **“Tanzimat”.**(2021).InWikipedia. https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=%C5%9Eablon:Osmanlı%C4%B1_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu_tarihi&action=edit
63. **Topuniversities.QS World Universities Ranking.**
<https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2021/sports-related-subjects>
64. **Türkiye Spor Hekimliği Enstitüsü.** (1973). T.C. Resmi Gazete. Tarih 18.04.1973, Sayı No: 14511
65. **Türkiye Spor Hekimliği.** (1973). T.C. Resmi Gazete Tarih: 22.08.1973, Sayı No: 14663
66. **Turkay, H. ve Aydın, D.** (2017). Bir inceleme: tarihsel süreç içerisinde Türk spor örgütlenmesi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış (16);179-189
67. **Türkmen, M.** (2012). Yesevishism rituals in Ottoman wrestling dervish lodges. *Energy Education Science and Technology Part B: Social and Educational Studies* 2012 Volume (issue) 4(4): 2081-2090.
68. **Yıldırım İ.** (2017). Osmanlının haberci koşucuları peykler. *Destan-ı Kırkpınar*, no.39, pp.8-10.

69. **Yıldız, D.** (2002). Çağlarboyu Türklere spor. TeleBasım.
70. **Yükseköğretim Kurumları Sınavı.** (2021). Yükseköğretim Kurumları Programları ve Kontenjanları, 2021.
71. **Yükseköğretim Kurumu Kanunu.** (1981). T.C. Resmî Gazete, Tarihi: 06.11.1981 Resmî Gazete Sayısı: 17506
72. **Yükseköğretim Kurumu.** T.C. Resmî Gazete 05.09.1989 Tarih, 1989/39.1441 Sayılı Kararı.
73. **Yükseköğretim Kurumu Kanunu.** (1991). T.C. Resmî Gazete 28.01.1991 Tarih, 1487 sayılı kararı.
74. **Yükseköğretim Kurumu.** (1992). T.C. Resmî Gazete 21281 Sayılı Resmi Gazete: 11.07.1992.
75. **Akın Zorba, H.** (2014). Evliya Çelebi Seyehatnamesi'ne göre Osmanlı İmparatorluğu'nda spor. *International Journal of Science Culture and Sport*. July 2014, Special Issue 1; 721-732.

Genç Voleybolcularda Elastik Bantla Yapılan Bench Press ve Squat Egzersizlerinin Kuvvet ve Sıçrama Performansına Etkisi

The Effect of Bench Press and Squat Exercises Performed with Elastic Band on Strength and Jump Performance in Young Volleyball Players

¹Kaan SUSAM

²Erbil HARBİLİ

²Sultan HARBİLİ

¹TED Ankara Kolejliler Spor Kulübü

²Selçuk Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

Yazışma Adresi
Corresponding Address:

Kaan SUSAM

ORCID No: 0000-0001-5377-5115

TED Ankara Kolejliler Spor Kulübü

E-posta: kaansusam@hotmail.com

Geliş Tarihi (Received): 18.03.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 05.05.2022

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, genç erkek voleybolcularda elastik bantla yapılan bench press ve squat egzersizlerinin kuvvet ve dikey sıçrama performansına etkilerini araştırmaktır. Araştırmada 24 sporcu rastgele geleneksel antrenman grubu (GKG, 16.75±1.28 yıl, n=12) ve elastik bant antrenman grubu (EBG, 17.83±1.46 yıl, n=12) olarak ikiye ayrıldı. Voleybolculara sekiz hafta süreyle haftada 2 gün 48 saat arayla sadece bench press ve squat egzersizlerinin elastik bantla yapıldığı yedi kuvvet hareketi içeren antrenman programı uygulandı. Çalışmada squat sıçrama (SS), aktif sıçrama (AS), smaç sıçrama (SMS) yükseklikleri, bench press ve squat hareketlerinin bir tekrar maksimal kuvveti (1 TM), sağlık topu fırlatma mesafesi (STF) ve vücut kompozisyonu ölçüldü. Vücut kütlesi ve vücut kütle indeksi GG'nda EBG'dan daha yüksekti (p<0.05). GG ve EBG karşılaştırıldığında, bench press ve squat 1 TM kuvveti ve sağlık topu fırlatma değerleri arasında anlamlı fark bulunmadı (p>0.05). SS yüksekliği elastik bant antrenman grubunda geleneksel kuvvet antrenman grubundan daha yüksekti (p<0.05), ancak AS ve SMS yüksekliğinde her iki antrenman yönteminin etkisi benzerdi (p>0.05). Sonuç olarak, geleneksel kuvvet antrenmanının vücut kütlesi, yağsız vücut kütlesi ve vücut kütle indeksinde elastik bant antrenmanından daha etkili bir yöntem olduğu görüldü. Bench press ve squat 1 TM kuvveti, sağlık topu fırlatma, AS ve SMS performansında antrenman yöntemlerinin etkilerinin benzer olduğu, elastik bantla kuvvet antrenmanının SS performansında geleneksel kuvvet antrenmanına göre daha etkili olduğu görüldü.

Anahtar Kelimeler: Elastik bant, Sıçrama, Kuvvet, Genç voleybol oyuncular

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the effects of bench press and squat exercises performed with elastic band on strength and vertical jump performance in young male volleyball players. In the study, twenty-four athletes were randomly divided into two groups as traditional training group (TG, 16.75±1.28 years, n=12) and elastic band training group (EBG, 17.83±1.46 years, n=12). All the volleyball players performed a training program consisting of seven strength movements of only bench press and squat exercises with elastic bands 2 days a week with 48 hours intervals over a period of eight weeks. Squad jump (SJ), countermovement jump (CMJ), spike jump (SPJ) heights, one repetition maximum strength (1 RM) for bench press and squat, medicine ball throw distance (MBT), and body composition were measured. Body mass and body mass index were significantly higher in TG than in EBG (p<0.05). When GG and EBG were compared, no significant difference was found between bench press 1 RM strength, squat 1 RM strength, and medicine ball throwing values (p>0.05). SJ height was significantly higher in EBG than TG (p<0.05), however, the effect of both training methods was similar for CMJ and SPJ height. As a result, it revealed that traditional strength training is a more effective method than elastic band strength training in body mass, lean body mass and body mass index. While effects of training methods were similar in bench press and squat 1 RM strength, medicine ball throwing, CMJ and SPJ performance, strength training with elastic band was found to be more effective than traditional strength training in SJ.

Keywords: Elastic band, Jump, Strength, Young volleyball player

Yazar Notu: Yazarlar, Ziraat Bankası oyuncularına katılımlarından dolayı teşekkür eder. Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir. Araştırmada herhangi bir fon desteği kullanılmamıştır. Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

GİRİŞ

Voleybol, teknik, taktik ve atletik ihtiyaçların yanı sıra karmaşık hareketleri de barındıran olimpik bir spordur (Palao ve diğ., 2017; Fuchs ve diğ., 2019). Elit erkek voleybolcular beş setlik bir maçta 250-300 yüksek güç aktivitesi yapmaktadır. Bu aktivitelerin %50'sinden fazlası sıçrama, %30'u kısa sprint ve %12-16'sı toplar için yapılan defans hareketlerinden oluşmaktadır (Kreamer ve Hakkinen, 2000). Bir voleybol müsabakasında smaç ve blok tüm hareketlerin %45'ini oluşturur ve bu hareketler alınan sayıların %80'inden sorumludur (Voight ve Vetter, 2003). Bu nedenle, kas kuvveti ile yüksek ilişkili olan sıçrama yüksekliği ve top hızı voleybol branşında önemli faktörlerdir (Fuchs ve diğ., 2019). Daha iyi performans gösteren takımlarda oyuncuların dikey sıçrama değerlerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve dikey sıçrama yüksekliğinin oyuncuların dolayısıyla takımın performansını olumlu etkilediği bildirilmiştir (Ziv ve Lidor, 2010).

Voleybol içerdiği atletik ihtiyaçlar doğrultusunda alt ve üst ekstremitelerde kuvvet gerektirmektedir (Sheppard ve diğ., 2008). Elastik bantla yapılan kuvvet antrenmanı, daha yüksek yüklenme yoğunluklarında gücü, ivmeyi ve hızı arttırmak için kullanılan ve hareketi geleneksel halter yöntemlerine kıyasla daha dinamik ve spora özgü hale getiren bir yaklaşımdır (Baxter, 2014). Elastik bant ile birlikte üretilen kuvvet, hareket aralığı boyunca kası kademeli olarak yükleyerek kuvvet antrenmanının mekanik dezavantajlarını ortadan kaldırır (Baxter, 2014). Elastik direnç bantlarıyla yapılan en yaygın iki alıştırma bench press ve squat egzersizleridir (Stevenson ve diğ., 2010; Baxter, 2014). Bench press ve squat egzersizleri voleybolda kullanılan kas gruplarına uygun çok eklemlili kuvvet hareketidir. Bu hareketler sadece serbest ağırlık kullanılarak yapılan antrenmana kıyasla elastik bant kullanılarak yapıldığında daha yüksek kuvvet ve güç üretildiği bildirilmiştir (Wallece ve diğ., 2006). Elastik bant kullanılarak yapılan kuvvet antrenmanlarının etkisi basketbol, güreş, hokey, rugby, futbol gibi farklı birçok spor dalında gösterilmiştir (Anderson ve diğ., 2008; Ghigiareli ve diğ., 2009; Lopez ve diğ., 2014). Kuvvet antrenmanlarında elastik bant kullanımının yetişkinlerde kuvvet, vücut kompozisyonu ve dengede olumlu gelişim sağladığı bildirilmiştir (Aloui ve diğ., 2019; Colada ve diğ., 2010). Bununla birlikte voleybol sporcularında elastik bant kullanılarak yapılan kuvvet antrenmanının kuvvet ve sıçrama performansına etkisi yalnızca bir çalışmada gösterilmiştir (Hammami ve diğ., 2022). Voleybolda kuvvet antrenmanında elastik bant kullanmanın performans üzerine etkisini gösteren çalışma sayısının artması kuvvet antrenmanlarının planlanmasına katkı sağlayarak antrenman verimliliğinin artmasını da beraberinde getirecektir. Bu çalışmada kuvvet antrenmanında elastik bant kullanımının kas kütlesi, kas kuvveti ve sıçrama performansında artışa neden olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle çalışmanın amacı voleybolda elastik bant ile yapılan bench press ve squat egzersizlerinin vücut kompozisyonu, maksimal kuvvet ve sıçrama performansına etkilerini incelemektir.

YÖNTEM

Araştırma Grubu: Araştırmaya 2021-2022 sezonu müsabaka döneminde 16-20 yaşlarında 1. ligden 10 ve 2. ligden 14 erkek voleybol oyuncusu dahil edildi. 10 birinci lig oyuncusunun rastgele 5'i geleneksel antrenman grubuna, 5'i elastik bant antrenman grubuna, 14 ikinci lig oyuncusunun rastgele 7'si geleneksel antrenman grubuna, 7'si de elastik bant antrenman grubuna atanarak geleneksel kuvvet antrenman grubu (n=12) ve elastik bant antrenman grubu (n=12) oluşturuldu. Helsinki bildirgesine uygun olarak araştırmaya katılan tüm sporcuların imzalı bilgilendirilmiş oluru alındı. 18 yaş altı katılımcılar ise yasal temsilcisinin (velisi) oluru alınarak çalışmaya dahil edildi. Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından (İzin no: 2019-78) onaylandı.

Verilerin Toplanması:

Vücut kompozisyonunun belirlenmesi: Voleybol oyuncularının vücut kompozisyonu biyoelektrik impedans analizi standartına göre geliştirilmiş çok frekanslı tüm vücut BIA analizörü (Tanita RD 545, Tanita Corporation, Tokyo-Japonya) ile ölçüldü. Vücut kompozisyonu ölçümleri sabah aç karnına gerçekleştirildi. Boy uzunluğu stadiometre ile (SECA, Germany) çıplak ayak, ayaklar yere düz basmış, topuklar bitişik, dizler gergin ve vücut dik pozisyonda iken 1 mm hassasiyet ile ölçüldü.

Sıçrama yüksekliğinin belirlenmesi: Voleybol oyuncularının dikey sıçrama performansı Vertec (Questtek Corp, Northridge, CA) kullanılarak ölçüldü. Test prosedürleri açıklandıktan sonra sporcular ısınma gerçekleştirdi. Sporcu bir duvara bitişik duracak ve duvara en yakın el ile uzandı. Ayakları yerde düz tutarak, parmak uçlarının noktası işaretlendi veya kaydedildi. Buna ayakta ulaşma yüksekliği veya kol boyu ölçümü denilmektedir. Sporcular daha sonra çift ayak dizler 90 derece squat pozisyonunda olacak şekilde sıçrayabildikleri kadar yukarı sıçrayarak çubukların en yüksek noktasına dokunmaya çalıştı (Squat Sıçrama) (Çon ve diğ., 2012). Ayrıca sporcular çift ayakla dizler 90 derece squat pozisyonuna hızlı bir şekilde inerek sıçrayabildikleri kadar yukarı sıçrayarak çubukların en yüksek noktasına dokundu (Aktif Sıçrama) (Çon ve diğ., 2012). Son olarak voleybol branşına uygun 3 ila 4 adet yaklaşma adımı ile sıçrayabildikleri kadar yukarı sıçrayarak çubukların en yüksek noktasına dokundu (Smaç Sıçraması) (Sheppard ve diğ., 2011). Çubukta dokunduğu mesafe cm cinsinden ölçüldü ve üç denemenin en iyisi kaydedildi.

Sağlık topu fırlatma mesafesinin belirlenmesi: Denekler duvara yaslanmış bir sandalyeye ayaklar yerde düz olacak şekilde oturtuldu ve sandalyenin ön ucuna metre 10 m' lik bir şerit metre yerleştirildi. Denekler topu göğüs hizasından en uzağa fırlatan üç deneme gerçekleştirdi. Üç denemeden en iyisi kaydedildi. Çalışmada 3 kg'lık sağlık topu kullanıldı (Harris ve diğ., 2011).

Bir Tekrar Maksimal (1 TM)'in Belirlenmesi: Deneklere uygun bir ısınma programı gerçekleştirdikten sonra squat ve bench press egzersizlerinde 10 tekrarda kaldırılabildiği maksimum ağırlık tespit edildi. 10 tekrarda kaldıran ağırlıktan 1 tekrar maksimal ağırlık aşağıdaki formüle göre belirlendi (Brzycki, 1993).

$$1 \text{ TM} = a / (1.0278 - 0.0278 \times b)$$

a= Kaldırılan ağırlık (kg), b= Kaldırılan tekrar sayısı

Elastik bant kuvvetinin belirlenmesi: Elastik bant kuvveti değişik kalınlıklarda turuncu, kırmızı, siyah, mor ve yeşil renklerde 5 Flex Bands (Elite FTS, London, Ohio) kullanılarak ölçüldü. Elastik bantların uyguladığı yükü etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler bantın kalınlığı, egzersizin türü ve bağlama tekniğidir. Tüm bant koşullarında squat egzersizinde kullanılan turuncu bant haricinde değerler $R^2=0.98$ 'in üzerindedir. Bu kapsamda uygulanan kuvvetin belirlenmesi için kullanışlı ve uygun bir yöntem olarak seçildi (Shoeppe ve diğ., 2011).

Tablo 1.

Bench Press ve Squat Egzersizinde Kullanılan Tüm Bantlar İçin Regresyon Denklemleri ve R² Değerleri.

	Regresyon denklemleri		R ²	
	Bench press	Squat	Bench press	Squat
Turuncu	b = 9.89 ln (a) - 37.89	b = 6.44 ln (a) - 26.47	0.992	0.962
Kırmızı	b = 20.75 ln (a) - 79.25	b = 10.25 ln (a) - 44.52	0.992	0.981
Siyah	b = 29.06 ln (a) - 111.86	b = 17.08 ln (a) - 74.64	0.994	0.983
Mor	b = 46.27 ln (a) - 178.80	b = 23.79 ln (a) - 102.96	0.988	0.989
Yeşil	b = 109.81 ln (a) - 430.24	b = 44.20 ln (a) - 191.82	0.991	0.990

a= doğrusal bant uzunluğu (cm), b= uygulanan direnç (kg)

Formüldeki a değerleri karşısındaki elastik bant tipinin uzama miktarı olmak üzere bu bantların uzama miktarlarına bağlı olarak uyguladıkları kuvvet diğer bir deyişle b değerleri hesaplandı ve elastik bantların uygulayacağı kuvvet belirlendi (Shoep ve diğ., 2011). Örneğin; squat egzersizinde kırmızı lastik için 190 cm gerginliğinde uyguladığı direnci hesaplamak istiyorsak; $10.25 \times \ln(190) - 44.52 = 10$ kg'lık direnç uygulamaktadır. Ancak bantlar barın iki kenarında kullanıldığı için uygulanan direnç 20 kg kuvvetinde olmaktadır.

Şekil 1.

Squat Egzersizinde Kullanılan Elastik Bantlar

Şekil 2.

Bench Press Egzersizinde Kullanılan Elastik Bantlar

Araştırmada uygulanan antrenman programı Tablo 2'de verildi. Deneklere sekiz hafta süreyle haftada 2 gün (Örneğin; Pazartesi ve Çarşamba saat 9.00-11.00 arasında) kuvvet antrenmanı uygulandı. Deneklerin her kuvvet antrenman seansı arasında 48 saat vardır. Setler arası 3-5 dakika dinlenme verildi. Antrenman periyodu öncesi, antrenman periyodunun 4. ve 8. haftasında kuvvet, sıçrama yükseklikleri ve vücut kompozisyonu ölçümleri yapıldı.

Tablo 2.*Antrenman Programı*

Elastik Bant Kuvvet Antrenmanı Egzersizleri	Serbest Ağırlık Egzersiz Şiddeti	Elastik Bant Egzersiz Şiddeti	Geleneksel Kuvvet Antrenmanı Egzersizleri	Serbest Ağırlık Egzersiz Şiddeti	Hacim
Squat	%55-%65	%25-%15	Squat	%75-%80	6 tekrar x 4-3 set
Bench Press	%55-%65	%25-%15	Bench Press	%75-%80	6 tekrar x 4-3 set
Leg Curl	%70	-	Leg Curl	%70	10 tekrar x 3 set
Lat Pull Down	%70	-	Lat Pull Down	%70	10 tekrar x 3 set
Shoulder Press	%70	-	Shoulder Press	%70	10 tekrar x 3 set
Biceps Curl	%70	-	Biceps Curl	%70	10 tekrar x 2 set
Triceps	%70	-	Triceps	%70	10 tekrar x 2 set

Verilerin Analizi: Veri ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (SS) olarak sunuldu. Verinin normal dağılımı Shapiro-Wilk, homojenliği Levene testi ile analiz edildi. Homojen ve normal dağılım gösteren verinin analizinde tekrarlayan ölçümlerde iki yönlü (grup x zaman) varyans analizi (ANOVA), post-hoc test olarak Bonferroni düzeltmesi kullanıldı. Varyans analizinde anlamlı farklılıklar için etki büyüklüğü kısmi eta kare (η_p^2) kullanılarak hesaplandı ve istatistiksel güç değerleri verildi. Etki büyüklüğünün 0.2 olması düşük, 0.5 olması orta ve 0.8 olması geniş etki düzeyi olarak değerlendirildi (Cohen, 1988). İstatistiki analizler SPSS (15.0 version) istatistik paket programında gerçekleştirildi ve anlamlılık düzeyi 0.05 kabul edildi.

BULGULAR

Araştırmaya katılan geleneksel ve elastik bant kuvvet antrenman gruplarının yaş, boy, vücut kütlesi ve ayakta erişme yüksekliği arasında anlamlı fark bulunmadı (Tablo 3).

Tablo 3.*Geleneksel ve Elastik Bant Kuvvet Antrenman Gruplarının Fiziksel Özellikleri ($\bar{x} \pm SS$).*

	Geleneksel kuvvet antrenman grubu (n=12)	Elastik bant antrenman grubu (n=12)	t testi	p değeri
Yaş (yıl)	16.75±1.28	17.83±1.46	1.922	0.414
Boy (cm)	195.66±5.01	196.83±6.22	0.506	0.284
Vücut kütlesi (kg)	83.97±10.18	85.11±8.42	0.298	0.575
Ayakta erişme yüksekliği (cm)	254.08±7.14	254.50±8.81	0.127	0.358

Vücut kütlesinde grup x zaman etkileşimi anlamlı bulundu ($F_{(2,44)} = 4.394$, $p=0.018$, $\eta_p^2 = 0.166$, güç = 0.729). Bu sonuç geleneksel kuvvet antrenmanının vücut kütlesini elastik bant antrenmanından daha fazla artırdığını gösterdi (Tablo 4). Vücut kütlesinde grup faktörünün etkisi anlamlı bulunmadı ($F_{(2,44)} = 0.008$, $p>0.05$). Buna karşın, zaman faktörünün etkisi anlamlı bulunarak ($F_{(2,44)} = 9.081$, $p=0.001$, $\eta_p^2 = 0.292$, güç = 0.966), vücut kütlesi antrenman periyodunun sonunda anlamlı artış gösterdi. Yağsız vücut kütlesinde grup x zaman etkileşimi ($F_{(2,44)} = 0.893$, $p>0.05$) ve grup faktörünün etkisi anlamlı bulunmadı ($F_{(2,44)} = 0.000$, $p>0.05$). Buna karşın, yağsız vücut kütlesinde zaman faktörünün etkisi anlamlı bulundu ($F_{(2,44)} = 5.855$, $p=0.006$, $\eta_p^2 = 0.210$, güç = 0.850) ve yağsız vücut kütlesi antrenman periyodunun sonunda anlamlı artış

gösterdi. Yağ kütlede grup faktörü ($F_{(2,44)} = 0.055$, $p > 0.05$), zaman faktörü ($F_{(2,44)} = 0.164$, $p > 0.05$) ve grup x zaman etkileşimi ($F_{(2,44)} = 1.346$, $p > 0.05$) anlamlı bulunmadı. Aynı şekilde, vücut yağ yüzdesinde de grup faktörü ($F_{(2,44)} = 0.088$, $p > 0.05$), zaman faktörü ($F_{(2,44)} = 0.603$, $p > 0.05$) ve grup x zaman etkileşimi ($F_{(2,44)} = 0.473$, $p > 0.05$) anlamlı bulunmadı. Vücut kütle indeksinde grup x zaman etkileşimi anlamlı bulunarak ($F_{(2,44)} = 3.493$, $p = 0.039$, $\eta_p^2 = 0.137$, güç = 0.623) vücut kütle indeksindeki artışın geleneksel kuvvet antrenman grubunda elastik bant antrenman grubuna göre daha yüksek olduğu bulundu. Vücut kütle indeksinde grup faktörünün etkisi anlamlı bulunmadı ($F_{(2,44)} = 0.020$, $p > 0.05$). Buna karşın, zaman faktörünün etkisi anlamlı bulunarak ($F_{(2,44)} = 7.278$, $p = 0.002$, $\eta_p^2 = 0.249$, güç = 0.920) vücut kütle indeksi antrenman periyodu sonunda anlamlı artış gösterdi.

Tablo 4.

Geleneksel Ve Elastik Bant Kuvvet Antrenmanlarının Vücut Kompozisyonu Üzerine Etkileri ($\bar{x} \pm SS$).

	Geleneksel kuvvet antrenman grubu (n=12)			Elastik bant antrenman grubu (n=12)			F değeri		
	Ön test	4. hf test	Son test	Ön test	4. hf test	Son test	Grup	Zaman	Grup x zaman
	VK (kg)	83.97± 10.18	84.89± 8.92	86.30± 9.14	85.11± 8.42	85.44± 7.94	85.55± 7.95	0.008	9.081**
YVK (kg)	73.17± 6.50	73.81± 6.20	74.76± 6.29	73.61± 5.23	73.79± 5.32	74.30± 5.57	0.000	5.855**	0.893
YK (kg)	10.80± 4.85	11.13± 4.17	11.17± 4.85	11.68± 4.79	11.53± 4.37	11.19± 4.04	0.055	0.164	1.346
VYY (%)	12.51± 4.36	12.79± 4.10	12.60± 4.68	13.29± 4.51	13.26± 4.09	12.88± 3.92	0.088	0.603	0.473
VKİ (kg/m ²)	21.88± 2.07	22.15± 1.72	22.42± 1.95	21.97± 2.02	22.07± 1.88	22.07± 1.85	0.020	7.278*	3.493*

VK: Vücut kütlesi, YVK: Yağsız vücut kütlesi, YK: Vücut yağ kütlesi, VYY: Vücut yağ yüzdesi VKİ: Vücut kütle indeksi, * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Tablo 5.

Geleneksel ve Elastik Bant Antrenmanlarının Bench Press ve Squat Bir Tekrar Maksimal Kuvveti ve Sağlık Topu Fırlatma Performansına Etkisi ($\bar{x} \pm SS$).

	Geleneksel kuvvet antrenman grubu (n=12)			Elastik bant antrenman grubu (n=12)			F değeri		
	Ön test	4. hf test	Son test	Ön test	4. hf test	Son test	Grup	Zaman	Grup x zaman
	Bench press (kg)	86,41± 10,44	89,83± 13,49	94,66± 14,62	86,50± 14,36	91,33± 14,20	94,83± 16,27	0.012	13.484**
Squat (kg)	189,5± 46,19	197,50± 32,23	197,08± 37,39	188,16± 48,17	202,2± 38,45	208,5± 47,25	0.097	3.173	0.607
Sağlık topu fırlatma (m)	5,10± 0,42	5,20± 0,49	5,31± 0,49	5,04± 0,36	5,12± 0,33	5,32± 0,32	0.077	16.250**	0.610

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Bench press 1-TM kuvvetinde grup x zaman etkileşimi ($F_{(2,44)} = 0.124$, $p > 0.05$) ve grup faktörünün etkisi ($F_{(2,44)} = 0.012$, $p > 0.05$) anlamlı bulunmadı (Tablo 5). Ancak bench press 1-TM kuvvetinde zaman faktörünün etkisi anlamlı bulunarak ($F_{(2,44)} = 13.484$, $p = 0.001$, $\eta_p^2 = 0.380$, güç = 0.997) bench press 1-TM kuvveti başlangıca göre hem 4. haftada hem de antrenman periyodunun sonunda anlamlı artışlar gösterdi. Squat 1-TM kuvvetinde grup x zaman etkileşimi ($F_{(2,44)} = 0.607$, $p > 0.05$), grup faktörü ($F_{(2,44)} = 0.097$, $p > 0.05$) ve zaman faktörünün etkisi anlamlı bulunmadı ($F_{(2,44)} = 3.173$,

$p>0.05$). Sağlık topu fırlatma değerinde grup x zaman etkileşimi ($F_{(2,44)} = 0.610$, $p>0.05$) ve grup faktörünün etkisi anlamlı bulunmadı ($F_{(2,44)} = 0.077$, $p>0.05$). Ancak sağlık topu fırlatma değerinde zaman faktörünün etkisi anlamlı bulunarak ($F_{(2,44)} = 16.250$, $p=0.001$, $\eta_p^2 = 0.425$, güç = 0.999) sağlık topu fırlatma değeri antrenman periyodunun sonunda anlamlı artışlar göstererek başlangıca ve 4.haftaya göre daha yüksekti.

SS'da grup x zaman etkileşimi anlamlı bulunarak ($F_{(2,44)} = 4.638$, $p=0.017$, $\eta_p^2 = 0.171$, güç = 0.738) SS yüksekliği elastik bant antrenman grubunda geleneksel kuvvet antrenman grubundan daha yüksekti (Tablo 6). SS yüksekliğinde grup faktörünün etkisi anlamlı bulunmadı ($F_{(2,44)} = 0.040$, $p>0.05$). Buna karşın SS'da zaman faktörünün etkisi anlamlı bulunarak ($F_{(2,44)} = 32.233$, $p=0.001$, $\eta_p^2 = 0.437$, güç = 0.999) SS performansı antrenman periyodunun sonunda başlangıca ve 4. haftaya göre anlamlı artış gösterdi. AS'da grup x zaman etkileşimi ($F_{(2,44)} = 0.658$, $p>0.05$) ve grup faktörünün etkisi anlamlı bulunmadı ($F_{(2,44)} = 0.001$, $p>0.05$). Buna karşın AS'da zaman faktörünün etkisi anlamlı bulunarak ($F_{(2,44)} = 17.069$, $p=0.001$, $\eta_p^2 = 0.611$, güç = 1.000) AS performansı antrenman periyodunun sonunda başlangıca ve 4. haftaya göre daha yüksekti. SMS'de grup x zaman etkileşimi ($F_{(2,44)} = 0.623$, $p>0.05$) ve grup faktörünün etkisi anlamlı bulunmadı ($F_{(2,44)} = 0.012$, $p>0.05$). Buna karşın SMS'de zaman faktörünün etkisi anlamlı bulunarak ($F_{(2,44)} = 12.383$, $p=0.001$, $\eta_p^2 = 0.360$, güç = 0.994) antrenman periyodunun sonunda AS performansı başlangıca ve 4. haftaya göre daha yüksekti.

Tablo 6.

Geleneksel ve Elastik Bant Kuvvet Antrenmanlarının Sıçrama Performansına Etkisi ($\bar{x}\pm SS$).

	Geleneksel kuvvet antrenman grubu (n=12)			Elastik bant antrenman grubu (n=12)			F testi		
	Ön test	4. hafta	8. hafta	Ön test	4. hafta	8. hafta	Grup	Zaman	Grup x zaman
SS (cm)	61.00 ± 8.50	61.00 ± 8.63	65.83 ± 8.27	62.50 ± 16.21	61.16 ± 14.92	67.25 ± 14.56	0.040	32.233**	4.638*
AS (cm)	64.33 ± 6.66	64.58 ± 6.35	67.91 ± 6.62	64.33 ± 16.54	63.41 ± 14.93	68.58 ± 16.43	0.001	17.069**	0.658
SMS (cm)	77.50 ± 10.24	78.75 ± 9.61	82.16 ± 9.64	78.00 ± 15.53	77.66 ± 15.52	81.00 ± 16.94	0.012	12.383**	0.623

* $p<0.05$, ** $p<0.01$, SS: Squat sıçrama, AS: Aktif sıçrama, SMS: Smaç sıçrama

TARTIŞMA

Çeşitlilik, iyi planlanmış ve başarılı bir kuvvet antrenman programının anahtarı olarak kabul edilir. Sporcuları müsabaka döneminde en yüksek performansa ulaştırmak için yıl boyunca periyodlama ve çeşitli antrenman varyasyonları gereklidir (Stone ve diğ., 2000). Bu nedenle performans artışı için farklı antrenman yaklaşımlarının uygulamada kullanılması antrenman veriminin artması ve performans gelişimi için pratikte önemlidir. Bu çalışma voleybolcularda kuvvet antrenmanına ek elastik bant kullanımına dayalı bir antrenman programının vücut kompozisyonu, kuvvet ve sıçrama parametreleri üzerine etkilerini gösteren ilk çalışmalardan biridir. Bu çalışmada her iki kuvvet antrenmanının vücut kompozisyonu üzerindeki etkileri karşılaştırıldığında, vücut kütlesi ve vücut kütle indeksi üzerinde geleneksel kuvvet antrenmanının elastik bant kuvvet antrenmanından daha fazla artışa neden olduğu gözlemlendi. Geleneksel kuvvet antrenmanı kaynaklı vücut kütlesi ve vücut kütle indeksindeki artışta istatistiksel olarak anlamlı olmayan kas kütlesi artışının etkili olabileceği düşünülmüştür. Joy ve diğ., (2016) basketbol oyuncularına beş hafta süreyle squat ve bench press egzersizlerinin elastik bantla uygulandığı kuvvet antrenmanı yaptırılmış ve antrenman periyodunun sonunda yağsız kütlede artış olduğu bildirilmiştir. Bir diğer çalışmada, 19-26 yaş sağlıklı erkeklerde altı haftalık geleneksel kuvvet antrenmanı ile kettlebell antrenmanının etkileri karşılaştırılarak her iki antrenman yönteminin vücut kütlesi ve vücut yağ

yüzdesinde anlamlı bir etkisinin olmadığı gösterilmiştir (Otto III ve diğ., 2012). Elastik bantla uygulanan kuvvet antrenmanı veya sadece serbest ağırlıkla yapılan kuvvet antrenmanı sonrası vücut kütlelerinde anlamlı bir değişim gösterilmemiştir (Shoepe ve diğ., 2011). Çalışmalarda vücut kompozisyonu üzerine kuvvet antrenmanının aynı etkileri göstermediği ve bu çelişkili sonuçların ortaya çıkmasında sporcuların antrenman düzeyi ve antrenmanların hacim, şiddet ve sıklığında görülen farklılıkların belirleyici olduğu düşünülmektedir.

Bench press ve squat 1 TM kuvvetinde ve sağlık topu fırlatma performansında her iki kuvvet antrenmanı yönteminin etkileri benzer bulundu. Bench press 1 TM kuvveti ve sağlık topu fırlatma performansı antrenman periyodunun sonunda anlamlı olarak başlangıç ve 4. haftaya göre daha yüksekti. Yapılan bir çalışmada, yaş ortalaması 15 yıl olan genç erkek voleybolcularda 8 hafta boyunca sadece elastik bant kullanılarak yapılan kuvvet antrenmanlarının bir tekrar maksimal kuvveti, aktif ve dikey sıçrama performansını kontrol grubuna göre anlamlı artırdığı gösterilmiştir (Hammami ve diğ., 2022). Bir başka çalışmada, 20 yaşında genç futbolculara geleneksel serbest ağırlık ve serbest ağırlıklara eklenen elastik bant uygulamalarının kas kuvvetini artırdığı, ancak iki antrenman yöntemi arasında anlamlı bir fark olmadığı bildirilmiştir (Loturco ve diğ., 2020). Öte yandan, elastik bant kullanılarak yapılan direnç antrenmanının geleneksel kuvvet antrenmanına kıyasla kuvvette anlamlı artışlara neden olduğu da bildirilmiştir (Wallace ve diğ., 2006; Janusevicius ve diğ., 2017). Elastik bantın kullanıldığı kuvvet antrenmanlarının etkilerini geleneksel kuvvet antrenmanları ile karşılaştıran çalışmalarda gözlenen çelişkili sonuçlar kuvvet antrenmanlarında kullanılan elastik bantların performans üzerindeki etkisinin kontrollü araştırmalarla daha detaylı incelenmesinin gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır. Kuvvet antrenmanında egzersizin eksantrik fazı genellikle göz ardı edilir, ancak her tekrarda potansiyel olarak kritik bir noktadır. Elastik bant ile yapılan antrenmanın eksantrik kasılma sırasındaki elastik gerginlik, her tekrar sırasında nöromusküler sistem için farklı bir zorluk oluşturabilir (Anderson ve diğ., 2008). Araştırmalar göstermektedir ki giderek daha fazla eksantrik kasılma ile kasların nöral aktivasyonunda anlamlı artışlar olmaktadır (Hakkinen ve diğ., 1985; Nardone ve diğ., 1989; Cronin ve diğ., 2003). Bir egzersiz sırasında kullanılacak maksimum ağırlık, genellikle yapışma noktası olarak bilinen bir fenomenle sınırlıdır (Anderson ve diğ., 2008). Yapışma noktası, egzersiz esnasında kaldırışın devam etmesiyle oluşan zorlukta orantısız bir artışın yaşandığı konum olarak anlaşılır (Kompf ve Arandjelović, 2016). Bench press'in konsantrik hareketi sırasında, göğüs temasından sonra ilk yüksek güçlü itme, hemen ardından "yapışkan bölge" olarak adlandırılan düşük güçlü karakteristik bir alan gelir (Drinkwater ve diğ., 2007). Egzersiz sırasında yorgunluk olduğu zaman sık sık bu yapışma noktasında başarısızlık görülür ve hareket yapılamaz (Kompf ve Arandjelović, 2016). Elastik bantlar ile ağırlık tüm hareket aralığında daha az yavaşlar. Bu nedenle yapılan egzersiz esnasında yapışma noktasında herhangi bir duraksama olmadan kasın hareket aralığı boyunca aktivasyonu devam eder. Spesifik olarak daha az yapışma noktasına sahip kasılmalar, daha büyük tip 2 kas lifi devreye sokulması ve dolayısıyla bu liflerde daha fazla adaptasyona neden olarak şiddetin aynı olduğu durumlarda bile daha fazla kas aktivasyonu sağlanabilir (Elliot ve Wilson, 1989; Anderson ve diğ., 2008).

AS ve SMS performansında gruplar arası farkın anlamlı olmadığını fakat antrenman periyodunun sonunda başlangıçta ve 4. haftaya göre daha yüksek olduğu gözlemlendi. SS yüksekliği elastik bant antrenman grubunda geleneksel kuvvet antrenman grubundan daha yüksekti. Bu sonuçlar doğrultusunda voleybolcularda elastik bantlarla yapılacak kuvvet antrenmanının sporcuların squat sıçrama performansını arttırmada kullanılacak yeni bir yöntem olduğu ortaya kondu. Voleybolda atletik performans sıçrama ve fırlatma gibi hareketlerde kısa sürede kuvvet uygulama yeteneğine bağlıdır (Fathi ve diğ., 2019). Elastik bantlarla uygulanan kuvvet antrenmanı dikey sıçrama yüksekliğini anlamlı düzeyde artırmıştır (Joy ve diğ., 2013; Nickerson ve diğ., 2018). Üç farklı sıçrama koşulunun incelendiği çalışmamızda ise SS

performansında elastik bant kuvvet antrenmanının geleneksel kuvvet antrenmanına göre daha etkili olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar, elit hentbol oyuncularında 8 haftalık sadece elastik bant antrenmanından sonra dikey sıçramada önemli bir gelişme göstermeyen araştırmayla çelişmektedir (Aloui ve diğ., 2019). Bu çelişki sadece elastik bantlardan yeterli şiddetin sağlanamadığını düşündürmektedir. Voleybol gibi sıçrama performansının belirleyici olduğu sporlarda müsabaka sezonunda kuvveti geliştiren direnç egzersizlerinde elastik bant kullanımı dikey sıçrama yüksekliğini arttırmak için daha pratik bir yaklaşım olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Geleneksel ve elastik bant kullanarak yapılan kuvvet antrenmanlarının vücut kompozisyonunda olumlu etkileri olduğu, vücut kütlesi, yağsız vücut kütlesi ve vücut kütle indeksini artırdığı belirlendi. Geleneksel kuvvet antrenmanının elastik bantla yapılan kuvvet antrenmanına kıyasla vücut kompozisyonu üzerinde daha etkili olduğu görüldü.
- Her iki kuvvet antrenmanının bench press maksimal kuvvetini ve sağlık topu fırlatma performansını artırdığı gözlemlendi. Squat hareketinin maksimal kuvvetinde anlamlı bir değişim görülmedi.
- Geleneksel ve elastik bant kullanılarak yapılan kuvvet antrenmanlarının squat, aktif ve smaç sıçrama performanslarını artırdığı, elastik bantla yapılan kuvvet antrenmanının geleneksel kuvvet antrenmanına göre dikey sıçrama performansını daha fazla geliştirdiği belirlendi.

Araştırmada elde edilen bulgulardan yola çıkarak aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Voleybolda kuvvet antrenmanı planlamasında elastik bantlar kullanılabilir.
- Voleybolda elastik bantla kuvvet antrenmanı bir yöntem olarak yıllık antrenman periyodunda monotonluğu önlemek ve çeşitliliği sağlamak için kullanılabilir.
- Voleybolda elastik bantla kuvvet antrenmanında verimi artırmak için şiddet, hacim, süre ve sıklık ilkelerinin irdelendiği yönetsel çalışmalara ihtiyaç vardır.
- Bu çalışma genç erkek voleybol oyuncularının performansı ile sınırlıdır. Diğer yaş grupları, kadın oyuncular ve farklı lig seviyelerini kapsayan elastik bantın kullanıldığı kuvvet antrenmanı araştırmalarının daha fazla sayıda yapılması performans artışı için faydalı sonuçlar üretebilir.

Yazar Katkısı (Author contributions):

1. **Kaan Susam:** Fikir/Kavram, Tasarım, Denetleme, Veri Toplama ve İşleme, Analiz-Yorum, Eleştirel İnceleme
2. **Erbil HARBİLİ:** Fikir/Kavram, Tasarım, Analiz-Yorum, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme
3. **Sultan HARBİLİ:** Veri Toplama ve İşleme, Analiz-Yorum, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme

Etik Kurul İzni ile İlgili Bilgiler

Kurul Adı: Selçuk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

Tarih: 2019

Sayı No: 78

KAYNAKÇA

1. **Aloui, G., Hammami, M., Fathloun, M., Hermassi, S., Gaamouri, N., ve Shephard, R.J. (2019).** Effects of an 8-week in-season elastic band training program on explosive muscle performance, change of direction, and repeated changes of direction in the lower limbs of junior male handball players. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 33(7), 1804–15.
2. **Anderson, C.E., Sforzo, G.A., ve Sigg, J.A. (2008).** The effects of combining elastic and free weight resistance on strength and power in athletes. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 22(2), 567-74.
3. **Baxter, B. (2014).** *Comparing the acute effects of elastic resistance bands on kinetics and kinematics during the bench press exercise.* (Master Thesis). Eastern Washington University, Washington.
4. **Brzycki, M. (1993).** Strength testing-predicting a one-rep max from reps to-fatigue. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 64(1), 88-90.
5. **Cohen, J. (1988).** *Statistical power analysis for the behavioral sciences.* 2nd edition. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
6. **Colado, J.C., Garcia-Masso, X., Pellicer, M., Alakhdar, Y., Benavent, J., ve Cabeza-Ruiz, R. (2010).** A comparison of elastic tubing and isotonic resistance exercises. *International Journal of Sports Medicine*, 31(11), 810–817.
7. **Cronin, J., Mcnair, P.J., ve Marshall, R.N. (2003).** The effects of bungy weight training on muscle function and functional performance. *Journal of Sports Sciences*, 21(1), 59-71.
8. **Çon, M., Akyol, P., Tural, E., ve Taşmektepligil, M.Y. (2012).** Voleybolcuların esneklik ve vücut yağ yüzdesi değerlerinin dikey sıçrama performansına etkisi. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 14(2), 202-07.
9. **Janusevicius D., Snieckus A., Skurvydas A., Silinskas V., Trinkunas E., Cadeiau J.A., ve Kamandulis S. (2017).** Effects of High Velocity Elastic Band versus Heavy Resistance Training on Hamstring Strength, Activation, and Sprint Running Performance. *Journal of Sports Science and Medicine*, 16, 239-246.
10. **Drinkwater, E.J., Galna, B., McKenna, M.J., Hunt, P.H., ve Pyne, D.B. (2007).** Validation of an optical encoder during free weight resistance movements and analysis of bench press sticking point power during fatigue. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 21(2), 510–517.
11. **Elliott, B.C., ve Wilson, G.J. (1989).** A biomechanical analysis of the sticking region in the bench press. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 21(4), 450-62.
12. **Fathi, A., Hammami, R., Moran, J., Borji, R., Sahli, S., ve Rebai, H. (2019).** Effect of a 16-week combined strength and plyometric training program followed by a detraining period on athletic performance in pubertal volleyball players. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 33(8),2117–27.
13. **Fuchs, P.X., Fusco, A., Bell, J.W., Duivillard, S.P.V., Cortis, C., ve Wagner, H. (2019).** Movement characteristics of volleyball spike jump performance in females. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 22(7), 833-37.
14. **Ghigiarelli, J.J., Nagle, E.F., Gross, F.L., Robertson, R.J., Irrgang, J.J., ve Myslinski, T. (2009).** The effects of a 7-wk heavy elastic band and weight chain program on upper body strength and upper body power in a sample of Division I-AA football players. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 23(3), 756-64.
15. **Hakkinen, K., Allen, M., ve Komi, P.V. (1985).** Changes in isometric force- and relaxation-time, electromyographic and muscle fiber characteristics of human skeletal muscle during strength training and detraining. *Acta Physiol Scand*, 125(4), 573-85.
16. **Hammami R, Gene-Morales J, Abed F, Selmi MA, Moran J, Colado JC, ve Rebai HH. (2022).** An eight-weeks resistance training programme with elastic band increases some performance-related parameters in pubertal male volleyball players. *Biology of Sport*, 39(1), 219–226.
17. **Harris, C., Wattles, A.P., DeBeliso, M., Sevene-Adams, P.G., Berning, J.M., ve Adams, K.J. (2011).** The seated medicine ball throw as a test of upper body power in older adults. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 25(8), 2344-48.
18. **Joy, J.M., Lowery, R.P., Souza, O.E., ve Wilson, J.M. (2016).** Elastic bands as a component of periodized resistance training. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 30(8), 2100-06.
19. **Kompf, J., ve Arandjelović, O. (2016).** Understanding and overcoming the sticking point in resistance exercise. *Sports Medicine*, 46, 751-62.
20. **Kreamer, W.J., ve Hakkinen, K. (2000).** *Handbook of Sports Medicine and Science: Strength Training for Sport.* USA: Blackwell Science.
21. **Lopez, G.D., Hernandez, S.S., Martin, E., Marin, P.J., Zarzosa, F., ve Herrero, A.J. (2014).** Free-weight augmentation with elastic bands improves bench-press kinematics in professional rugby players. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 30(9), 2493-99.
22. **Loturco, I., Pereira, L.A., Reis, V.P., Zanetti, V., Bishop, C., ve Mcguigan, M.R. (2020).** Traditional free-weight vs. variable resistance training applied to elite young soccer players during a short preseason: effects on strength, speed, and power performance. *Journal of Strength and Conditioning Research*, XX(X), 000-000.

23. **Nardone, A., Romano, C., ve Schieppati, M. (1989).** Selective recruitments of high-threshold human motor units during voluntary isotonic lengthening of active muscles. *Journal of Physiology*, 409, 451-71.
24. **Nickerson, B.S., Williams, T.D., Snarr, R.L., ve Park, K.S. (2019).** Individual and combined effect of inter-repetition rest and elastic bands on jumping potentiation in resistance-trained men. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 33(8), 2087-93.
25. **Otto III, W.H., Coburn, J.W., Brown, L.E., ve Spiering, B.A. (2012).** Effects of weightlifting vs. kettlebell training on vertical jump, strength, and body composition. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 26(5), 1199-02.
26. **Palao, J.M., Santos, J.A., ve Urena A. (2017).** Effect of team level on skill performance in volleyball. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 4(2), 50-60.
27. **Sheppard, J.M., Cronin, J.B., Gabbett, T.J., Mcguigan, M.R., Etxebarria, N., ve Newton, R.U. (2008).** Relative importance of strength, power, and anthropometric measures to jump performance of elite volleyball players. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 22(3), 758-65.
28. **Sheppard, J.M., Dingley, A.A., Janssen, I., Spratford, W., Chapman, D.W., ve Newton, R.U. (2011).** The effect of assisted jumping on vertical jump height in high-performance volleyball players. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 14(1), 85-9.
29. **Shoeppe, T.C., Ramirez, D.A., Rovetti, R.J., Kohler, D.R., ve Almstedt, H.C. (2011).** The effects of 24 weeks of resistance training with simultaneous elastic and free weight loading on muscular performance of novice lifters. *Journal of Human Kinetics*, 29, 93-106.
30. **Stevenson, M.W., Warpeha, J.M., Dietz, C.C., Giveans, R.M., ve Erdman, A.G. (2010).** Acute effects of elastic bands during the free weight barbell back squat exercise on velocity, power and force production. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 24(11), 2944-54.
31. **Stone, M.H., Potteiger, J.A., Pierce, K.C., Proulx, C.M., O'Bryant, H.S., Johnson, R.L., ve Stone, M.E. (2000).** Comparison of the effects of three different weight-training programs on the one repetition maximum squat. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 14(3), 332-37.
32. **Voight, H., ve Vetter, K. (2003).** The value of strength-diagnostic for the structure of jump training in volleyball. *European Journal of Sport Science*, 3(3), 1-10.
33. **Wallace, B.J., Winchester, J.B., ve McGuigan, M.R. (2006).** Effects of elastic bands on force and power characteristics during the back squat exercise. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 20(2), 268-72.
34. **Ziv, G., ve Lidor, R. (2010).** Vertical jump in female and male volleyball players: a review of observational and experimental studies. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*, 20(4), 556-67.

Sporcuların Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Tatmini ve Engellenmesinin Ölçülmesi: Ölçek Uyarlama Çalışması

Measuring Satisfaction and Frustration of Athletes' Basic Psychological Needs: A Scale Adaptation Study

^{1,2}İhsan SARI

³Osman URFA

⁴Gözde ERSÖZ

⁴F. Hülya AŞÇI

¹Sakarya Uygulamalı Bilimleri Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

²Kaliforniya Üniversitesi, Merced, Psikoloji Bilimleri Bölümü

³Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Doktora Programı

⁴Fenerbahçe Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi

Yazışma Adresi

Corresponding Address:

Doç. Dr. İhsan SARI

ORCID No: 0000-0002-9090-8447

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Serdivan, Sakarya, Türkiye.

E-posta: sariihsan@yahoo.com

Geliş Tarihi (Received): 23.09.2021

Kabul Tarihi (Accepted): 16.05.2022

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin (SPİDÖ) Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenilirliğinin test edilmesidir. Ölçek, sporcuların algısına göre spor ortamında temel psikolojik ihtiyaçlarının ne derece tatmin edildiğini ve engellendiğini ölçmektedir. Çeviri geri çeviri süreci tamamlandıktan sonra, 317 erkek ve 272 kadın olmak üzere toplam 589 sporcu (\bar{X} yaş=19.34±4.70) araştırmaya katılmıştır. Veri toplama araçları olarak kişisel bilgi formu, Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği, Sporda Güdülenme Ölçeği II, Sporda Temel İhtiyaçlar Doyum Ölçeği ve Sporcu Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır. Yapı geçerliği için R programı ile (lavaan paketi) doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Ölçeğin yakınsak ve iraksak geçerliği, ortalama açıklanan varyans (AVE), bileşik güvenilirlik (CR) ve Pearson Çarpımlar Moment korelasyon katsayıları ile incelenmiştir. Güvenirliğin değerlendirilmesi için Cronbach alfa ve bileşik güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. DFA sonucuna göre; ölçeğin orijinal İngilizce versiyonunu oluşturan 29 madde ve 6 boyut Türkçe versiyonda da aynı yapıdadır ve model uyum indeksleri kabul edilebilir düzeydedir ($\chi^2/sd=2.99$, RMSEA=.068, SRMR=.065 ve CFI=.918). Ayrıca, cinsiyet, yaş ve spor türüne göre kısmi ölçme değişmezliği sağlanmıştır. Yakınsak ve iraksak geçerlik için yapılan analizlere göre Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin alt boyutlarından elde edilen puanlar hali hazırda kullanılan geçerli ve güvenilir ölçme araçları ile negatif ve pozitif anlamlı ilişkiler göstermiştir. Alt boyutlara ait AVE, bileşik güvenilirlik ve Cronbach alfa katsayıları da kabul edilebilir sınırlar içindedir. Elde edilen tüm bulgular Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin Türkçe formunun yapı geçerliğini, yakınsak ve iraksak geçerliği, güvenilirliği ve ölçme değişmezliğini sağladığını göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, ölçeğin sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ve bu ihtiyaçların engellenmesini değerlendirmek amacı ile kullanılabilir olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Özerklik, Yeterlik, İlişkili olma, İhtiyaçların tatmini, İhtiyaçların engellenmesi

ABSTRACT

The aim of this study was to test the validity and reliability of the Turkish version of the Psychological Need States in Sport Scale (PNSS-S). This scale assesses satisfaction and frustration of athletes' needs for autonomy, competence, and relatedness. Following the back translation process, a total of 589 athletes (317 men and 272 women) participated in the present study (M age=19.34±4.70). Personal information form, Psychological Need States in Sports Scale, Sport Motivation Scale-II, Basic Needs Satisfaction in Sports Scale and Athlete Burnout Questionnaire were used as the data collection tools. For construct validity, confirmatory factor analysis (CFA) was performed using R statistical software package (lavaan package). Pearson product moment correlation coefficient along with average variance extracted (AVE) and composite reliability (CR) values were used to examine the convergent and divergent validities. Cronbach's alpha and composite reliability coefficients were calculated to evaluate the reliability. According to the CFA result, 29 items and 6 dimensions that make up the original English version of the scale have the same structure in the Turkish version and the model fit indices were at an acceptable level ($\chi^2/df=2.99$, RMSEA=.068, SRMR=.065 and CFI=.918). In addition, partial measurement invariance was supported across gender, age and sport type. According to the analyses performed for convergent and divergent validity, the scores obtained from the sub-dimensions of the Psychological Need States in Sports Scale showed negative and positive significant relationships with the currently used valid and reliable measurement tools. AVE, composite reliability and Cronbach's alpha coefficients of the sub-dimensions were also within acceptable limits. All the findings revealed the construct validity, convergent and divergent validity, reliability and measurement invariance of the Turkish version of Psychological Need States in Sports Scale. Based on the findings, it can be concluded that the scale can be used to evaluate satisfaction and frustration of athletes' basic psychological needs.

Keywords: Autonomy, Competence, Relatedness, Need satisfaction, Need frustration

GİRİŞ

Sporcuların diğer bireylerle olan iletişimlerini onları birçok yönden etkilemektedir. Özellikle antrenör, ebeveyn ve akranlar gibi önemli kişiler tarafından oluşturulan sosyal çevre sporcuların güdülenmelerine ve güdülenme ile ilişkili birçok önemli unsura etki edebilir (Chu ve Zhang, 2019). Günümüzde, sporcuların güdülenmelerini açıklamak için kullanılan en popüler kuramsal yaklaşımlardan biri Hür İrade Kuramı'dır. Hür İrade Kuramı, sporcuların güdülenmesini çevresel faktörler ile ilişkili olarak ele alır (Bartholomew ve diğ., 2011). Hür İrade Kuramı kapsamlı bir kuram olup içerisinde Bilişsel Değerlendirme Kuramı (Cognitive Evaluation Theory), Organizmik Bütünleşme Kuramı (Organismic Integration Theory), Nedensellik Yönelimi Kuramı (Causality Orientations Theory), Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramı (Basic Psychological Needs Theory); Hedef İçeriği Kuramı (Goal Contents Theory) ve İlişki Motivasyonu Kuramı (Relationship Motivation Theory) olmak üzere altı mini kuram bulunmaktadır (Ryan ve Deci, 2017). Bu altı mini kuramdan biri olan ve sporda güdülenme kavramını anlamak üzere sıklıkla kullanılan Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramı, araştırma kapsamında ele alınan ölçme aracının temelini oluşturmaktadır.

Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramı'na göre bireylerin özerklik, yeterlik ve ilişkili olma şeklinde üç temel psikolojik ihtiyacı bulunmaktadır (Deci ve Ryan, 2000; Ng ve diğ., 2011). Özerklik (autonomy) ihtiyacı, bireylerin, kendi davranışlarında irade sahibi olması, seçim yapabilmesi ve özgür olmasını ifade eder (Ryan ve Deci, 2006). Yeterlik (competence) ihtiyacı ise bireylerin herhangi bir davranışı gerçekleştirirken kendilerini yeterli, yetkin ve etkili olarak algılaması anlamına gelir (Deci ve Ryan, 1985). Son olarak ilişkili olma (relatedness) ihtiyacı ise, bireyin diğer insanlar ile güven duyduğu ilişkiler kurması, çevresindekilere duygusal ve kişisel olarak bağlı hissetmesi ve sosyal olarak onlarla bütünleşebilmesi ihtiyacını belirtir. İlişkili olma ihtiyacı ayrıca, bireyin diğer insanlarla sevgi, ilgi ve destek sağlama yönünden karşılıklı olarak etkileşimde olmasını içerir (Ryan, 1991). Bu tanımlardan yola çıkarak, spor ortamlarında sporcuların kendi tercih ettikleri sporda faaliyet göstermeleri, alınan kararlara ortak olabilmeleri *özerklik* ihtiyacı ile; spor branşında ve takım ortamında kendilerini yeterli hissedebilmeleri *yeterlik* ihtiyacı ile; takım içinde takım arkadaşı, antrenörü ve takım içindeki diğer insanlarla iyi ilişkiler kurmaları ve kendilerini gruba ait hissetmeleri ise *ilişkili olma* ihtiyacı ile ilişkilendirilebilir. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Kuramı'na göre bireylerin özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçlarının tatmin olması onların güdülenmelerini ve iyi oluşlarını olumlu olarak etkilemektedir (Ryan ve Deci, 2000).

Temel psikolojik ihtiyaçları değerlendirmeye yönelik araştırmalar incelendiğinde ilk olarak ihtiyaçların tatmini konusuna odaklanıldığı görülmektedir (Adie ve diğ., 2008; Gillet ve diğ., 2010). Bu konudaki ilk araştırmalar temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesini tek boyutlu bir yapı olarak ele alarak ihtiyaçların tatmininin az ya da çok olmasını değerlendirmişlerdir. Bu doğrultuda ele alındığında özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçlarının tatmin edilmesinin olumlu duygu durumu, psikolojik iyi oluş, içsel güdülenme ve akış deneyimi ile pozitif olarak ilişkili olduğu belirlenmiştir (Hollebeak ve Amorose, 2005; Gagné ve diğ., 2003; Reinboth ve Duda, 2006; Kowal ve Fortier, 2000; Kipp ve Weiss, 2013). İhtiyaçların düşük düzeyde tatmin edilmesinin ise yüksek düzeyde tükenmişlik ve depresyon gibi olumsuz durumlarla ilişkilendirildiği görülmektedir (Hodge ve diğ., 2008; Kim ve James, 2019). Sporcuların üç temel psikolojik ihtiyaç tatminine yönelik geliştirilen ilk ölçek Sporda Temel İhtiyaçlar Doyum Ölçeği'dir (Basic Needs Satisfaction in Sport Scale-BNSSS). Ng ve diğerleri (2011) tarafından geliştirilen ve 20 madde içeren bu ölçek sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının ne derece tatmin olduğunu ölçmektedir.

Temel psikolojik ihtiyaçlar konusunda yapılan araştırmalar arttıkça, ihtiyaçların tatmin edilmesinin tek başına yeterli olmadığı, ihtiyaçların engellenmesi (need frustration/need thwarting) kavramının da ele alınması gerektiği ifade edilmiştir (Bartholomew ve diğ., 2011). İhtiyaçların engellenmesi kavramının önerilmesinin nedeni, yapılan bazı araştırmalarda

psikolojik ihtiyaçların tatmini ile kötü oluş (ill-being) arasında beklenen anlamlı negatif ilişkilerin tespit edilmemesidir (Quested ve Duda, 2010; Reinboth ve Duda, 2006). Bu doğrultuda, sporcular için olumsuz sonuçlara yol açan bir unsur olarak *ihtiyaçların engellenmesi* kavramının daha uygun olduğu önerilmiştir. İhtiyaçların engellenmesi ile ihtiyaçların düşük düzeyde tatmin olması farklı şeylerdir (Bartholomew ve diğ., 2011). İhtiyaçların engellenmesi, temel psikolojik ihtiyaçların olumsuz olarak etkilenmesi anlamına gelmektedir. Yani sporcu dışlanmış, yetersiz, eksik ve baskılanmış gibi olumsuzluklar deneyimlediğinde ihtiyaçların engellenmesi söz konusudur. Özerklik ihtiyacının engellenmesi dışarıdan dayatılan baskılar ile sporcunun kontrol edildiğini hissetmesi; *yeterlik ihtiyacının engellenmesi* sporcunun başarılı olabileceğine ve kendi yeterliğine dair inancının azalması; *ilişkili olma ihtiyacının engellenmesi* ise takım içinde dışlanmışlık ve yalnızlık deneyimini içerir (Ng ve diğ., 2011; Chen ve diğ., 2015). Örneğin, takımdaki bireyler tarafından kasıtlı olarak dışlanan bir sporcu yalnız kalmış ve izole edilmiş hissedebilir. Bu durum *ilişkili olma ihtiyacının engellenmesine* bir örnektir (Bartholomew ve diğ., 2011). Sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının engellenmesini değerlendirmeye yönelik ilk ölçek Bartholomew ve diğerleri (2011) tarafından geliştirilen Psikolojik İhtiyaçların Engellenmesi Ölçeği'dir (Psychological Need Thwarting Scale-PNTS). On iki maddelik bu ölçek özerklik ihtiyacının engellenmesi, yeterlik ihtiyacının engellenmesi ve ilişkili olma ihtiyacının engellenmesi olarak üç alt boyuttan oluşmaktadır.

İlgili alan yazındaki araştırmalarda temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ve engellenmesi kavramlarının bireylerin davranışlarını açıklamak için yeterli olmadığı belirtilerek *ihtiyaçların tatmin olmaması* (need dissatisfaction/unfulfillment) olarak adlandırılan üçüncü bir psikolojik ihtiyaç durumu öne sürülmüştür (Bhavsar ve diğ., 2020; Cheon ve diğ., 2019). İhtiyaçların tatmin olmaması, bireyin sosyal çevresindeki kişilerin temel psikolojik ihtiyaçlara ilgisiz kalması sonucu ortaya çıkmaktadır (Cheon ve diğ., 2019). Sosyal çevredeki kişiler, bireyin temel psikolojik ihtiyaçlarını tatmin etmiyor ya da aktif olarak engellemiyor fakat bireyin ihtiyaçlarını ihmal ediyor ve gözden kaçırıyor ise çevredeki kişilerin bireyin ihtiyaçlarına ilgisiz davranışları söz konusudur. Çevredeki kişilerin ihtiyaca ilgisiz davranması sonucu ise bireyin ihtiyaçlarının tatmin olmaması durumu oluşur. Örneğin bir sporcu, bakış açısının anlaşılıp anlaşılmadığı hakkında emin değilse ya da bazı şeyleri yapma gerekçesi hakkında bilgi sahibi değilse (özerklik ihtiyacının tatmin olmaması); istediği kadar gelişmediğini ya da başarılı olmadığını düşünüyorsa (yeterlik ihtiyacının tatmin olmaması); takımdakilerle çok fazla ortak noktası olmadığını ve takıma çok fazla uymadığını düşünüyorsa (ilişkili olma ihtiyacının tatmin olmaması) ihtiyaçların tatmin olmaması söz konusudur. Bu doğrultuda, temel psikolojik ihtiyaçların *tatmin ve engellenme* şeklinde ele alınması eleştirilerek, bu yaklaşımın sporcuların yaşadığı deneyimleri karşılamadığı öne sürülmüş ve *ihtiyaçların tatmin olmaması* yapısının da ölçülmesi gerektiği belirtilmiştir (Bhavsar ve diğ., 2020).

İhtiyaçların tatmini ve ihtiyaçların engellenmesi boyutlarına ek olarak *ihtiyaçların tatmin olmaması* boyutunu da değerlendirmek için Bhavsar ve diğerleri (2020) tarafından spora özgü bir ölçek geliştirilmesi hedeflenmiştir. Temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ve ihtiyaçların engellenmesini ölçmek için kullanılan mevcut ölçme araçlarının birtakım eksikleri olması araştırmanın çıkış noktasını oluşturmuştur (Bhavsar ve diğ., 2020). Bhavsar ve diğerleri (2020) spor dışındaki alanlarda temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesini değerlendiren ölçme araçlarının spor alanına uyarlandığını fakat bu uyarlama sonucu elde edilen ölçeklerin spora özgü yapıyı tam olarak yansıtmayabileceğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Ng ve diğerleri (2011) tarafından geliştirilen Sporda Temel İhtiyaçlar Doyum Ölçeği ile Bartholomew ve diğerleri (2011) tarafından geliştirilen Psikolojik İhtiyaçların Engellenmesi Ölçeği'nin farklı özelliklerdeki sporcular için geliştirildiği belirtilerek iki ölçeğin aynı çalışmada, tek bir örneklem grubu için kullanılmasının uygun olmayabileceğini ifade etmişlerdir. Sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarını değerlendirmek için kullanılan mevcut ölçeklerdeki tüm maddelerin sporcuların algısına göre ihtiyaçlarının ne düzeyde tatmin olduğunu ve

engellendiğini ölçmediği, bazı maddelerin sosyal çevrenin davranışlarını ölçtüğü de Bhavsar ve diğerleri (2020) tarafından dile getirilmiş ve sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ve engellenmesini değerlendiren ölçeklerin sosyal çevrede bulunan bireylerin davranışlarını değil sporcuların kendi hissettiklerini değerlendirmesi gerektiği vurgulanmıştır.

İlgili alan yazındaki araştırmaların eksikliklerini gidermek için Bhavsar ve diğerleri (2020) tarafından sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının *tatmini, engellenmesi ve tatmin olmaması şeklindeki* üç boyutlu yapıyı ölçen bir ölçme aracı geliştirilmesi amaçlanmıştır. Her ne kadar bu üç boyutu içeren yapı eğitim alanında kullanılmakta olsa da (Cheon ve diğ., 2019), Bhavsar ve diğerleri (2020) tarafından yapılan araştırmada sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin olmaması boyutu çalışmamıştır. Yapılan araştırma sonucunda sporcuların özerklik (tatmin olması/engellenmesi), yeterlik (tatmin olması/engellenmesi) ve ilişkili olma (tatmin olması/engellenmesi) psikolojik ihtiyaçlarını değerlendiren altı boyutlu bir ölçek geliştirilmiştir (Bhavsar ve diğ., 2020). Elde edilen bu ölçek sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ile engellenmesini birlikte ele alması ve mevcut ölçme araçlarındaki bazı eksiklikleri içermemesi bakımından önemlidir.

Bhavsar ve diğerleri (2020) tarafından geliştirilen Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlaması, Bülbül ve Akyol (2020) tarafından yaşları 15-40 arasında değişen 303 sporcu üzerinde yapılmıştır. Bülbül ve Akyol (2020) ölçeğin yapı geçerliğini doğrulayıcı faktör analizi ile, ölçek maddelerinin ayırt ediciliğini alt ve üst %27'lik gruplar arasındaki fark ile ve güvenilirliğini ise Cronbach alfa katsayısı ile değerlendirmişlerdir (Bülbül ve Akyol, 2020). Bu çalışmada, ölçeğin Türkçe formu Bülbül ve Akyol'un (2020) çalışmasından bağımsız olarak oluşturulmuştur. Bülbül ve Akyol'un (2020) çalışmasından farklı olarak, Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin Türkçe formunun yapı, yakınsak ve iraksak geçerliğinin, yaşa, cinsiyete ve spor türüne göre ölçme değişmezliğinin ve güvenilirliğinin farklı bir örneklem üzerinde test edilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Grubu: Araştırmaya 14-39 yaş aralığında olan 317 erkek ($\bar{X}_{yaş}=19.56\pm 5.30$) ve 272 kadın ($\bar{X}_{yaş}=19.09\pm 3.87$) olmak üzere toplam 589 sporcu ($\bar{X}_{yaş}=19.34\pm 4.70$) katılmıştır. Araştırma grubu, en az bir yıldan beri mevcut antrenörleri ile birlikte çalışan ve aktif olan sporculardan kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ortalama spor deneyimleri 7.06 ± 4.60 yıl; haftalık antrenman sayısı 5.46 ± 2.49 ; haftalık antrenman saati ise 9.32 ± 6.59 saat olarak tespit edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi yapmak için, örneklem sayısının 200'den daha fazla olması ya da madde sayısının 5-10 katı kadar katılımcıdan veri elde edilmesi önerilmektedir (Brown, 2006). Geçerlik ve güvenilirliği test edilen ölçeğin toplam madde sayısı 29 olduğu için bu araştırmanın örneklem sayısı yeterlidir.

Veri Toplama Araçları: Araştırmaya katılan sporcuların demografik özelliklerinin belirlenmesi için araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Ayrıca, Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği (Psychological Need States in Sport-Scale) ile birlikte yakınsak ve iraksak geçerliğin sınanması için Sporda Gütülenme Ölçeği II, Sporda Temel İhtiyaçlar Doyum Ölçeği ve Sporcu Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır. Bu araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçları aşağıda açıklanmıştır.

Kişisel bilgi formu: Bu formda yaş, cinsiyet, spor branşı, kaç yıldır spor yapıldığı, mevcut antrenör ile ne zamandır çalışıldığı, haftalık kaç kere ve kaç saat antrenman yapıldığını belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

Sporda psikolojik ihtiyaç durumları ölçeği (SPİDÖ): Bhavsar ve diğerleri (2020) tarafından geliştirilen ölçek, sporcuların “özerklik”, “yeterlik” ve “ilişkili olma” ihtiyaçlarının ne derece tatmin edildiğini ve engellendiğini belirlemeye yöneliktir. Ölçek, “*yaptığım temel spor branşında, ben...*” cümlesini tamamlayan 29 maddeden oluşmaktadır. Orijinal ölçeğin geliştirilmesi aşamasında, araştırma grubu haftada en az bir kere antrenörleri ile antrenmana katılan 14 yaş üzeri sporculardan oluşmaktadır. Sporcular takım ve bireysel sporlardan seçilmiştir. Orijinal ölçeğin geliştirilmesinde iki ayrı örneklem içeren iki araştırma gerçekleştirilmiştir (Bhavsar ve diğ., 2020). Ölçekte 6 alt boyut bulunmaktadır. Bu alt boyutlar, madde sayısı ve örnek maddeler aşağıda sunulmuştur:

Özerklik tatmini (5 madde): “*Antrenman yapma şeklimle ilgili karar vermede kendimi özgür hissederim*”

Özerklik engellenmesi (5 madde): “*Belli şekillerde davranmaya zorlanmış hissederim*”

Yeterlik tatmini (5 madde): “*Zorlukların üstesinden gelebilirim*”

Yeterlik engellenmesi (4 madde): “*Kendimi işe yaramaz hissederim*”

İlişkili olma tatmini (5 madde): “*Kendimi diğerlerine yakın hissederim*”

İlişkili olma engellenmesi (5 madde): “*Dışlanmış hissederim*”

Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Her bir maddeye verilen yanıtlar 1 (*kesinlikle katılmıyorum*) ile 7 (*kesinlikle katılıyorum*) arasında değişmektedir. Puanlarının hesaplanması için, ilgili alt boyut içindeki maddeler toplanarak alt boyuttaki toplam madde sayısına bölünür. Böylece alt boyutlara ait ortalama puan elde edilir. Tatmin boyutlarından elde edilen yüksek puan ilgili ihtiyacın tatmin edildiğini belirtmektedir. Engellenmeye yönelik alt boyutlarda elde edilen yüksek puan ise ilgili ihtiyacın engellendiği anlamına gelmektedir.

Sporda güdülenme ölçeği II: Pelletier ve diğerleri (2013) tarafından geliştirilen bu ölçeğin Türkçe’ye uyarlaması Yıldız ve diğerleri (2019) tarafından gerçekleştirilmiştir. Orijinal ölçek 18 maddeden oluşmaktadır. Sporda Güdülenme Ölçeği II’nin Türkçe versiyonunda ise 16 madde bulunmaktadır. Katılımcıların neden spor yaptıklarına yönelik olan maddelere verilen puanlar 1 (*hiç uymuyor*) ile 7 (*tamamen uyuyor*) arasında değişmektedir. Ölçek alt boyutları, “içsel düzenleme” (örnek madde: *Yeni performans stratejilerini keşfetmeyi eğlenceli bulduğum için*), “bütünleşmiş düzenleme” (örnek madde: *Spor yapmak kim olduğumu yansıttığı için*), “özdeşimle düzenleme” (örnek madde: *Önem verdiğim yanlarımı geliştirmenin iyi bir yolu olarak gördüğüm için*), “içe atımla düzenleme” (örnek madde: *Spor yapmaya vakit ayırmazsam kendimi kötü hissedeceğim için*), “dışsal düzenleme” (örnek madde: *Spor yapmazsam önemsemediğim insanlar bana kızacağı için*) ve “güdülenmeme” (örnek madde: *Artık niçin spor yaptığım net değil, sporda yerim olduğumu gerçekten düşünmüyorum*) olmak üzere 6 tanedir. Bu araştırma kapsamında, alan yazında belirtildiği şekilde (Sheldon ve Elliot, 1998; Koestner ve diğ., 2008) içsel düzenleme ve özdeşimle düzenleme puanlarının ortalaması alınarak *özerk güdülenme* puanı elde edilmiştir. Araştırmada yapılan analizlerde yalnızca özerk güdülenme ve güdülenememe puanları kullanılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları içsel düzenleme için .62, özdeşimle düzenleme için .70, güdülenmeme için ise .87 olarak hesaplanmıştır.

Sporda temel ihtiyaçlar doyum ölçeği: Bu ölçek Ng ve diğerleri (2011) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe’ye uyarlaması ise Öztürk ve Koca (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek, sporcuların yapmış oldukları spor dalına ilişkin yeterlik, özerklik ve ilişkili olma ihtiyaçlarının ne derece tatmin edildiğini ölçmektedir. Ölçeğin orijinali toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Türkçe’ye uyarlamasında ise bir maddenin çalışmadığı belirlenmiştir. Katılımcılardan, her bir maddeyi yedi dereceli ölçek üzerinden (1=*hiç doğru değil*, 7=*çok doğru*) değerlendirmesi istenmektedir (Öztürk ve Koca, 2012). Ölçek beş alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; “yeterlik” (örnek madde: *Yaptığım sporda, iyi olduğumu hissederim*), “ilişkili olma” (örnek madde: *Yaptığım sporda kendimi diğer insanlara yakın hissederim*), “özerklik-algılanan tercih” (örnek madde: *Yaptığım sporda, tercih yapma fırsatları yakalarım*). “özerklik-algılanan

nedensellik odağı” (örnek madde: *Yaptığım sporda, kendi hedeflerimin peşinden gittiğimi hissediyorum*) ve “özerklik-irade” (örnek madde: *Sporumu isteyerek yaptığımı hissediyorum*) olarak isimlendirilmiştir. Bu araştırma kapsamında ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları .81 (özerklik-algılanan tercih) ile .89 (yeterlik) arasında değişmektedir. Alt boyutlardan elde edilen yüksek puan ilgili ihtiyacın tatmin edildiğini ifade etmektedir.

Sporcu tükenmişlik ölçeği: Bu ölçek Raedeker ve Smith (2001) tarafından sporcuların tükenmişlik düzeylerini belirlemek için geliştirilmiştir. Orijinal ölçek, her alt boyutta 5 madde olmak üzere toplam 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlaması Kelecek ve diğerleri (2016) tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkçe ölçek 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, “Duygusal/Fiziksel Tükenme” (örnek madde: *Antrenman yapmaktan dolayı kendimi o kadar yorgun hissediyorum ki, başka şeyleri yapmak için enerji bulmakta zorlanıyorum*), “Azalan Başarı Hissi” (örnek madde: *Sporda çok şeyi başaramıyorum*) ve “Duyarsızlaşma” (örnek madde: *Sporda harcadığım çabayı başka şeyler yapmaya harcasam daha iyi olurdu*) olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek maddelerine verilen cevaplar 1 (*hiçbir zaman*) ile 5 (*her zaman*) arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan tükenmişliğin yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu araştırma kapsamında ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları .76 (azalan başarı hissi) ile .93 (duygusal/fiziksel tükenme) arasında değişmektedir.

Verilerin Toplanması: Bu araştırmaya başlamadan önce, Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği’ni geliştiren araştırmacılar içindeki iletişimden sorumlu yazardan ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması konusunda yazılı izin alınmıştır. Sonrasında ise, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Etik Kurulu’ndan 28.02.2020 tarihli ve E.2305 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Veriler Google formlar üzerinde hazırlanan, ortalama 15 dakika süren çevrimiçi form ile toplanmıştır. Katılımcılara sunulan çevrimiçi formda, araştırmanın amacına dair bilgilendirmenin ardından araştırma ekibine dair iletişim bilgileri sunulmuştur. Bu bilgilerin ardından gönüllü katılıma dair onam formu katılımcılara sunulmuş ve gönüllü katılımı onaylayan sporcular araştırmaya katılabilmektedir.

Çeviri Aşaması: Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği’nin Türkçe’ye uyarlanmasında, Brislin (1986) ile Beaton ve diğerleri (2000) tarafından önerilen çeviri-geri çeviri prosedürü takip edilmiştir. İlk olarak, anadili Türkçe olan, iyi derece İngilizce bilen ve spor psikolojisi alanında bilimsel araştırmalar gerçekleştiren iki öğretim üyesi ile anadili Türkçe olan, İngilizce dil bilimi alanından bir kişi olmak üzere toplam üç kişi kaynak dil olan İngilizce’den hedef dil olan Türkçe’ye ölçek maddelerinin çevirisini yapmıştır. İkinci aşamada ise, elde edilen üç farklı çevirinin benzer ve farklı olanları birleştirilerek tek bir form oluşturulmuştur. Benzer ve farklı Türkçe çevirilerin olduğu bu form, spor psikolojisi alanında araştırmalar gerçekleştiren, ölçek uyarlama konusunda deneyimli ve iyi derecede İngilizce bilen üç öğretim üyesine gönderilerek İngilizce orijinalini en iyi şekilde temsil eden Türkçe çevirilerin seçilmesi istenmiştir. Üçüncü aşamada, öğretim üyelerinin ortak olarak veya farklı şekilde seçtiği tüm maddeler Türkçe’den İngilizce’ye geri çevirisinin yapılması için iki farklı yabancı dil uzmanına gönderilmiştir. Çeviri sürecinin son aşamasında; anadili Türkçe olan, iyi derecede İngilizce bilen, spor psikolojisinde ölçme araçları uyarlama konusunda deneyimli olan iki yargıcı, ilk üç aşamadaki tüm maddeleri ayrıntılı olarak incelemiştir. Bu iki yargıcı, orijinal dildeki maddeleri en iyi ifade eden Türkçe çevirileri belirlemiş ve ölçek maddelerine son halini vermiştir. Bu süreç içerisinde tüm maddeler üzerinde fikir birliğine varana kadar tartışılmıştır. Son olarak, elde edilen Türkçe ölçek, bu araştırmadaki örneklem grubu ile benzer özelliklerdeki 20 sporcuya bir ön uygulama olarak uygulanmıştır. Birinci araştırmacı tarafından gerçekleştirilen bu ön uygulamada ölçek sorularını cevaplayan her sporcu ile maddeler hakkında tek tek görüşülmüş ve maddelerin sporcular tarafından anlaşılabilirliği sorgulanmıştır. Maddelerin anlaşılabilirliği konusunda gerçekleştirilen ön uygulama sonucunda iki yargıcı tekrar bir araya gelerek maddeleri değerlendirmiş ve Türkçe ölçeğe son hali verilmiştir (EK 1).

Verilerin Analizi: Araştırma kapsamında Türkçe uyarlaması yapılan Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği incelenmiştir. Ölçeğin geçerliği için yapı geçerliği ile birlikte yakınsak ve ıraksak geçerlik incelenmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizi: Yapı geçerliği için R (R Core Team, 2021) programında yer alan lavaan paketi (Rosseel, 2012) ile doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. DFA'ya geçmeden önce temel varsayımlardan olan çok değişkenli normallik varsayımı için R (R Core Team, 2021) programında yer alan MVN paketi (Korkmaz ve diğ., 2014) ile Mardia basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiş ve çok değişkenli normallik varsayımının karşılanmadığı görülmüştür (Mardia çarpıklık katsayısı= 16770.64, $p < .01$, Mardia basıklık katsayısı= 96.04, $p < .01$). Çok değişkenli normallik varsayımı karşılanmadığı için, analizler Satorra-Bentler (S-B) düzeltmesi ile gerçekleştirilmiştir (Gana ve Broc, 2019). DFA sonrasında model uyumunu değerlendirmek için ki kare değerinin serbestlik derecesine oranı (χ^2/sd), CFI ve RMSEA değerleri incelenmiştir. χ^2/sd 3'ten küçük olması model uyumunun kabul edilebilir olduğunu belirtir. RMSEA ve SRMR değerlerinin .05'ten küçük olması iyi uyumu ifade ederken bu değerlerin .05-.08 arasında olması ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir. CFI değerinin .90'ın üzerinde olması kabul edilebilir uyumu gösterirken; .95-1.00 arasında olması ise modelin mükemmel uyumuna bir kanıt olarak değerlendirilmektedir (Hooper ve diğ., 2008; Kline, 2011; Schermelleh-Engel ve diğ., 2003; Sümer, 2000).

Ölçme değişmezliği: Kullanılan bir ölçeğin ölçme eşdeğerliği veya ölçme değişmezliğinin (measurement invariance - MI) sağlanması, araştırma kapsamında ölçülen değişkenin farklı gruplarda da kullanılması açısından önemli bir konudur. Yani, kullanılan herhangi bir ölçme aracının, ilgili örneklem grubunun farklı alt gruplarında (cinsiyet, yaş ve spor türü gibi) aynı özellikleri taşıyıp taşımadığı ölçme değişmezliği analizi ile belirlenebilir. Ölçme değişmezliğinin sağlanması ile ilgili ölçek farklı gruplarda kullanılarak karşılaştırma yapılabilir (Bayram, 2018). Ölçme değişmezliği aşamalı olarak incelenen dört basamaktan oluşmaktadır. Bir önceki aşamada gerçekleştirilen değişmezlik türü sağlanmazsa sonraki aşamaya devam edilmez (Bayram, 2018). Bu aşamalar; biçimsel, zayıf, güçlü ve katı değişmezlik aşamalarıdır (Hirschfeld ve Von Brache, 2014). İlk aşama olan biçimsel değişmezlikte, ele alınan kurama bağlı olarak kavramsal yapının tüm gruplarda aynı olup olmadığı yani diğer bir ifade ile grupların aynı faktör yapısına sahip olup olmadığı incelenir. Biçimsel değişmezliğin sağlanması sonraki ölçme değişmezliği analizleri için ön koşuldur. İkinci aşamada test edilen zayıf değişmezlikte ise grupların gizil değişkene ait ölçme biriminin benzer olup olmadığı test edilir, yani diğer bir ifade ile gruplardaki faktör yüklerinin değişmezliği incelenir. Üçüncü aşama olan güçlü değişmezlikte ise bir önceki aşamada ele alınan faktör yükleriyle birlikte, madde regresyon sabitlerinin değişmezliği analiz edilir. Son olarak, katı değişmezlikte ise önceki adımlardaki faktör yükü ve regresyon sabitlerine ek olarak madde hatalarına ait varyans-kovaryansların değişmezliği değerlendirilir (Bayram, 2018; Hirschfeld ve Von Brache, 2014).

Bu araştırma kapsamında, ölçme değişmezliği analizi için ölçeğin cinsiyete (kadın-erkek), spor türüne (bireysel sporlar-takım sporları) ve yaşa (ergen-yetişkin) göre ölçme değişmezliği incelenmiştir. Yaşa göre ergen ve yetişkin grupların belirlenmesinde 18 yaş ve altında yer alan sporcular ergen, 19 yaş ve üzeri sporcular yetişkin olarak ayrılmıştır. Bu ayrım, Uluslararası Uyum Konseyi tarafından ergenlik döneminin 12 yaşında başlayıp yaşanan bölgeye göre 16 ya da 18 yaşında son bulduğu ifadesine göre yapılmıştır (Uluslararası Uyum Konseyi, 2017). Ayrıca, katılımcıların yaşlarına ait ortalama değer 18'dir. Bu nedenle, yetişkin ve ergen gruplara daha dengeli sayıda katılımcı sağladığı için de bu gruplama tercih edilmiştir. Bu gruplamalar doğrultusunda cinsiyet, yaş ve spor türüne göre ölçeğin biçimsel değişmezliği ile birlikte aşamalı olarak zayıf, güçlü ve katı değişmezlikleri değerlendirilmiştir. Ölçme değişmezliği için ki-kare, CFI ve RMSEA değerlerindeki gözlenen değişim incelenmiştir. Ölçme değişmezliği için ki-kare değerlerinde gözlenen değişimin ($\Delta\chi^2$) anlamsız olması, CFI değerlerinde gözlenen değişimin (ΔCFI) .01'den küçük olmaması ve RMSEA değerlerinde

gözlenen değişimin ($\Delta RMSEA$) .015'den küçük olması gerekmektedir (Cheung ve Rensvold, 2002; Chen, 2007). Bununla birlikte, χ^2 değerinin örneklem büyüklüğüne karşı hassas olduğu için model uyumları açısından kullanışlı bir ölçüt olmadığı ifade edilmektedir (Cheung ve Rensvold, 2002). χ^2 değerinin örneklem büyüklüğünden etkilendiği göz önünde bulundurularak, ölçme değişmezliğinin değerlendirilmesi için ΔCFI ve $\Delta RMSEA$ değerleri kullanılmıştır.

Yakınsak ve ıraksak geçerlik: Ölçeğin yakınsak ve ıraksak geçerliğinin incelenmesi amacıyla Pearson Çarpımlar Moment korelasyon analizi kullanılmıştır. Yakınsak geçerliğin değerlendirilmesinde özerklik tatmini, yeterlik tatmini ve ilişkili olma tatmini alt boyutlarının özerk güdülenme, yeterlik, ilişkili olma, özerklik-algılanan tercih, özerklik-algılanan nedensellik odağı ve özerklik-irade alt boyutları ile; özerklik engellenmesi, yeterlik engellenmesi ve ilişkili olma engellenmesi alt boyutlarının ise güdülenmeme, duygusal/fiziksel tükenme, azalan başarı hissi ve duyarsızlaşma ile pozitif yönde anlamlı olarak ilişkili olması beklenmiştir.

İraksak geçerliğin değerlendirilmesi için ise özerklik tatmini, yeterlik tatmini ve ilişkili olma tatmini alt boyutlarının güdülenmeme, duygusal/fiziksel tükenme, azalan başarı hissi ve duyarsızlaşma ile; özerklik engellenmesi, yeterlik engellenmesi ve ilişkili olma engellenmesi alt boyutlarının ise özerk güdülenme, yeterlik, ilişkili olma, özerklik-algılanan tercih, özerklik-algılanan nedensellik odağı ve özerklik-irade alt boyutları ile negatif yönde anlamlı olarak ilişkili olması beklenmiştir.

Yakınsak geçerlik için ayrıca ortalama açıklanan varyans (Average Variance Extracted, AVE) ve bileşik güvenilirlik (CR) katsayıları da hesaplanmıştır. Yakınsak geçerliğin sağlanabilmesi için bileşik güvenilirlik değerlerinin AVE değerlerinden daha büyük olması ve AVE değerlerinin de .5'den büyük olması gerektiği ifade edilmiştir (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2010).

Güvenirlilik: Ölçek alt boyutlarına ait güvenirliliğin değerlendirilmesi için Cronbach alfa iç tutarlık ve bileşik güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Cronbach alfa katsayısının .70'in üzerinde olması içsel tutarlılığın iyi düzeyde olduğunu göstermektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994). Benzer şekilde bileşik güvenilirlik katsayısının .70'in üzerinde olması da güvenirliliğin iyi düzeyde olduğuna bir kanıt olarak değerlendirilebilir (Hair ve diğ., 2010).

BULGULAR

Ön Analizler: Araştırmada kullanılan tüm değişkenlere ait minimum-maksimum değerler, ortalama ve standart sapma ile basıklık ve çarpıklık değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Min	Max	Ortalama	SS	Basıklık	Çarpıklık
Özerklik tatmini	1.60	7.00	5.65	1.03	.126	-.640
Özerklik engellenmesi	1.00	7.00	3.35	1.58	-.766	.418
Yeterlik tatmini	1.80	7.00	6.17	1.02	1.817	-1.435
Yeterlik engellenmesi	1.00	7.00	2.77	1.81	-.490	.867
İlişkili olma tatmini	1.60	7.00	5.79	1.16	.617	-1.003
İlişkili olma engellenmesi	1.00	7.00	2.74	1.84	-.657	.820
Özerk güdülenme	1.83	7.00	5.98	1.04	.248	-.954
Güdülenmeme	1.00	7.00	3.17	1.99	-1.179	.455
Yeterlik	1.80	7.00	6.06	1.01	.703	-1.068
Özerklik algılanan tercih	1.50	7.00	5.57	1.06	-.013	-.636
Özerklik algılanan nedensellik odağı	2.00	7.00	6.07	1.06	.651	-1.101
Özerklik-irade	2.00	7.00	6.26	1.09	1.630	-1.522
İlişkisellik	2.00	7.00	5.97	1.07	.782	-1.076
Duygusal fiziksel tükenme	1.00	5.00	2.50	1.25	-.954	.521
Azalan başarı hissi	1.00	4.75	2.50	1.02	-1.198	-.015
Duyarsızlaşma	1.00	5.00	2.39	1.30	-1.050	.582

Yapı Geçerliliği: Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin 29 madde ve 6 faktörlü yapısına ait yapı geçerliliği için birinci düzey ilişkili DFA yapılmıştır. DFA sonucunda elde edilen uyum indeksleri Tablo 2'de yer almaktadır. Analiz sonucunda χ^2/sd ve SRMR değerleri kabul edilebilir uyum değerlerini sağlamadığı için modifikasyon indeksleri incelenerek Özerklik tatmini alt boyutundaki iki madde (ÖT2-ÖT3) ile modifikasyon gerçekleştirilmiştir. Modifikasyon sonrasında kabul edilebilir uyum değerleri sağlanmıştır.

Tablo 2*Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri*

	S-B χ^2	sd	S-B χ^2/sd	CFI	RMSEA	SRMR
Modifikasyon öncesi	1212.380	362	3.35	.903	.074	.092
Modifikasyon sonrası	1077.942	361	2.99	.918	.068	.065

Doğrulayıcı faktör analizi sonrasında Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği maddelerine ait faktör yükleri .32 (ÖT2) ile .93 (YE2) arasında; R^2 değerleri .10 (ÖT2) ile .86 (YE2) arasında; standart hata değerleri ise .05 ile .08 arasındadır (Tablo 3). Maddelere ait z değerleri ise 6.57 (ÖT2) ile 31.34 (YE3) arasındadır ve tüm maddelere ait z değerleri anlamlıdır ($p < .001$).

Tablo 3*Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonrasında Elde Edilen Madde Faktör Yükleri, R^2 , Standart Hata Ve z Değerleri*

Faktör	Madde	M	SD	Faktör Yükleri	R^2	Std. Hata	z değeri
Özerklik tatmini	ÖT1	5.40	1.57	.49	.24	.07	11.66 ***
	ÖT2	5.13	1.59	.32	.10	.08	6.57 ***
	ÖT3	5.17	1.66	.47	.22	.07	11.72 ***
	ÖT4	6.35	1.08	.64	.41	.05	12.97 ***
	ÖT5	6.21	1.24	.80	.64	.06	17.14 ***
Özerklik engellenmesi	ÖE1	3.33	2.05	.77	.59	.06	26.86 ***
	ÖE2	3.02	2.00	.84	.71	.06	30.01 ***
	ÖE3	3.27	2.07	.75	.56	.06	25.31 ***
	ÖE4	2.77	2.02	.83	.69	.06	27.24 ***
	ÖE5	4.33	2.07	.35	.12	.08	9.29 ***
Yeterlik tatmini	YT1	6.10	1.32	.71	.50	.06	16.42 ***
	YT2	6.10	1.26	.77	.59	.06	17.37 ***
	YT3	6.23	1.17	.81	.66	.05	17.59 ***
	YT4	6.23	1.17	.79	.62	.06	14.84 ***
	YT5	6.17	1.24	.85	.72	.06	17.46 ***
Yeterlik engellenmesi	YE1	3.12	2.06	.78	.61	.06	25.77 ***
	YE2	2.55	1.93	.93	.86	.06	31.17 ***
	YE3	2.62	2.04	.90	.81	.06	31.34 ***
	YE4	2.77	1.99	.89	.79	.06	30.49 ***
İlişkili olma tatmini	IT1	5.75	1.56	.69	.48	.07	15.64 ***
	IT2	5.76	1.59	.75	.56	.07	18.38 ***
	IT3	5.71	1.48	.78	.61	.06	18.71 ***
	IT4	5.77	1.43	.77	.59	.06	18.46 ***
	IT5	5.98	1.28	.63	.40	.06	13.35 ***
İlişkili olma engellenmesi	IE1	3.01	2.14	.76	.58	.07	23.98 ***
	IE2	2.68	2.05	.92	.85	.05	34.69 ***
	IE3	2.73	2.02	.88	.77	.06	28.67 ***
	IE4	2.69	2.03	.88	.77	.06	30.82 ***
	IE5	2.60	2.03	.90	.81	.06	30.92 ***

*** $p < .001$

Ölçme Değişmezliği: Ölçeğin cinsiyete (kadın-erkek), yaş (ergen-yetişkin) ve spor türüne (bireysel sporlar-takım sporları) göre ölçme değişmezliğini incelemek için öncelikle cinsiyet, yaş ve spor türü alt gruplarına göre DFA yapılmıştır. DFA sonrasında elde edilen uyum indeksleri Tablo 4'te yer almaktadır. S-B χ^2 /sd, CFI, SRMR ve RMSEA değerleri tüm gruplar için kabul edilebilir sınırlardadır.

Tablo 4*Cinsiyet ve Spor Türüne Göre Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri*

	S-B χ^2	sd	S-B χ^2 /sd	CFI	RMSEA	SRMR
Cinsiyet						
Kadın	777.634	361	2.154	.899	.078	.073
Erkek	772.526	361	2.140	.915	.069	.067
Spor Türü						
Bireysel	907.495	361	2.514	.906	.074	.068
Takım	603.313	361	1.671	.920	.066	.073
Yaş						
Ergen	563.795	361	1.562	.944	.055	.057
Yetişkin	1008.236	361	2.793	.903	.073	.080

Ölçeğin cinsiyet, yaş ve spor türüne göre ölçme değişmezliği kapsamında incelenen modellere ait katsayılar Tablo 5'te yer almaktadır. Cinsiyet ve spor türüne göre sırası ile biçimsel, zayıf, güçlü ve katı değişmezlik sonuçları değerlendirildiğinde Δ CFI ve Δ RMSEA değerlerinin eşik değeri aşmadığı görülmektedir. Ölçme değişmezliğinin tüm aşamaları dikkate alındığında, cinsiyet ve spor türü için Δ CFI değerleri -.001 ile -.007 arasında, Δ RMSEA değerleri ise -.001 ile .001 arasındadır. Yaşa göre gerçekleştirilen biçimsel, zayıf ve güçlü değişmezlik analizleri için Δ CFI değerleri -.001 ve -.006 olarak bulunurken Δ RMSEA değerlerinin ise -.001 ve .001 olduğu tespit edilmiştir. Bu değerler Δ CFI ve Δ RMSEA için belirtilen eşik değerleri aşmamaktadır ve uygundur. Yaş değişkeni için yapılan katı değişmezlik analizi sonucuna göre ise Δ CFI değeri -.012 olarak bulunmuştur ve katı değişmezlik için gerekli olan eşik değeri aşmaktadır.

Tablo 5*Cinsiyet, Yaş ve Spor Türüne Göre Ölçme Değişmezliği Sonuçları*

	S-B χ^2 (sd)	Δ S-B χ^2 (Δ sd)	CFI	Δ CFI	RMSEA	Δ RMSEA
Cinsiyet						
Biçimsel değişmezlik	1550.372 (722)	-	.908	-	.073	-
Zayıf değişmezlik	1581.57 (745)	31.198 ^{AD} (23)	.907	-.001	.072	-.001
Güçlü değişmezlik	1649.807 (768)	68.237* (23)	.904	-.003	.072	.000
Katı değişmezlik	1685.325 (797)	35.518 ^{AD} (29)	.899	-.005	.073	.001
Spor Türü						
Biçimsel değişmezlik	1520.028 (722)	-	.911	-	.071	-
Zayıf değişmezlik	1545.626 (745)	25.598 ^{AD} (23)	.911	.000	.070	-.001
Güçlü değişmezlik	1578.965 (768)	33.339 ^{AD} (23)	.910	-.001	.069	-.001
Katı değişmezlik	1668.697 (797)	89.732* (29)	.903	-.007	.070	.001
Yaş						
Biçimsel değişmezlik	1570.040 (722)	-	.904	-	.074	-
Zayıf değişmezlik	1598.408 (745)	28.368 ^{AD} (23)	.903	-.001	.073	-.001
Güçlü değişmezlik	1687.888 (768)	89.480* (23)	.897	-.006	.074	.001
Katı değişmezlik	1820.932 (797)	133.044* (29)	.885	-.012	.077	.003

* p<.05, ^{AD}=Anlamli Değil

Yakınsak ve İraksak Geçerlik: Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin yakınsak ve iraksak geçerliği için ölçek alt boyutları ile güdülenme (özerk güdülenme, güdülenmeme), sporda temel ihtiyaç doyumları (yeterlik, ilişkili olma, özerklik-algılanan tercih, özerklik-algılanan nedensellik odağı, özerklik-irade) ve tükenmişlik (duygusal/fiziksel tükenme, azalan başarı hissi, duyarsızlaşma) puanları arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiştir (Tablo 6).

Tablo 6*Değişkenler Arasındaki İlişkiye Ait Sonuçlar*

Alt boyutlar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1 ÖT	1														
2 ÖE	-.19	1													
3 YT	.50	-.28	1												
4 YE	-.14	.67	-.45	1											
5 İOT	.42	-.21	.58	-.28	1										
6 İOE	-.12	.69	-.38	.81	-.38	1									
7 ÖG	.37	-.21	.53	-.26	.48	-.27	1								
8 GDLMEME	-.15	.65	-.38	.68	-.31	.71	-.34	1							
9 YET	.43	-.22	.74	-.38	.58	-.34	.60	-.32	1						
10 ÖZ.ALG.TRC	.50	-.18	.57	-.27	.51	-.22	.51	-.22	.75	1					
11 ÖZ.ALG.N.O	.41	-.27	.60	-.35	.52	-.33	.66	-.43	.75	.64	1				
12 ÖZ.İRDE	.37	-.38	.53	-.37	.48	-.39	.61	-.49	.62	.54	.69	1			
13 İLİŞKSLLK	.37	-.20	.51	-.24	.59	-.29	.53	-.24	.61	.60	.59	.55	1		
14 D.F.TÜK	-.16	.71	-.35	.69	-.31	.69	-.35	.78	-.28	-.19	-.36	-.48	-.24	1	
15 AZ.B.HİS	-.28	.58	-.45	.69	-.42	.66	-.37	.70	-.50	-.37	-.47	-.42	-.33	.75	1
16 DUYRSZ	-.16	.68	-.37	.70	-.35	.73	-.40	.83	-.35	-.23	-.44	-.53	-.27	.86	.77

*Tüm korelasyon katsayıları istatistiksel olarak anlamlıdır.

ÖT= Özerklik tatmini, ÖE=Özerlik engellenmesi, YT=Yeterlik tatmini, YE=Yeterlik engellenmesi, İOT=İlişkili olma tatmini, İOE=İlişkili olma engellenmesi, ÖG=Özerk güdülenme, GDLMEME=Güdülenmeme, YET=Yeterlik, ÖZ.ALG.TRC=Özerklik-algılanan tercih, ÖZ.ALG.N.O=Özerklik-algılanan nedensellik odağı, ÖZ.İRDE=Özerklik-irade, İLİŞKSLLK=İlişkiselik, D.F.TÜK=Duygusal/fiziksel tükenme, AZ.B.HİS=Azalan başarı hissi, DUYRSZ=Duyarsızlaşma.

Yakınsak geçerlik için yapılan korelasyon analizi sonucuna göre “özerklik tatmini”, “yeterlik tatmini” ve “ilişkili olma tatmini” alt boyutlarının “özerk güdülenme”, “yeterlik”, “özerklik-algılanan tercih”, “özerklik-algılanan nedensellik odağı”, “özerklik-irade” ve “ilişkili olma” alt boyutları arasındaki tüm korelasyon katsayıları .37 ile .74 arasında, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. “Özerklik engellenmesi”, “yeterlik engellenmesi”, “ilişkili olma engellenmesi” puanlarının “güdülenmeme”, “duygusal/fiziksel tükenme”, “azalan başarı hissi” ve “duyarsızlaşma” arasındaki korelasyon katsayıları .58 ile .73 arasında, pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

İraksak geçerliğin değerlendirilmesi için yapılan korelasyon analizi sonucuna göre “özerklik tatmini”, “yeterlik tatmini” ve “ilişkili olma tatmini” alt boyutlarının “güdülenmeme”, “duygusal/fiziksel tükenme”, “azalan başarı hissi” ve “duyarsızlaşma” ile aralarındaki korelasyon katsayıları -.15 ile -.45 arasında, negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır. “özerklik engellenmesi”, “yeterlik engellenmesi” ve “ilişkili olma engellenmesi” alt boyutları ile “özerk güdülenme”, “yeterlik”, “özerklik-algılanan tercih”, “özerklik-algılanan nedensellik odağı”, “özerklik-irade” ve “ilişkili olma” alt boyutları arasındaki korelasyon değerleri ise -.21 ile -.39 arasında, negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin yakınsak ve iraksak geçerliği için aynı zamanda AVE ve CR katsayıları incelenmiştir (Tablo 7). AVE değerleri .32 (Özerklik tatmini) ile .77 (Yeterlik engellenmesi) arasında, CR değerleri ise .69 (Özerklik tatmini) ile .94 (İlişkili olma engellenmesi) arasında değişmektedir.

Tablo 7

Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği Cronbach alfa, AVE ve CR katsayılar

	Madde Sayısı	Cronbach alfa (α)	AVE	CR
Özerklik tatmini	5	.76	.32	.69
Özerklik engellenmesi	5	.83	.53	.84
Yeterlik tatmini	5	.89	.62	.89
Yeterlik engellenmesi	4	.93	.77	.93
İlişkili olma tatmini	5	.85	.52	.85
İlişkili olma engellenmesi	5	.94	.76	.94

Güvenirlilik: Güvenirliğin hesaplanması için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ve CR değerleri hesaplanmıştır (Tablo 7). Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin Cronbach alfa katsayılarının .76 (özerklik tatmini) ile .94 (ilişkili olma engellenmesi) arasında değiştiği görülmektedir. CR katsayılarının ise .69 (özerklik tatmini) ile .94 (ilişkili olma engellenmesi) arasında olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı, Bhavsar ve diğerleri (2020) tarafından geliştirilen, Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliğinin sınanmasıdır. Bu doğrultuda elde edilen veriler ile DFA, ölçme değişmezliği, yakınsak ve ıraksak geçerlik ile güvenirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular ilgili alan yazındaki bilgiler doğrultusunda aşağıda tartışılmıştır.

Gerçekleştirilen DFA sonuçlarına göre Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin orijinal İngilizce versiyonunu oluşturan 29 madde ve 6 boyutun Türkçe versiyonda da aynı yapıda olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen ilk DFA sonucuna göre, model uyum indekslerinden RMSEA ve CFI değerleri kabul edilebilir sınırlar içindeyken χ^2/sd ve SRMR değerleri kabul edilebilir düzeyde bulunmamıştır. Bu nedenle, analiz sonucunda önerilen modifikasyonlar doğrultusunda iki maddenin hata terimleri arasına kovaryans eklenerek DFA tekrarlanmıştır. Modifikasyonlar yapılırken dikkatli olunması gerektiği ve model uyumunun değerlendirilmesinde kullanılan uyum indekslerine anlamlı şekilde katkı sağlayan modifikasyonların gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca çok fazla sayıda modifikasyon yapılmaması gerektiği de vurgulanmıştır (Steenkamp ve Baumgartner, 1998). Yazılım tarafından önerilen modifikasyonlar bu doğrultuda incelenmiştir. Kuramsal yapıya uygun olarak aynı faktör içinde olan, modelin genel uyumuna anlamlı şekilde katkı sağlayan ve anlam olarak birbirleri ile örtüşen maddeler arasındaki modifikasyonlar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda ÖT2 (*işlerin nasıl yapıldığı hakkında söz hakkına sahibim*) ile ÖT3 (*Antrenmanla ilgili kararlarda özgürlüğe sahibim*) maddelerinin hata terimleri arasına kovaryans eklenmiştir. Bu iki madde de özerklik tatmini alt boyutundadır. Ayrıca, iki maddenin anlamları ayrıntılı olarak incelendiğinde içerik olarak birbirleri ile örtüştüğü görülmektedir. Modifikasyon ile birlikte uygulanan DFA analizi sonucu elde edilen χ^2/sd , RMSEA, SRMR ve CFI değerleri kabul edilebilir düzeydedir.

DFA ile ölçeklerin yapısı incelenirken maddelere ait faktör yüklerinin de değerlendirilmesi gereklidir. Faktör yükü, ilgili maddenin ait olduğu faktörle olan ilişkisini açıklayan bir değerdir ve bu değer yüksek olması beklenir. Bir faktör içindeki maddelerin faktör yüklerinin yüksek olması, o maddelerin ilgili yapıyı birlikte ölçtüğünü belirtir (Büyüköztürk, 2002). Bazı kaynaklar, bir maddeye ait faktör yükünün minimum .40 olması gerektiğini ifade ederken (Stevens, 2009)

bazı kaynaklara göre faktör yükü minimum .30 olmalıdır (Kääriäinen ve diğ., 2011). Hair ve diğerleri ise (2010) .30-.40 aralığındaki faktör yüklerini kabul edilebilir; .50 üzeri yükleri anlamlı; .70 üzerindeki yükleri ise iyi tanımlanmış bir yapının göstergesi olarak sınıflamıştır. Ölçeğe ait faktör yükleri incelendiğinde, tüm maddelerinin minimum değer olarak belirtilmiş olan .30'un üzerinde olduğu görülmektedir. Faktör yükleri daha ayrıntılı olarak incelendiğinde, ölçeğin toplam 29 maddesinden sadece iki maddenin faktör yükünün .30 ve .40 arasında olduğu belirlenmiştir. Beş madde .40 ile .70 değerleri arasındayken geri kalan 22 maddenin faktör yüklerinin .70 üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Ölçekteki tüm maddeler genel olarak değerlendirildiğinde maddelere ait faktör yüklerinin çoğunun iyi tanımlanmış bir yapıyı temsil ettiği ve yüksek olduğu; en düşük faktör yüküne sahip iki maddenin faktör yükünün de kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu söylenebilir. Ölçeğin İngilizce orijinalinin geliştirildiği araştırmada rapor edilen faktör yükleri .35 ile .86 arasında değişmektedir (Bhavsar ve diğ., 2020). Ayrıca, İngilizce ve Türkçe ölçeklerdeki en düşük faktör yüküne sahip madde aynı maddedir (ÖT2, *işlerin nasıl yapıldığı hakkında söz hakkına sahibim*).

DFA sonrasında ölçeğin farklı gruplarda aynı yapıyı ölçüp ölçmediğini belirlemek için ölçme değişmezliği incelenmiştir. Bu kapsamda Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin cinsiyete (kadın-erkek), spor türüne (bireysel-takım) ve yaşa (ergen-yetişkin) göre faktör yükleri (zayıf değişmezlik), regresyon sabitleri (güçlü değişmezlik) ve hata varyansları (katı değişmezlik) açısından farklılık olup olmadığı incelenmiştir (Gana ve Broc, 2019). Cinsiyete ve spor türüne göre sırası ile biçimsel, zayıf, güçlü ve katı değişmezlik değerlendirdiğinde ΔCFI ve $\Delta RMSEA$ değerlerinin tüm aşamalarda gerekli olan eşik değeri aşmadığı ve uygun sınırların içinde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, ölçeğin cinsiyet ve spor türüne göre katı değişmezliği sağladığı söylenebilir. Yaşa göre gerçekleştirilen biçimsel, zayıf ve güçlü ölçme değişmezliği analizleri için ΔCFI ve $\Delta RMSEA$ değerlerinin ilgili sınırlar içinde olduğu görülmektedir. Yaş değişkenine göre, ölçme değişmezliğinin son aşaması olan katı değişmezliğe yönelik bulgulara göre $\Delta RMSEA$ değeri uygun düzeyde olsa da ΔCFI değeri maksimum değer olarak kabul edilen .01 değerinin üzerindedir. Bu nedenle yaş değişkeni için katı değişkenlik sağlanmamıştır. Ölçme değişmezliğine yönelik bulguları özetlemek gerekirse ΔCFI ve $\Delta RMSEA$ değerlerinin cinsiyet ve spor türüne göre tüm değişmezlik modellerinde beklenen sınırlarda olduğu için ölçme değişmezliğinin sağlandığı söylenebilir. Yaşa göre ise ΔCFI değerinin katı değişmezliği sağlamadığı, güçlü değişmezliği sağladığı sonucuna varılabilir. Sonuç olarak Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin maddelerine ait faktör yükleri, regresyon sabitleri ve hata varyansları kadın-erkek ve bireysel-takım sporcularında değişmemektedir. Ergen ve yetişkin gruplarda ise faktör yükleri ve regresyon sabitleri değişmemektedir. Doğrulayıcı faktör analizi kapsamında modifikasyon kullanıldıktan sonra ölçme değişmezliği incelendiği için, elde edilen sonuçlara göre ölçme aracının cinsiyet, yaş ve spor türüne göre kısmi ölçme değişmezliği (Bayram, 2016) sağladığı görülmüştür.

Bir ölçme aracının benzer yapıları ölçen başka ölçme araçlarıyla örtüşmesi ve yüksek derecede ilişkili olması yakınsak geçerliği ifade etmektedir (Gliner ve diğ., 2015; Gefen ve Straub, 2005). Bu araştırmada, Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin alt boyutları olan özerklik tatmini, yeterlik tatmini ve ilişkili olma tatmininin özerk güdülenme, yeterlik, ilişkili olma, özerklik-algılanan tercih, özerklik-algılanan nedensellik odağı ve özerklik-irade ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişki göstereceği ön görülmüştür. Ayrıca, ölçeğin diğer alt boyutları olan özerklik engellenmesi, yeterlik engellenmesi ve ilişkili olma engellenmesi alt boyutlarının güdülenmeme, duygusal/fiziksel tükenme, azalan başarı hissi ve duyarsızlaşma ile pozitif yönlü anlamlı bir ilişki göstermesi beklenmiştir. Yakınsak geçerlik için bu değişkenlerin tercih edilme sebebi ilgili alan yazındaki benzer yapıların ilişkisine yönelik bulgulardır. Örneğin, orijinal ölçeğin geliştirilmesinde, özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçlarının tatmin edilmesinin pozitif duygular ve sporcu bağlılığının bir boyutu olan adanmışlık ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkili olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde, özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçlarının engellenmesi boyutları ise negatif duygular ve duygusal/fiziksel

tükenmişlik ile pozitif yönde ilişkilidir (Bhavsar ve diğ., 2020). Aynı şekilde, sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ve güdülenmenin özerk formları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi de güdülenmeme ve tükenmişlik ile pozitif yönde anlamlı olarak ilişkilidir (Warburton ve diğ., 2020). Alan yazında belirtilen bu ilişkilere benzer şekilde, bu çalışmada yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre ise Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin alt boyutları olan özerklik tatmini, yeterlik tatmini ve ilişkili olma tatmininin özerk güdülenme, yeterlik, ilişkili olma, özerklik-algılanan tercih, özerklik-algılanan nedensellik odağı ve özerklik-irade ile orta ve yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı ilişki gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeğin diğer alt boyutları olan özerklik engellenmesi, yeterlik engellenmesi ve ilişkili olma engellenmesi alt boyutları da güdülenmeme, duygusal/fiziksel tükenme, azalan başarı hissi ve duyarsızlaşma ile orta ve yüksek düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişkilidir.

Yakınsak geçerlik kapsamında AVE ve bileşik güvenilirlik katsayıları incelenmiştir. Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin alt boyutlarına ait bileşik güvenilirlik değerlerinin hepsi ilgili AVE değerlerinden büyüktür. Özerklik tatmini alt boyutu dışındaki diğer beş alt boyutun AVE değerleri de eşik değer olan .50'nin üzerindedir. Sadece, özerklik tatmini boyutuna ait AVE değeri .50'den daha düşüktür. Fakat, AVE değeri .50'den daha düşük olduğunda, ilgili boyutun bileşik güvenilirlik katsayısı .60 üzerinde ise yakınsak geçerliğin sağlandığı ifade edilebilir (Lam, 2012). AVE değeri düşük olan özerklik desteğine ait bileşik güvenilirlik katsayısı gerekli şartı sağlamaktadır. Yukarıda açıklandığı şekilde, yakınsak geçerlik için kullanılan ölçekler arasındaki orta ve yüksek düzeydeki pozitif ilişkiler ile AVE ve bileşik güvenilirlik katsayıları incelendiğinde ölçeğin tüm alt boyutları için yakınsak geçerliğin sağlandığı belirlenmiştir.

Bir ölçme aracının kuramsal olarak farklı yapıları ölçen diğer ölçme araçlarıyla negatif yönde ilişkili olması iraksak geçerlik olarak tanımlanmaktadır (Gliner ve diğ., 2015). Ölçeğin iraksak geçerliliğinin değerlendirilmesi amacıyla Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin alt boyutları olan özerklik tatmini, yeterlik tatmini ve ilişkili olma tatmini ile güdülenmeme, duygusal/fiziksel tükenme, azalan başarı hissi ve duyarsızlaşma arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler olması ön görülmüştür. Aynı şekilde özerklik engellenmesi, yeterlik engellenmesi ve ilişkili olma engellenmesi alt boyutlarının da özerk güdülenme, yeterlik, ilişkili olma, özerklik-algılanan tercih, özerklik-algılanan nedensellik odağı ve özerklik-irade alt boyutları ile negatif yönde anlamlı olarak ilişkili olması ön görülmüştür. Iraksak geçerliğin belirlenmesinde bu değişkenlerin tercih edilme sebebi ilgili alanyazındaki benzer yapıların negatif yönde ilişkili olduğuna yönelik bulgulardır. Örneğin orijinal ölçeğin geliştirildiği makalede, sporcuların özerklik tatmini, yeterlik tatmini ve ilişkili olma tatmininin onların negatif duyguları ve duygusal/fiziksel tükenmişlikleri ile negatif yönde anlamlı şekilde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, özerklik engellenmesi, yeterlik engellenmesi ve ilişkili olma engellenmesi puanları da pozitif duygular ve sporcu bağlılığının bir boyutu olan adanmışlık ile istatistiksel olarak anlamlı ve negatif ilişkilidir (Bhavsar ve diğ., 2020). Spor alanındaki bir başka çalışmada ise sporcuların psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesinin onların güdülenmeme ve tükenmişlikleri ile negatif ve anlamlı olarak ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Temel psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ise güdülenmenin özerk formları ile negatif ve anlamlı şekilde ilişkilidir (Warburton ve diğ., 2020). Alanyazında ifade edilen bu ilişkilere benzer şekilde, bu çalışmada yapılan analizlere göre Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin alt boyutları olan özerklik tatmini, yeterlik tatmini ve ilişkili olma tatmininin güdülenmeme, duygusal/fiziksel tükenme, azalan başarı hissi ve duyarsızlaşma ile orta ve yüksek düzeyde, negatif yönde ve anlamlı şekilde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Özerklik engellenmesi, yeterlik engellenmesi ve ilişkili olma engellenmesi alt boyutları ise özerk güdülenme, yeterlik, ilişkili olma, özerklik-algılanan tercih, özerklik-algılanan nedensellik odağı ve özerklik-irade alt boyutları ile orta ve yüksek düzeyde negatif yönde ve anlamlı şekilde ilişkilidir. Bu bulgular değerlendirildiğinde, ölçeğin tüm alt boyutlarının iraksak geçerliği sağladığı sonucuna varılabilir.

Ölçeğin güvenirlik analizleri kapsamında Cronbach alpha ve bileşik güvenirlik katsayıları incelenmiştir. Cronbach alfa katsayısının .70 üzerinde olması ilgili ölçeğin güvenirliğine bir kanıt olarak değerlendirilmektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994). Cronbach alfanın çok sık kullanılan bir güvenirlik göstergesi olmasına karşın homojenlik ya da tek boyutluluk hakkında bilgi vermemesi ve ölçekteki madde sayısı arttıkça artan bir katsayı olması nedeniyle eleştirilmektedir (Schmitt, 1996; Gliner ve diğ., 2015; Hair ve diğ., 2010). Bu doğrultuda, güvenirlik analizleri yapılırken Cronbach alfa katsayısına ek olarak başka bir güvenirlik değerlendirmesinin yapılması da önerilmektedir (Gliner ve diğ., 2015). Bu bağlamda, bu araştırmada güvenirliğin hesaplanmasında Cronbach alfa ve bileşik güvenirlik katsayıları birlikte kullanılmıştır. Cronbach alfa ve birleşik güvenirlik katsayılarının .70 üzerinde olması ölçeğin güvenirliğini göstermektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994; Hair ve diğ., 2010). Ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach alfa katsayılarının hepsinin .70 değerinin üzerinde olduğu görülmektedir. Bileşik güvenirlik katsayıları incelendiğinde ise sadece özerklik tatmini boyutuna ait bileşik güvenirlik değerinin .69 olduğu görülmektedir. Bu değer, eşik değer olan .70 değerine çok yakın olması sebebiyle kabul edilebilir düzeyde olduğu sonucuna varılabilir. Cronbach alfa ve bileşik güvenirlik katsayıları genel olarak değerlendirildiğinde ölçeğin güvenilir olduğu sonucuna varılabilir.

SINIRLILIKLAR

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak araştırmada güvenirliğinin değerlendirilmesi amacı ile Cronbach alfa ve bileşik güvenirlik katsayıları tercih edilmiştir. Bu iki yöntemin tercih edilmesinin sebebi, araştırma kapsamında tek bir zamanda ölçüm alınmış olmasıdır. Aynı sporculara ikinci kez ulaşmanın zorluğu nedeni ile bu iki yöntem tercih edilmiştir. İleride yapılacak araştırmalar test-tekrar test yöntemi kullanarak birden fazla zamanda ölçüm ile güvenirliği tekrar değerlendirilebilir. Ölçeğin yakınsak ve ıraksak geçerliğin değerlendirilmesinde ise tükenmişlik, güdülenme ve sporda temel ihtiyaçların tatmini değişkenleri kullanılmıştır. Sadece bu yapıları ölçen ölçeklerin tercih edilmesinin ve başka ölçek eklenmemesinin nedeni ise veri elde etme aşamasında sporculara mümkün olduğunca az soru sormak, onların kısa bir zaman içinde soruları cevaplayabilmesini ve böylece verilen cevapların güvenirliğini sağlamaktır. İleride yapılacak araştırmalar öznel zindelik, bağlılık ve iyi oluş gibi yapıları ölçen ölçekler ile yakınsak ve ıraksak geçerliğin tekrar değerlendirilebilir. Ayrıca, bu araştırmada değişmezlik analizi için cinsiyet ve spor türü değişkenleri kullanılmıştır. İleride yapılacak araştırmalar sporculuk seviyesi, spor deneyimi veya yaş değişkenlerine göre değişmezlik analizini tekrar inceleyebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği'nin Türkçe versiyonu sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ve bu ihtiyaçların engellenmesini değerlendirmek amacı ile kullanılabilir ve geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır. Yapılan tüm analizler doğrultusunda ölçeğin yapı geçerliğini, yakınsak ve ıraksak geçerliği, güvenirliği ve ölçme değişmezliğini sağladığı tespit edilmiştir. Sporcuların algısına göre özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçlarının ne derece tatmin olduğunu ve engellendiğini değerlendiren bu ölçme aracı, sporculara yönelik yapılacak uygulamaların içeriğinin belirlenmesinde kullanılabilir. Bu ölçek ayrıca, sporcuların katıldığı eğitimlerde uygulanarak sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ve engellenmesindeki değişim incelenebilir. İlgili konularda yapılacak araştırmalarda Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği ile antrenör, sporcu ebeveyni, takım arkadaşları, spor yöneticileri ve takımdaki destek personeli gibi çevresel unsurların sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ve engellenmesi ile nasıl bir ilişkide olduğu belirlenebilir. Bu ölçeğin Türkçe versiyonunun antrenörlere, spor psikolojisi alanındaki araştırmacılara ve spor psikologlarına yaptıkları çalışmalarda katkı sağlayacağı ifade edilebilir.

Yazar Katkısı (Author contributions):

1. **İhsan SARI:** Fikir/Kavram, Tasarım, Denetleme, Veri Toplama ve İşleme, Analiz-Yorum, Makale Yazımı
2. **Osman URFA:** Veri Toplama ve İşleme, Analiz-Yorum, Makale Yazımı
3. **Gözde ERSÖZ:** Veri Toplama ve İşleme, Makale Yazımı
4. **F. Hülya AŞÇI:** Fikir/Kavram, Tasarım, Denetleme, Eleştirel İnceleme

Etik Kurul İzni ile İlgili Bilgiler

Kurul Adı: Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Etik Kurul

Tarih: 28.02.2020

Sayı No: E.2305

KAYNAKÇA

1. **Adie, J. W., Duda, J. L., ve Ntoumanis, N.** (2008). Autonomy support, basic need satisfaction and the optimal functioning of adult male and female sport participants: A test of basic needs theory. *Motivation and Emotion*, 32(3), 189-199.
2. **Bartholomew, K. J., Ntoumanis, N., Ryan, R. M., ve Thøgersen-Ntoumani, C.** (2011). Psychological need thwarting in the sport context: Assessing the darker side of athletic experience. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 33(1), 75-102.
3. **Bayram, N.** (2016). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş AMOS uygulamaları*. Ezgi Kitabevi.
4. **Bayram, N.** (2018). Ölçme değişmezliği ve çoklu grup analizleri. *Is, Guc: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 20(1), 1-16.
5. **Beaton, D. E., Bombardier, C., Guillemin, F., ve Ferraz, M.** (2000). Guidelines for the process of cross-cultural adaptation of self-report measures. *Spine*, 25(24), 3186-3191.
6. **Bhavsar, N., Bartholomew, K. J., Quedsted, E., Gucciardi, D. F., Thøgersen-Ntoumani, C., Reeve, J., Sarrazin, P., ve Ntoumanis, N.** (2020). Measuring psychological need states in sport: theoretical considerations and a new measure. *Psychology of Sport and Exercise*, 47, 101617.
7. **Brislin, R.W.** (1986). The wording and translation of research instruments. In W. J. Lonner, J. W. Berry (Eds.). *Field methods in educational research* (pp.137-164). Sage.
8. **Brown, T. A.** (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. Guilford Press.
9. **Bülbül, A., ve Akyol, G.** (2020). Sporda Psikolojik İhtiyaçlar Durum Ölçeği (SPİDÖ): Türkçe Uyarlaması, Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 31(4), 163-173.
10. **Büyüköztürk, Ş.** (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
11. **Chen, B., Mouratidis, A., Ryan, R. M., Sheldon, K. M., Soenens, B., Van Petegem, S., Verstuyf, J., Vansteenkiste, M., Beyers, W., Boone, L., Deci, E. L., Van der KaapDeeder, J., Duriez, B., Lens, W., ve Matos, L.** (2015). Basic psychological need satisfaction, need frustration, and need strength across four cultures. *Motivation and Emotion*, 39, 216-236.
12. **Chen, F. F.** (2007). Sensitivity of goodness of fit indexes to lack of measurement invariance. *Structural Equation Modeling*, 14(3), 464-504.
13. **Cheon, S. H., Reeve, J., Lee, Y., Ntoumanis, N., Gillet, N., Kim, B. R., ve Song, Y.-G.** (2019). Expanding autonomy psychological need states from two (satisfaction, frustration) to three (dissatisfaction): A classroom-based intervention study. *Journal of Educational Psychology*, 11, 685-702
14. **Cheung, G. W. ve Rensvold, R. B.** (2002). Evaluating goodness-of-fit indexes for testing measurement invariance. *Structural Equation Modeling*, 9(2), 233-55.
15. **Chu, T. L., ve Zhang, T.** (2019). The roles of coaches, peers, and parents in athletes' basic psychological needs: A mixed-studies review. *International Journal of Sports Science and Coaching*, 14(4), 569-588.
16. **Deci, E. L. ve Ryan, R. M.** (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Plenum Press.
17. **Deci, E. L., ve Ryan, R. M.** (2000). The " what " and " why " of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, 11(4), 227-268.
18. **Gagné, M., Ryan, R. M., ve Bargmann, K.** (2003). Autonomy support and need satisfaction in the motivation and well-being of gymnasts. *Journal of Applied Sport Psychology*, 15, 372-390.
19. **Gana, K., ve Broc, G.** (2019). *Structural equation modeling with lavaan*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
20. **Gefen, D., ve Straub, D.** (2005). A practical guide to factorial validity using PLS-Graph: Tutorial and annotated example. *Communications of the Association for Information Systems*, 16(5), 91-109.
21. **Gillet, N., Vallerand, R. J., Paty, E., Gobancé, L., ve Berjot, S.** (2010). French validation and adaptation of the perceived autonomy support scale for exercise settings to the sport context. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 8(2), 117-128.
22. **Gliner, J.A., Morgan, G.A., ve Leech, N.L.** (2015). *Research methods in applied settings: An integrated approach to design and analysis*. 3rd edition, Routledge, New York.
23. **Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J. ve Anderson. RE.** (2010). *Multivariate data analysis*. Pearson Prentice Hall.
24. **Hirschfeld, G., ve Von Brachel, R.** (2014). Improving multiple-group confirmatory factor analysis in R-A tutorial in measurement invariance with continuous and ordinal indicators. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 19(7), 1-12.
25. **Hodge, K., Lonsdale, C., ve Ng, J. Y. Y.** (2008). Burnout in elite rugby: Relationships with basic psychological needs fulfilment. *Journal of Sports Science*, 26(8), 835-844.
26. **Hollebeak, J., ve Amorose, A.** (2005). Perceived coaching behaviors and college athletes' intrinsic motivation: a test of self-determination theory. *Journal of Applied Sport Psychology*, 17(1), 20-36.

27. Hooper, D., Coughlan, J., ve Mullen, M.R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.
28. Kääriäinen, M., Kanste, O., Elo, S., Pölkki, T., Miettunen, J., ve Kyngäs, H. (2011). Testing and verifying nursing theory by confirmatory factor analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 67(5), 1163-1172.
29. Keleş, S., Kara, F. M., Kazak-Çetinkalp, F. Z. ve Aşçı, F. H. (2016). "Sporcu tükenmişlik ölçeği" nin Türkçe uyarlaması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 27(4), 150-161.
30. Kim, J., ve James, J. D. (2019). Sport and happiness: Understanding the relations among sport consumption activities, long-and short-term subjective well-being, and psychological need fulfillment. *Journal of Sport Management*, 33(2), 119-132.
31. Kipp, L. E., ve Weiss, M. R. (2013). Social influences, psychological need satisfaction, and well-being among female adolescent gymnasts. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, 2(1), 62.
32. Kline, R.B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* [3rd ed]. Guilford Publications.
33. Koestner, R., Otis, N., Powers, T. A., Pelletier, L., ve Gagnon, H. (2008). Autonomous motivation, controlled motivation, and goal progress. *Journal of personality*, 76(5), 1201-1230.
34. Korkmaz, S., Goksuluk, D., ve Zararsiz, G. (2014). MVN: An R package for assessing multivariate normality. *The R Journal*, 6(2), 151-62.
35. Kowal, J., ve Fortier, M. S. (2000). Testing relationships from the hierarchical model of intrinsic and extrinsic motivation using flow as a motivational consequence. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 71(2), 171-181.
36. Lam, L. W. (2012). Impact of competitiveness on salespeople's commitment and performance. *Journal of Business Research*, 65(9), 1328-1334.
37. Ng, J. Y., Lonsdale, C., ve Hodge, K. (2011). The basic needs satisfaction in sport scale (BNSSS): Instrument development and initial validity evidence. *Psychology of Sport and Exercise*, 12(3), 257-264.
38. Nunnally, J. C., ve Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). McGraw-Hill.
39. Öztürk P., ve Koca C. (2012). *Sporda temel ihtiyaçlar doyum ölçeğinin türkçe formunun psikometrik özelliklerinin incelenmesi*. II. Uluslararası Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi. 31 Mayıs- 2 Haziran, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
40. Pelletier, L. G., Rocchi, M. A., Vallerand, R. J., Deci, E. L., ve Ryan, R. M. (2013). Validation of the revised sport motivation scale (SMS-II). *Psychology of Sport and Exercise*, 14(3), 329-341.
41. Quested, E., ve Duda, J. L. (2010). Exploring the social-environmental determinants of well- and ill-being in dancers: A test of basic needs theory. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 32(1), 39-60.
42. R Core Team (2021). *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. <http://www.R-project.org/>.
43. Raedeke, T. D., ve Smith, A. L. (2001). Development and preliminary validation of an athlete burnout measure. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 23(4), 281-306.
44. Reinboth, M., ve Duda, J. L. (2006). Perceived motivational climate, need satisfaction and indices of well-being in team sports: a longitudinal perspective. *Psychology of Sport and Exercise*, 7(3), 269-286.
45. Rosseel, Y. (2012). Lavaan: An R package for structural equation modeling and more. Version 0.5-12 (BETA). *Journal of Statistical Software*, 48(2), 1-36.
46. Ryan, R. M. (1991). The nature of the self in autonomy and relatedness. In *The self: Interdisciplinary approaches* (pp. 208-238). Springer.
47. Ryan, R. M., ve Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
48. Ryan, R. M., ve Deci, E. L. (2002). Overview of self-determination theory: an organismic-dialectical perspective. In E. L. Deci, ve R. M. Ryan (Eds.), *Handbook of self-determination research* (pp. 3-33). The University of Rochester Press.
49. Ryan, R. M., ve Deci, E. L. (2006). Self-regulation and the problem of human autonomy: Does psychology need choice, self-determination, and will?. *Journal of Personality*, 74(6), 1557-1586.
50. Ryan, R. M., ve Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. Guilford Press.
51. Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
52. Schmitt, N. (1996). Uses and abuses of coefficient alpha. *Psychological Assessment*, 8(4), 350- 353.
53. Sheldon, K. M., ve Elliot, A. J. (1998). Not all personal goals are personal: Comparing autonomous and controlled reasons as predictors of effort and attainment. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24(5),546-557.
54. Steenkamp, J. B. E., ve Baumgartner, H. (1998). Assessing measurement invariance in cross-national consumer research. *Journal of Consumer Research*, 25(1), 78-90.
55. Steinberg, L. (2007). *Ergenlik* (Çev. Çok, F.). İmge Kitabevi.

56. **Stevens, J. P.** (2009). *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences* [5th edition]. Routledge.
57. **Sümer, N.** (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Turkish Psychological Review*, 3(6), 49–74.
58. **Uluslararası Uyum Konseyi** (2017). *ICH Harmonised guideline addendum to ICH E11: clinical investigation of medicinal products in the pediatric population*, 29 Mart 2022 tarihinde https://database.ich.org/sites/default/files/E11_R1_Addendum.pdf
59. **Warburton, V. E., Wang, J. C., Bartholomew, K. J., Tuff, R. L., ve Bishop, K. C.** (2020). Need satisfaction and need frustration as distinct and potentially co-occurring constructs: Need profiles examined in physical education and sport. *Motivation and Emotion*, 44(1), 54-66.
60. **Yıldız, A., Altıntaş, A., Elmas, S., ve Aşçı, F. H.** (2019). Sporda güdülenme ölçeği-II'nin psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Spor Hekimliği Dergisi*, 54(1),33-44.

EK 1

Sporda Psikolojik İhtiyaç Durumları Ölçeği

Bu ölçek, sporcuların temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilme ve engellenme düzeylerini değerlendirmektedir. Aşağıdaki ifadeleri değerlendirirken müsabaka ve antrenmanlardaki deneyimlerinizi göz önünde bulundurunuz.

Lütfen her ifadeye ne derece katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

Yaptığım temel spor branşında...	Kesinlikle Katılmıyorum			Kararsızım			Kesinlikle Katılıyorum
1. Antrenman yapma şeklimle ilgili karar vermede kendimi özgür hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
2. İşlerin nasıl yapıldığı hakkında söz sahibiyim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Antrenmanla ilgili kararlarda özgürlüğe sahibim.	1	2	3	4	5	6	7
4. Hedeflerimin peşinden giderim.	1	2	3	4	5	6	7
5. Kendim olabildiğimi hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
6. Belli şekillerde davranmaya zorlanmış hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
7. Antrenmanla ilgili kararları takip etme konusunda zorlanmış hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
8. Yapmayı tercih etmediğim antrenman görevlerini yapmaya zorlanmış hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
9. Aşırı baskı hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
10. Bana ne söylenirse yapmak zorundayım.	1	2	3	4	5	6	7
11. Bir şeyleri yapabilecek kapasitede hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
12. Becerikli olduğumu hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
13. Zorlukların üstesinden gelebilirim.	1	2	3	4	5	6	7
14. İyi yapabileceğim konusunda kendime güvenirim.	1	2	3	4	5	6	7
15. İyi olduğumu hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
16. Başarısız olduğumu hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
17. Kendimi işe yaramaz hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
18. Yeteneksiz hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
19. Umutsuz hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
20. Desteklendiğimi hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
21. Önemsendiğimi hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
22. Kendimi diğerlerine yakın hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
23. Diğerleri tarafından kabul edilmiş hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
24. Etrafımdaki insanları severim.	1	2	3	4	5	6	7
25. Sevilmediğimi hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
26. Dışlanmış hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
27. Soyutlanmış hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
28. Umursanmadığımı hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
29. Değersiz olduğumu hissederim.	1	2	3	4	5	6	7

Gençlik Takım Sporlarında Bağlı Yaş Etkisinin Ekolojik Bakış Açısıyla İncelenmesi

Examination of the Relative Age Effects in Youth Team Sports from an Ecological Perspective

¹Koray KILIÇ¹Ekrem YILMAZ¹Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi BölümüYazışma Adresi
Corresponding Address:

Dr. Koray KILIÇ

ORCID No: 0000-0002-9592-7268

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, Bağbaşı Yerleşkesi, Kırşehir

E-posta: koray.kilic@ahievran.edu.tr

Geliş Tarihi (Received): 16.07.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 15.09.2022

ÖZ

Sporcu gelişimi alanyazınında yılın son aylarında doğan sporcuların kronolojik yaş gruplarına ayrılma sonucu gelişimsel fırsatlarla eşit oranda buluşamaması bağlı yaş etkisi olarak tanımlanmıştır. Önceki çalışma bulguları, bağlı yaş etkisini genellikle yalnızca sporcu doğum aylarının çeyrekler bazında retrospektif olarak incelenmesine dayanır. Yarışmacı spor ortamlarında bağlı yaş etkisinin varlığının ve bunun nedenlerinin farklı veri kaynaklarından, çok boyutlu incelenmesi, spor programlarının çocuk ve gençlere adil öğrenme ve gelişim fırsatları yaratabilmesi için üretilecek stratejilerin belirlenmesinde oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amaçları, yarışmacı gençlik futbol ortamında bağlı yaş etkisinin var olan durumunu saptamak ve ekolojik bakış açısıyla bağlı yaş etkisinin oluşumunu etkileyen unsurları incelemektir. Çalışmada öncelikle 17 spor kulübünden 12-18 yaş arası yarışmacı futbolcuların (n = 676) aya bağlı (çeyrek) doğum tarihleri incelenmiştir. Nicel verilerin analizinde betimsel istatistik kullanılmıştır. Bağlı yaş etkisinin nedenlerinin ekolojik bakış açısıyla incelenmesinde aynı spor ortamından antrenörler (n=10) ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, Tematik Analiz yoluyla incelenmiştir. Çalışma bulguları, bağlı yaş etkisinin incelenen spor ortamındaki süreğenliğine ve antrenörlerin bağlı yaş etkisi ile ilgili düşük farkındalık ve bilgiye sahip olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca bulgular, incelenen spor ortamındaki sosyal ekolojik etkenlerin bağlı yaş etkisinin oluşumuna ve sürdürülmesine etkileri ile ilgili derinlikli bilgi sunmaktadır. Bulgular, güncel sporda bağlı yaş etkisi ve sporcu gelişimi alanyazınları ile tartışılmış ve sonraki çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kronolojik yaş, Yetenek seçimi, Sporcu gelişimi, Spor programları*

ABSTRACT

In athlete development literature, the fact that the athletes born in the last months of the year cannot meet developmental opportunities equally due to chronological age grouping is defined as the relative age effects. Previous studies' findings were usually based on retrospective analysis of the quartiles of athletes' birth months. A comprehensive examination of the existence of and the reasons for the relative age effects from different data sources in competitive sport settings is critical in determining the strategies to be developed so that sports programs can create fair learning and development opportunities for children and youth. This study aimed to determine the current state of the relative age effect in a competitive youth football environment and examine the factors affecting the formation of the relative age effects from an ecological perspective. This study firstly examined monthly (quarter) birth dates of 12-18-year-old competitive footballers (n=676) from 17 sports clubs. Descriptive statistics were used in the analysis of quantitative data. In order to examine the factors of the relative age effects from an ecological point of view, semi-structured interviews were conducted with coaches (n=10) from the same sports context. The interviews were analyzed through Thematic Analysis. The study's findings indicated that the relative age effects may persist in the examined sports environment and that the coaches may have low awareness and knowledge about the concept. Furthermore, the findings provide in-depth information on the effects of social-ecological factors in the examined sports environment on the formation and perpetuation of the relative age effects. The findings were discussed with the current relative age effects and the athlete development literature, and suggestions were made for future studies.

Keywords: *Chronological age, Talent selection, Athlete development, Sport programs*

GİRİŞ

Gençlik sporlarında, yaşa ve gelişim seviyesine uygun ve adil ortamlar ile buluşturma amacıyla sporcular genellikle doğum yıllarına göre kronolojik yaş gruplarına (örn. 1 Ocak – 31 Aralık) ayrılmaktadırlar. Tasarım olarak iyi niyet içermesine karşın bu kronolojik uygulamaya, belirlenen yaş grubu başlangıç – bitiş tarihleri ve sporcuların bu tarihler içinde konumlandırıldıkları doğum tarihi zamanlaması, onların aynı yaş grubundaki diğer sporculardan on iki aya kadar daha yaşlı veya genç olmasına neden olmaktadır (Musch ve Grondin, 2001). Bağlı yaş etkisi (Relative age effects), kronolojik yaş gruplaması sonucu sporcuların anlık, kısa vadeli ve uzun vadeli olarak spora katılım, seçim ve spordan kazanım elde etme eşitsizliğini deneyimlemesidir (Barnsley ve diğ., 1985). Güncel birçok araştırma, bağlı yaş etkisinin sporcuların uzun vadeli gelişimini olumsuz etkilediğini göstermiştir (Barnsley ve diğ., 2020; Cobley ve diğ., 2009). Yarışmacı spor ortamında sporcu gelişiminin optimal desteklenmesinde bağlı yaş etkisinin ve nedenlerinin geçerli teorik arka plana uygun ve etkili yöntemler ile irdelenmesi önemlidir. Bu çalışmanın amacı gençlik futbol ortamında bağlı yaş etkisinin süreğenliğini ve nedenlerini incelemektir.

Önceki çalışmalar gençlik sporu ortamında bağlı yaş etkisi ile sporu bırakma arasında yüksek ilişki raporlamıştır (Helsen ve diğ., 1998). Araştırmacılar, seçim yılında görece geç doğan erkek futbolcuların sporu bıraktığını ve sporu bırakanların başlangıç yaşının 12 yaşına kadar indiğini belirtmişlerdir. Delorme ve diğerlerinin yaptığı çalışmalar, ‘sporu bırakma’ ve ‘spora seçme’ olgularının görece grubun en yaşlı oyuncularını için avantaj oluşturduğunu ortaya koymuştur. Yaş farklılıkları gruptaki görece gençlerin (yılın son iki çeyreğinde doğanlar) görünüşte gönüllü olarak sporu bırakmasına ya da görece yaşlıların (yılın ilk iki çeyreğinde doğanlar) daha avantajlı performans ortamlarına seçilmesine neden olmaktadır (Delorme ve Raspaud, 2009). Sonraki çalışmalarda da farklı yaş kategorilerinde ve oyuncular arasında yanlı doğum yılı dağılımının olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar sporu bırakan erkek (Delorme ve diğ., 2010) ve kadın futbolcuların ve basketbolcuların (Delorme ve diğ., 2011) genellikle üçüncü ve dördüncü çeyrekte doğduklarını göstermektedir.

Bağlı yaş etkisinin sporunun performans değişkenleri üzerine etkisi de sporu bırakmaya neden olabilmektedir. Belçikalı üst düzey genç futbolcularda yapılan bir çalışma spora devam edenlerin sporu bırakan takım arkadaşlarına göre daha yüksek motor koordinasyon, futbola özgü aerobik dayanıklılık ve hıza sahip olduğunu göstermiştir (Deprez ve diğ., 2015). Bununla birlikte artistik sporlarda (örn. artistik cimnastik) yapılan bazı çalışmalar görece yaşlı sporcuların sporu bırakma riskinin daha fazla olabildiğini göstermektedir (Wattie ve diğ., 2012). Bu da bağlı yaş etkisinin spor türüne ve spor ortamına (yarışmacı – katılım) göre farklı şekillenebildiğini göstermektedir.

Türk gençlik sporu ortamında yapılan çalışmalar sporcuların doğum tarihi incelemelerine dayanır. Futbolda bağlı yaş etkisinin varlığını ve yaygınlığını araştırmak amacıyla amatör ve profesyonel futbolcuların doğum tarihleri incelenmiştir (Mülazımoğlu ve diğ., 2013; Mülazımoğlu ve diğ., 2016). Erkek altyapı ve üst düzey sporcuların örneklemini oluşturduğu (n=780) çalışmada üst düzey sporcular hariç tüm kategorilerdeki (altyapı) sporcuların yılın ilk çeyreğinde doğduğu tespit edilmiştir (Mülazımoğlu ve diğ., 2013). Futbol ortamında yapılan diğer bir çalışmada incelenen sporcu örnekleminde (n=3074) ilk çeyrekteki sporcuların diğer çeyreklerde doğanlara göre anlamlı olarak fazla olduğu raporlanmıştır (Mülazımoğlu ve diğ., 2016). Gençlik atletizm ortamında yapılan doğum tarihi incelemesinde ise (455 kız, 293 erkek) örnekleminde yılın ilk ve ikinci çeyreğinde doğan sporcuların temsilinin diğerlerine göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Pekel ve Kamiş, 2018). Araştırmacılar ayrıca yılın ilk çeyreğinde doğan sporcuların üst düzey yarışmalara katılım oranının daha fazla olduğunu gözlemlemişlerdir. Yapar (2020), içinde Türk sporcularının da bulunduğu uluslararası bir organizasyona beş yıl süreyle katılmış U16 yaş kategorisinden 31 ülkenin temsil ettiği

basketbolcuların (N=2304) doğum aylarını incelenmiş, en fazla sporcu yığılmasının yılın ilk çeyreğinde doğanların olduğunu ve bunun giderek diğer çeyreklere doğru azaldığını raporlamıştır. Yazar, incelenen birçok ülkenin benzer eğilimi gösterdiğini belirtmiştir.

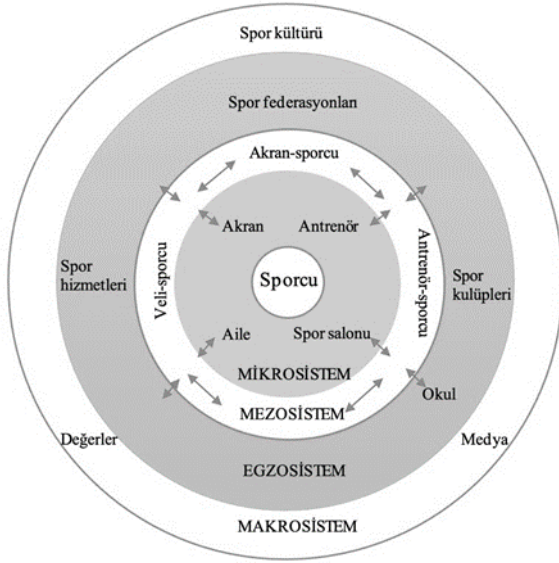
Sosyal Ajanlar Modeli: Yakın zamanda Hancock ve diğerleri (2013), doğuma dayalı avantajlara neden olan mekanizmaları açıklamak ve bağıl yaş etkisine karşı etkili stratejilerin geliştirilmesi amacıyla “sosyal ajanlar” modelini (Social Agents Model) önermişlerdir. Bu modele göre bağıl yaş etkisine spora kayıt ve takımlara seçim doğrudan etkide bulunmaktadır. Bu mekanizmalarda ise veliler, antrenörler ve spor sistemleri birincil rol oynamaktadır. Modele göre sporda bağıl yaş etkisi, bu sosyal ajanların sporculardaki yeteneği, onların fiziksel büyüklüğü ve bilişsel olgunlaşması üzerinden değerlendirmesi sonucu oluşmaktadır. Buna göre bağıl yaş etkisi “Matthew Etkisi” ile başlamaktadır. Buna göre, büyümenin erken ergenlikte hızlanması, akranlarından görece yaşlı sporcuların daha gelişmiş iskelet yaşına ve büyüklüğüne neden olarak spor deneyimlerinden daha fazla fayda elde etme olasılığını yükseltmektedir. Büyüme hızındaki farklılıklar yılın iki ayrı uç zamanında doğanlar arasında daha da fazla hissedilmektedir. Bu durum, görece daha yaşlı sporcuların daha yetenekli oldukları kanısının oluşmasına neden olabilmektedir (Wattie ve diğ., 2008). Aynı yaş grubundan görece yaşlı olan sporcuların bilişsel olarak olgunlaşmış olması onların dikkat, hatırlama, karar verme gibi unsurlarda daha gelişmiş olması ile sonuçlanmaktadır (Hancock, 2020). Avantajlı sporcular görece psikolojik ve bilişsel olarak akranlarından daha olgun olduklarından spor ortamı ile ilgili problemleri (örn. taktiksel) daha çabuk anlayabilmektedir. Bu avantaj, küçük yaştaki sporcularda (örn. 9-12 yaş) büyüme hızındaki yükseklik nedeniyle daha belirgin görülmektedir (Wattie ve diğ., 2008). Erken yaşta edinilen ilk avantajlar sonrakileri doğurmaktadır. Buna bağlı olarak velilerin görece büyük çocuklarını spora başlattığı gözlemlenmiştir (Hancock ve diğ., 2013). Bu da teoriye göre bu çocukların spor hayatı boyunca devam edecek deneyim avantajını beraberinde getirecektir. Dolayısıyla bu sporcuların daha fazla saat antrenman yapacağı, daha fazla yarışmaya katılacağı ve antrenörlerin eğitimi ile daha fazla buluşacağı varsayılmaktadır.

Modelin ikinci aşamasında kendini gerçekleştiren kehanet olarak açıklanan Pygmalion etkisi bulunmaktadır. Pygmalion etkisi, bir bireye olan beklenti ne kadar büyükse, bireyin elde edeceği sonucun o kadar büyük olacağı algısını ifade etmektedir. Bu etkiye veliler, çocuklarını gruptaki kendinden görece yaşlı diğer sporculardan daha yetenekli görerek daha fazla spor olanakları ile buluşturmaya çalışması sonucu neden olmaktadır (örn. sezon dışı kamplar ve özel antrenörlük hizmeti). Antrenörler de görece yaşlı sporcuları diğer akranlarından daha yetenekli algılayarak bu sporculara daha fazla eğitim-öğretim olanağı ve oyun deneyimi sağlayabilmektedir. Son aşama olan Galatea etkisi ise dışsal beklentilerin içsel beklentileri değiştirerek davranış değişimine neden olmasıdır. Örneğin veli ve antrenörlerin sporcu üzerindeki yüksek beklentileri sonucu sporcunun daha fazla olanakla buluşması ve üst düzey yetenekli olduğuna inancı sonucu sporcunun adanmışlığının artarak zamanla gerçekten üst düzey bir sporcu haline gelmesidir. Görece genç sporcuların ise aynı spor sisteminde daha az öğretim ve oyun zamanı ile buluşması ve bu olanaklara olan görünüşteki ilgisizliği gözlemlenebilir.

Önceki çalışma bulguları ve Sosyal Ajanlar Modeli, bağıl yaş etkisinin sporcu gelişimini etkileyen farklı sosyal etkenlerin bulunduğu işaret etmektedir. Bronfenbrenner’in (1999) ekolojik gelişim modeli gençlik sporu ortamlarında bağıl yaş etkisi ve kaynakları hakkında çok boyutlu bir bakış açısı edinmemizi sağlayabilir. Ekolojik model, çocuk ve gençlerin etkinliklerinin doğasının ve hangi ortamlarda oluştuğunun onların gelişimi ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu kavramsal çatı bakış açısıyla bağıl yaş etkisinin nedenleri Sosyal Ajanlar Modeline uygun olarak farklı sosyal katmanlarda incelenebilir (Şekil 1).

Şekil 1

Spor Ortamındaki Sosyal-Ekolojik Katmanlar

Sporla bağlı yaş etkisi üzerine yapılan birçok araştırma genellikle sporcu doğum tarihi incelemesi ile sınırlı ve teorik geri plandan yoksundur. Bağlı yaş etkisinin saptanmasında sporcu doğum tarihi incelemesinin vazgeçilmez rolünü yadsınmamak ile birlikte güncel alanyazında, bağlı yaş etkisine doğrudan ve dolaylı yoldan neden olan faktörlerin (örn. antrenörler ve veliler, Hancock, ve diğ., 2013) geçerli teorilere uygun ve kapsamlı olarak incelenmesinin önemi vurgulanmaktadır (Turnidge ve diğ., 2021). Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, belirtilen araştırma sorularını cevaplamaktır: (a) İncelenen yarışmacı gençlik futbol ortamında bağlı yaş etkisi devam etmekte midir? (b) Sosyal ekolojik bakış açısıyla bağlı yaş etkisinin oluşumunu etkileyen unsurlar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni: Çalışma araştırma sorularını cevaplamak amacıyla karma yöntem durum çalışması deseni (a mixed methods case study design; Creswell ve Plano Clarke, 2018) kullanılmıştır. Bu desen, incelenen durum hakkında nicel ve nitel veri toplama araçlarının ve analiz yöntemlerinin araştırılan durum ile ilgili derinlikli kanıt elde etmek amacıyla bütünleştirmesini içerir (s. 116). Durum çalışmalarında, çoklu veri kaynaklarına (örn., önceki bilimsel çalışmalar, arşiv kayıtları ve görüşmeler) başvurmak ana araştırma sorusunun/sorularının cevaplanmasında veri üçlemesi (data triangulation) sağlamaktadır.

Katılımcılar: Çalışmaya Ankara ilinden 36 spor kulübünde çalışan yarışmacı gençlik futbol ortamından antrenörler davet edilmiştir. Antrenör katılımcıların belirlenmesinde yarışmacı spor ortamında en az 2 yıldır antrenörlük yapıyor olması şartı aranmıştır. Davet edilen katılımcılar arasından görüşme yapmak amacıyla on antrenör çalışmaya kabul edilmiştir (Tablo 1). Nitel veri toplanmasında verinin yoğunluk ve zenginlik bakımından doyuma ulaşması için genellikle incelenen her bir paydaş grubu için (örn. Antrenör) altı katılımcı ile on katılımcı aralığı yeterli görülmektedir (Guest ve diğ., 2006). Antrenörler, incelenen konu ile ilgili daha derinlikli bilgi sağlayabilmeleri amacıyla amaçlı örneklem (purposeful sampling; Patton, 2002) yöntemiyle belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci yazarı, aynı spor ortamında profesyonel sporculuk ve antrenörlük deneyimine sahip olduğundan konu alanı ile ilgili daha derinlikli bilgi sağlayabilecek antrenörleri çalışmaya öncelikle davet etmiştir.

Tablo 1*Görüşmelere Katılan Antrenörlerin Demografik Özellikleri*

Kod	Yaş	Sporculuk deneyimi	Antrenörlük deneyimi (yıl)	Eğitim	Antrenörlük sertifikası	Aktif spor ortamı
A1	30	Var	5	Antrenörlük; Yüksek Lisans	TFF - C	Katılımcı & Altyapı
A2	29	Var	10	Antrenörlük; Lisans	TFF - C	Yarışmacı
A3	30	Var	7	Beden Eğitimi ve Spor; Lisans	TFF - C	Katılımcı & Altyapı
A4	42	Var	15	Beden Eğitimi ve Spor; Doktora	UEFA - A	Katılımcı & Altyapı
A5	25	Var	4	Beden Eğitim ve Spor; Lisans	TFF - C	Katılımcı & Altyapı
A6	56	Var	20	Beden Eğitimi ve Spor; Yüksek Lisans	UEFA - B	Katılımcı & Altyapı
A7	43	Var	22	Antrenörlük; Lisans	UEFA - A	Katılımcı & Altyapı
A8	28	Var	2	Antrenörlük; Lisans	TFF - C	Katılımcı & Altyapı
A9	35	Var	5	Lise	TFF - C	Katılımcı & Altyapı
A10	43	Var	15	Beden Eğitimi ve Spor; Lisans	TFF - C	Katılımcı & Yarışmacı

Veri Toplama Araçları: Birinci araştırma sorusu 36 spor kulübünden yaşları 14 ile 18 arasındaki erkek futbolcuların (n=676) doküman incelemesi ile cevaplanmıştır. İkinci araştırma sorusu ise aynı spor ortamından antrenörlerle (n=10) yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla incelenmiştir. Doküman incelemesinde spor kulüplerine kayıtlı sporcuların yılın hangi çeyreğinde doğduklarına ilişkin bilgilere ulaşılmıştır. Bağlı yaş etkisinin nedenlerinin incelenmesinde güncel bağlı yaş etkisi alanyazınında vurgulanan teorik geri plana (Sosyal Ajanlar Modeli; Social Agents Model, Hancock ve diğ., 2013) ve sosyal ekolojik kavramsal çatıya (örn. Bronfenbrenner, 1999) bağlı kalınarak antrenörler için yarı yapılandırılmış görüşme formları yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Antrenör formu, demografik özellikler ile ilgili bir sorudan ve bağlı yaş etkisini ekolojik bağlamda irdeleyen 11 sorudan oluşmaktadır (örn. Aynı yaş grubunda, çocuklarını yetenekli kabul ettiğiniz velilerin sizden ve sporcudan ne tür beklentileri oluyor?).

Verilerin Toplanması: Çalışmada öncelikle etik kurul onayı alınmıştır (Karar numarası: 2022/03/05). Daha sonra, veri toplama iki aşamada gerçekleşmiştir. Öncelikle, bağlı yaş etkisinin süreğenliğini incelenen spor ortamında belirlemek amacıyla 676 sporcunun ay bazında doğum tarihlerine erişilmiştir. Daha sonra, bağlı yaş etkisinin nedenlerinin incelenmesinde antrenörler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Zoom toplantı platformu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ortalama 40 dakika süren görüşme videoları/sesleri kayıt altına alınmıştır.

Veri Analizi: Bağlı yaş etkisinin incelenen spor ortamındaki varlığını incelemek amacıyla toplanan nicel veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir (Creswell, 2012). Doküman incelemesinde, alanyazına uygun olarak, sporcuların doğum ayları üç aylık çeyreklere (örn. 1. Çeyrek: Ocak, Şubat ve Mart) göre kategorilendirilmiş ve yılın dört çeyreğine göre sporcu dağılımı yüzdeler olarak incelenmiştir.

Antrenörler ile yapılan görüşmelerden 47 sayfa çevriyazı elde edilmiştir. Veriler NVivo (Mart 2020 Versiyonu) paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veri analizinde 6 aşamalı tematik analiz modeli (A six-phase model of Thematic Analysis; Braun ve diğ., 2016) kullanılmıştır. Bu aşamalar (a) verileri tanıma (familiarization with the data), (b) başlangıç kodlarını oluşturma (generating initial codes), (c) temaları arama (searching for the themes), (d) temaları gözden geçirme (reviewing the themes), (e) temaları tanımlama ve adlandırma (defining and naming themes), ve (f) raporu üretmedir (producing the report). Veri analizi tündengelim yaklaşımını içermektedir. Temalar, ekolojik sistem teorisinde (Bronfenbrenner, 1999) ve sosyal ajanlar modelinde (Hancock ve diğ., 2013) belirtilen kavramsal çatıya uygun olarak belirlenmiştir. İlk yazar, verileri tanıma amacıyla verileri incelemiş ve başlangıç kodlarını ve temaları oluşturmuştur. İkinci yazar, oluşturulan temaları incelemiş ve analiz ile ilgili ilk yazara geribildirimde bulunmuştur. Daha sonra ilk yazar geribildirimlere dayalı olarak temaları rafine etmiştir. Son aşamada, yazarlar her bir tema için açık/anlaşılır tanım ve isimler üreterek temaları tanımlamış ve adlandırmışlardır.

Çalışma inanılrlığı (trustworthiness) veri üçlemesi (data triangulation; Patton, 2002) yoluyla desteklenmiştir. Veri üçlemesi, farklı verileri ve yöntemleri kullanarak gerçekleştirilebilir (Patton, 2002). Bu çalışmada sporda bağlı yaş etkisi hakkında etraflı bir bakış açısı elde etmek amacıyla görüşme ve doküman incelemesinden üretilen veriler incelenmiştir. Ayrıca görüşme verileri, yanlış anlaşılmayı önleme ve verilere daha çok açıklık kazandırmak amacıyla analizden önce katılımcılarla paylaşılmıştır. Katılımcılar verilerde herhangi bir değişikliğe gidilmesini istememişlerdir.

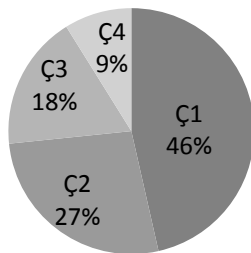
BULGULAR

Araştırma tasarımına uygun olarak öncelikle doküman incelemesine dayalı bulgular raporlanmıştır. Daha sonra, bağlı yaş etkisinin oluşumuna neden olan etkenlerin ekolojik bakış açısıyla antrenörlerin gözünden incelenmesi ile ilgili bulgular sunulmuştur.

Doküman İncelemesi: Doküman incelemesi bulgularına göre incelenen örnekleme (n =676) sporcu doğum ayları yılın ilk çeyreğinden son çeyreğine doğru azalan bir eğilim göstermektedir. Bulgular, yılın ilk çeyreğinde doğan sporcu sayısının diğer çeyreklerde doğanların neredeyse toplamına eşit olduğunu göstermiştir (Şekil 2). Ayrıca, ikinci çeyrekte doğan sporcuların üçüncü ve dördüncü çeyreklerin toplamından fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 2.

Sporcu Doğum Aylarının Yılın Çeyreklerine Göre Dağılımı

Bağlı Yaş Etkisinin Etkenleri: Sporcu doğum tarihi üzerinden yapılan doküman incelemesi bulguları, incelenen spor ortamında bağlı yaş etkisinin varlığına işaret etmektedir. Buna göre bağlı yaş etkisinin faktörleri ile ilgili görüşme bulguları Sosyal ajanlar modelinde belirtilen teorik yapıya uygun olarak raporlanmıştır. Tematik analiz sonucunda bağlı yaş etkisinin faktörleri: (a) veliler, (b) antrenörler ve (c) spor sistemi temaları altında gruplandırılmıştır. Katılımcı

antrenörlerin aynı zamanda sporculuk geçmişinin olması, onların bağıl yaş etkisi ile ilgili kendi sporculuk deneyimlerinden de güçlü yansımalar yapabilmelerini sağlamıştır.

Veliler: Tematik analiz bulguları velilerin sporda yetenek gelişimine yönelik farkındalık düzeylerinin onların sporda bağıl yaş etkisine zemin oluşturmasında etkili olabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, bulgulardan incelenen spor ortamındaki velilerin genellikle farklı sosyoekonomik ve sosyokültürel bağlamlardan olduğu ve bunun veli beklentilerini biçimlendirdiği anlaşılmaktadır. Birçok katılımcı antrenör, görece düşük sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeydeki velilerin çocuklarından kısa sürede üst düzey performans ve profesyonellik beklentilerinin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, çocuklarından erken yaşta yüksek beklentilere giren velilerin sporcu gelişimi ve bütüncül spor kazanımları ile ilgili farkındalıklarının düşük olabildiği anlaşılmaktadır.

Çocuğun kulübe geldiği ilk günden itibaren çocuğu üzerine kendi kafasında planlar yapan, çocuğun profesyonel futbolcu olması, hayatını buradan idame ettirmesi, ailesini ve kendini kurtarması üzerine planlar yapan veliler var. Hele ki çocuğun futbola yatkınlığı yüksekse çocuk üzerinde yüksek beklentilerle daha 12-13 yaşında çocuk üzerinde büyük baskı kuran veli portföyü var! Sporun diğer artılarını çocuklara diğer kattıklarını görmüyorlar veya farkındalıkları az olduğu için anlamıyorlar. (A3)

Katılımcı antrenörler, spor ortamının yarışmacı düzeyi arttıkça velilerin antrenman süreçlerine müdahil olarak bu süreçleri sekteye uğratma eğilimlerinin arttığını belirtmektedir. A2'nin konu ile ilgili söylemleri bu durumu örneklendirmektedir: "Özellikle üst süper ligde antrenörlük yaptığım zaman hocanın işine çok karışıldığını gördüm ama bu genellikle amatör kulüplerde bu böyle olmuyor. Süper lig düzeyinde olan velilerin bu şekilde hocanın isteklerine tercihlerine karıştıklarını çok rastladım." Bulgular, bazı velilerin ise çocuklarının spor yoluyla bireysel ve sosyal gelişim kazanım elde etmelerini ve spora katılım sürekliliğini en az onların performans gelişimi kadar önemseyebildiklerine işaret etmektedir.

Benim bir öğrencim var, babası onun sahada olması, sahanın içerisinde çalışmalara katılması, ya da maç sırasında etrafının farkında olması ve o sahanın içerisindeki kendine ait hissedip kalabilmesini hedefliyor. "Bizimki toptan korkmasın benim beklentim bu." diyor. (A4)

A8 de velilerin katılım veya performans odaklı olmasının çocukların spora katılımını ve elde edecekleri kazanımları doğrudan etkilediğini vurgulamıştır.

Bir çocuğun velisi çocuğun tamamen keyif alması, onun tamamen düzenli spor yapmasını ve çocuğun gelişimi adına rahat bırakarak hareket ederken, çok yetenekli bir çocuk bu arada, başka yetenekli bir çocuğun velisi sürekli yanında fakat elini hissettirecek şekilde davranması ilerleyen hayatlarında futbol kariyerleri üzerinde problem yaşatabilecek bir durum.

Antrenörler, çocuğundan üst düzey performans beklentisi kalmayan yüksek beklentili velilerin çocuklarını spor ortamından ayırabildiği belirtilmiştir.

Babası, beklentileri çok yüksek biri. Çocuğu antrenmana ve maça getirirken sürekli direktif veriyor. Hatta antrenmanlarda bazen kendine hakim olamadığı durumlar oluyor. İki çocuğu da altyapıdaydı. 16 yaşındaki çocuğun şu an profesyonel olamayacağını düşünüyorlar. Çocuk da bunun sonucunda futbolda ileri dönük hedeflerini bitirmiş. Aslında futbolu da bırakmak istiyor ama biz devam ettiriyoruz. (A1)

Tematik analiz bulguları, velilerin çocuklarının spora katılımında akranlarına karşı avantaj yaratabilecek bazı uygulamalara başvurabildiğine işaret etmektedir. Bazı velilerin avantaj kazanma amaçlı çocuklarının yaşını küçültebildiği

ya da küçük yaş gruplarında çocuklarını spora katılıma yönlendirebildikleri antrenörlerin söylemleri arasındadır. Antrenörler, bu uygulamaların sporcular arasında özellikle erken yaşta haksız rekabete neden olduğunu savunmuştur.

Çocuk 1995 doğumlu ama yaşlarından daha uzun, daha fizyolojik olarak iri görünsün, yeteneklerini daha rahat bir şekilde ön plana çıkartsın diye yaşını 1996 doğumlu veya 1997 doğumlu bile yaptırmanı gördüm. U14 ve U16 'da oynadığımız zaman fizyolojik olarak bunlar çok etkiliyor. Fizyolojik olarak bakıyorsun çocuk senden uzun senden iri. Ne kadar sen yetenekli olsan da çocuk senden iri ve kuvvetli olduğu için çalım atıyorsun bir şekilde müdahale ediyor geri alıyor topu. (A2)

Görüşme bulguları, çocuklarının kendilerinden büyük yaştakilerle spor yapmaları sonucu olumsuz spor deneyimleri yaşadığını düşünen velilerin ilgili spor kulübünden ayrılabilindiklerini veya çocuklarına sporu bırakılabildiklerine işaret etmektedir.

Bizim küçük yaş gruplarımız var onlarda bunu çok görüyoruz. Aynı yaş ama dediğiniz gibi aralarında ay farkı var ve fizik farkı olanlar velilerden bize "hocam bunlar daha büyük veya daha güçlü" gibi tepkiler geliyor. Bunun yüzünden sporu bırakan öğrencilerim oldu. (A9)

Bulgular, antrenörlerin yetenekli gördüğü sporcu velilerinin, çocuklarını özel antrenman olanakları ile buluşturabildiklerine işaret etmektedir. A2'nin, "Velileri ilgili ve istekli olan bu çocuklara bireysel özel dersler de veriyoruz. Bireysel derslerde yani çocuğum nasıl gelişebilir? Nasıl bir antrenman düzeyine ulaşabilir? Nasıl kendini geliştirebilir? gibi sorular alıyoruz sık sık." söylemi bu bulguyu örneklemektedir.

Antrenörler: Tematik analiz bulguları, (a) katılımcı antrenörlerin çoğunluğunun bağlı yaş etkisi ve sporda yetenek gelişimi ile ilgili genellikle düşük farkındalığa ve yanlış kanya sahip olduklarını, (b) bağlı yaş etkisine ve sporu bırakmaya neden olabilecek antrenörlük uygulamalarının varlığını ve bununla birlikte (c) farkındalığı yüksek antrenörlerin sporcularının bağlı yaş etkisi altında kalmaması için bazı stratejiler geliştirdiğini göstermektedir.

Bulgular, katılımcı antrenörlerin çoğunluğunun sporda bağlı yaş etkisi hakkında genellikle düşük farkındalığa ve yanlış kanya sahip olduklarına işaret etmektedir. A10, bağlı yaş etkisini "tahmin yürütmem gerekirse de sanırım çocukların belli yaşta oldukları en iyi durum gibi bir anlam oluşturdu kafamda" olarak yorumlamıştır. Bazı antrenörlerin ise fiziksel olgunluk ve yetenek kavramlarını birbirinin yerine kullandıkları gözlemlenmiştir. A8'in "Yetenekliyse çocuk o koordinasyonu çabuk kapıyor. 2011 yılının son aylarında doğmuş. 2012'li olsa çok daha yetenekli olurdu." söylemi, bu duruma örnek oluşturmaktadır.

Görüşme bulgularından katılımcı antrenörlerin önemli bir kısmının futbolda yeteneğin erken yaşta belirlenmesi gerektiğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Örneğin A6, yetenek ile ilgili "Yetenek doğuştan gelen bir şey biliyorsunuz. 7-9 yaş aralığında yetenekleri daha iyi ortaya çıkıyor." yorumunu yapmıştır. Ayrıca, katılımcı antrenörlerin çoğunluğunun yetenek seçiminde sporcuların öncelikle fiziksel ve psikolojik unsurlarına odaklandıkları söylenebilir. Örneğin A1, konu ile ilgili "Açıkçası ilk bakış açısıyla hakikaten fiziksel özellikler sonrasında mental özellikler. Yaş ilerledikçe fiziksel farklar ortadan kayboluyor gelişim ile birlikte daha sonra mental özellikler daha ağır basmaya başlıyor yetenekte." açıklamasında bulunmuştur.

Tematik analiz bulguları incelenen spor ortamında küçük yaş gruplarındaki çocukların kendinden büyük yaş gruplarıyla yarıştılabildiğine işaret etmektedir. A4'ün söylemleri, üst gruplarla oynatılan görece küçük yaştaki sporcuların sakatlanma ve psikolojik zorlanma gibi olumsuz spor deneyimleri sonucu sporu bırakabildiklerini örneklemektedir.

Biz bir takım çıkardık. Gelir düzeyi çok düşük ailelerin çocuklarıydı. Biz daha sonra bir kulüple maç yaptık. Onların çocukları uzun süredir bir arada oynayan ve hatta arada da iki yaş aralığı vardı o yılda. O sahadan ağlayarak çıkan, bir tarafları fazlasıyla zarar görmüş, sakatlanmış çocuklar olmuştu. Onlara da telkinden başka elimizden bir şey gelmedi. Rakip takımı gördüğü için haftaya gelip ben oynamasam olur mu diyen çocuklar olmuştu. Futbolu bu sebepten bırakanlar olduğunu düşünüyorum.

A2, kendinden büyük yaş gruplarında oynamanın çocuklarda öz güven kaybına neden olduğunu vurgulamıştır.

Düşünsenize çocuk çok yetenekli çocuk yeteneğini gösteremiyor çünkü kendinden 2-3 yaş büyüklerle oynuyor. Çalım atamaz pas veremez psikolojik olarak baktığımızda da acaba ben geri mi kaldım diye düşünebiliyor. Bu, çocuğun öz güvenini düşürüyor ve bunlar daha büyük çocuklarda travmalar yaşatabiliyor.

Tematik analiz bulguları, incelenen spor ortamında antrenörlerin genellikle yetenekli gördükleri çocukları kendilerinden büyük yaş gruplarıyla spor deneyimi yaşattığına işaret etmektedir.

Bir öğrencimizin şut atması, top sürmesi ve becerileri gelişimi... Dengesi, sürati ve dayanıklılığı yok. Ben büyük gruba çıkarmıştım onu. Bazen onlardan istek gelmeden biz çocuğun yeteneğini ve becerisini grubunun üzerinde gördüğümüz zaman ve uyum sağlayabileceğini düşündüğümüz zaman üst gruba çıkarıyoruz. (A4)

A8'in konu ile ilgili söylemleri de bu bulguyu desteklemektedir.

Veliler söylemeden biz bazı çocukları üst gruplarda kullanabiliyoruz. Bazı durumlarda her yaş grubunun kendine ait yarışmacı grubu mesela 2011 grubunda bazen yetenekli olduğu için 2012 doğumlu çocuk da oluyor.

Ayrıca görüşme bulguları, antrenörlerin takvim yaşı küçük fakat yetenekli algılanan çocukların antrenmanlarını onların kapasitelerinin ötesinde tasarlayabildiklerine işaret etmektedir. A8, bu sporcuların küçük yaş gruplarında avantaj elde ediyor görünse de bazı antrenörlük ortamlarında kendi gelişimsel özelliklerinin ötesinde antrenörlük uygulamalarına maruz kalarak erken özelleşebildiklerini ve erken olumsuz deneyimler (örn. sakatlanma) sonucu sporu bırakabildiklerini belirtmiştir.

13 yaşında Ali (takma ad) ve başka bir isim vardı onu şu an hatırlayamıyorum. Mesela Ali solda oynarken sağ kenarda ismini unuttuğum arkadaşım oynuyordu ve Ali'nin çok çok önündeydi. Çocuk sandığımızın üzerinde bir yaşa sahipmiş. Mesela kimliğinde 1997 yazıyor ama çocuk tahminen 1996-1995 doğumluydu. Yani erken özelleşti erken büyüdü çabuk sakatlanmaya başladı. Küçük yaş gruplarında sakatlık sebebiyle gelişimin durması gibi nedenler oluyor çok değişken var. Ali ise kendi yaş grubunda doğru bir şekilde ilerledi. Doğru seviyede gelişti ve şimdi Ali Premier Lig'de oynuyorken, diğer çocuk futbol hayatına üçüncü ligde devam etme fırsatı bulabildi. (A8)

Bununla birlikte bazı katılımcı antrenörlerin bağıl yaş etkisi farkındalıklarının yüksek olduğu ve sporda yetenek gelişimine bakış açılarının farklılaştığı görülmektedir. Örneğin A3, "Saha içerisinde sorumluluk alan, arkadaşlarını yönlendirebilen, problemlerle başa çıkabilen sporcular görmek istiyoruz biz antrenörler olarak kulübümüzde." diyerek sporda yeteneği tanımlarken fiziksel öğelerin yanında diğer gelişim unsurlarının da önemini vurgulamıştır. A7'ye göre futbolda yetenek gelişimi uzun sürede gerçekleşmekte ve yaşa ve yarışmacılık seviyesine uygun antrenman uygulamaları ile olanaklı hale gelebilmektedir.

Yetenekli bir çocuktan bahsediyoruz yani 10 yaşından 13 yaşına hala temel eğitimi devam ediyor. 14 devam, 15 devam. Temel eğitim süreçlerinde dikkat ettiğimiz fiziksellikten çok algı,

karar verme ve top hassasiyeti gibi konular. Ama artık 16-17 yaşında daha çok performansa yakınız. A takım seviyesi idmanları hazırlık maçlarında oynuyor. Türkiye kupası maçlarında oynuyor. Ya da lig maçında sonradan oyuna giriyor. Artık o zaman onu performans gelişimine yönelik çalışmalara tabi tutmak gerekiyor.

A3'ün saha deneyimlerine dayalı yansıması, özellikle ergenlik öncesi yapılan yetenek seçiminin hatalı sonuçlar doğurabileceğine inandığını göstermektedir.

Bazısı ergenlik öncesi vasat bir oyuncuysen ergenlik sonrası bambaşka bir oyuncu olabiliyor. O gelişme evresinde çocuk bu süreci nasıl tamamlayacak, nasıl çıkacak bu süreçten anatomik olarak, fizyolojik olarak gelişimini iyi tamamlayabilecek mi? Onu görmeden futbolcunun ilerisine dair yorum yapmak yanlış olur. (A3).

Görüşme sonuçlarına göre bağlı yaş etkisi farkındalığı olan katılımcı antrenörlerin sporda sağlıklı yetenek gelişimini ve bağlı yaş etkisini azaltmayı sağlamak amacıyla velileri ve sporcuları olası bağlı yaş etkisi hakkında bilgilendirdiklerini belirtmişlerdir.

Bu farkın oluşabileceğini velisine anlatıyoruz ve çocuğu mümkün olduğunca motive etmeye ve bu aradaki farkı hissettirmemeye çalışıyoruz. Onun dışında zaten şu fiziki şartlarda sporcunun sabretmesini ve veliye durumu anlatıp çocuğa durumu anlatıp onu sistemde tutmaya çalışıyorum. (A4)

Bazı antrenörler ise sporculara onların gelişim ihtiyaçlarına yönelik antrenman deneyimleri sunarak onların spor sisteminde ayrımcılığa maruz kalmasını engellemeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. A4, farklı yaştaki sporcuların antrene ederken sporcuların fiziksel ve beceri düzeylerine göre antrenmanı farklılaştırdığını belirtmiştir.

Özellikle 12 yaşa kadar, ocakla aralık arasında hatta ocakla haziran arasında bile çok fazla fark oluyor. Çocukların gelişim evrelerinde bazen bazı çocuklar, sonuçlarını daha erken elde ediyor. Bazıları da sonuna doğru elde ediyorlar. Hem fiziksel hem de duygusal ve zihinsel olabiliyor bu. Benim grubumda gerçekten yaş farkı var 3-4 yaş büyük çocuk bile olabiliyor. Onları yaptığım çalışmada mesela bir pas drili yaptırırsam, Onu sonra ekleyip yapacağı işi daha da zorlaştırıyorum. Ya da bazılarında basit pas yapmasını beklerken, diğerlerinden değiştirilmiş ucu açık bir beceri istiyorum.

Spor Sistemi: Görüşme bulguları, antrenörlerin mesleki gelişiminde birincil rol üstlenen Türkiye Futbol Federasyonu'nun incelenen spor ortamında bağlı yaş etkisi ve bunun sporda yetenek gelişimine etkisine ilişkin farkındalık yaratmada ve bunlara yönelik etkili önleyici stratejiler geliştirmede yetersiz kaldığına işaret etmektedir. A6, "Benim gittiğim kurslarda bunla ilgili hiçbir bilgi yok, bunla ilgili alanlara da girilmedi. Sanmıyorum ki benden sonraki kurslarda federasyon bunu anlatsın, değerlendirsın." diyerek bu durumu örneklemektedir.

A3, bu durumun genellikle yetenek seçiminin ve gelişiminin antrenörler tarafından el yordamıyla yapılmasına neden olduğunu savunmuştur.

Profesyonel veya amatör fark etmez bütün kulüplerde hocaların gözlemleri üzerine ilerleyen bir süreç. Federasyonun bu konuda kulüplerin sporculara neler verip veremediği hakkında bir çalışması asla yok. Federasyon kulüplerin ne yaptığını ve nasıl bir süreç izlediğini bilmiyor.

Ayrıca, bazı antrenörler, spor kulüplerinin yetenek seçimi uygulamalarının genellikle kesitsel olarak yapıldığını düşünmektedirler. Örneğin A6, bunun gerçek yeteneği belirlemede oldukça yetersiz kaldığını savunmuştur.

Türkiye’de bir kere seçme yapar kulüpler belli bir tarihte der ki şu ve şu doğumlular şu tarihte toplanacaklar. Kısa süreli seçmelerde çocuk çok iyiye bile o gün heyecandan ve stresten yapabileceklerini yapamıyor. İyi bir sporcu bence en az bir iki sezonda değerlendirilmeli. Ne kadar uzun olursa o kadar verimli olur. 1-2 günde bu iş oldu bittiye getiriliyor. Belki doğuştan yetenekliler hemen ayırt edilir ama ışık saçanları da siz takibe almalısınız. Kendini en çok geliştiren uzun kategoride seçtiğimiz oyuncularımız oluyor.

Bulgular, kulüplerde genellikle erken yetenek seçimi uygulamaları sonucu spora katılan çocukların seçmeler sonucu daha fazla spor sistemi dışında bırakılabildiğine işaret etmektedir.

Spor okulu da olduğu için sirkülasyon çok fazla oluyor. Takımlarımız sabit ama orda git geller çok oluyor ama spor okullarında ve akademi gruplarında bu dönüşüm çok daha az. Spor okulu grubundan potansiyelli gördüklerimizi akademi gruplarına kaydırıyoruz. Bizim takımlarımız da gün geçtikçe daha fazla oturduğu için takımlara gelen talep fazla olsa da bizim takımlara kaydırduğumuz çocuk sayısı da rekabetten her geçen sezon daha az oluyor. (A1)

TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı yarışmacı gençlik futbol ortamında bağıl yaş etkisinin mevcut durumunu incelemek ve oluşumunu etkileyen unsurları sosyal ajanlar modeline dayalı ve ekolojik bakış açısıyla antrenörlerin gözünden irdelemektir. Çalışma bulguları, incelenen spor ortamında bağıl yaş etkisinin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca bulgular, sporcuların ekolojik çevresindeki farklı paydaşların bağıl yaş etkisinin oluşumunda önemli birer rol oynayabileceklerini göstermektedir.

Doküman incelemesi bulguları, sporcu sayısının doğum aylarının özellikle yılın ilk ve ikinci çeyreğine toplandığını göstermiştir. Bu bulgu, alanyazında farklı birçok spor kültüründen (Wattie ve diğ., 2008) ve Türk gençlik spor ortamından (örn., Pekel ve Kamiş, 2018) çalışma bulguları ile örtüşmektedir. Önceki çalışmalar göz önüne alındığında bu araştırmanın sonuçları, incelenen spor ortamında bağıl yaş etkisinin süreğenliğine işaret etmektedir.

Antrenörlerle yapılan görüşme bulguları, bağıl yaş etkisinin incelenen spor ortamındaki oluşumu ile ilgili derinlikli bilgi sağlamaktadır. Bulgular, genellikle veliler, antrenörler, spor kulüpleri ve federasyonun bağıl yaş etkisinin oluşumunda ve devam ettirilmesinde önemli birer faktör olabileceğini göstermektedir. Buna göre veliler çocuklarının spora katılımından yüksek beklentiye girebilmekte ve çocuklarının spora katılımında onlara avantaj sağlayabilecek ortam ve imkanları çocuklarıyla buluşturmaya çalışabilmektedir. Bu bulgu, Sosyal Ajanlar Modeli (Hancock ve diğ., 2013) ile uyumludur. Çalışma bulgularına dayanarak velilerin yüksek beklentilerini karşılayamayan çocukların spor gelişiminin olumsuz etkilenebileceği söylenebilir. Modele paralel olarak alanyazında akranlarından görece küçük olan çocuğundan düşük beklenti içine giren velilerin çocuklarının da kendilerinden beklentilerinin düştüğü ve bu durumun kendini gerçekleştiren kehanete ve sporu bırakmaya neden olabileceği belirtilmiştir (Hancock ve diğ., 2013).

Sosyal Ajanlar Modeline paralel olarak velilerin avantaj sağlama amaçlı çocuklarının yaşlarını küçük gösterebildikleri, daha küçük yaş gruplarında spora katılımını sağlayabildikleri ve çocukları yetenekli gördüğünde onları daha ayrıcalıklı antrenman ortamları ile buluşturmaya yönelebildikleri anlaşılmaktadır. Antrenörlere göre velilerin sosyoekonomik düzeyi ve sporcu gelişimi ile ilgili farkındalıklarının düşük olması onların çocuklarından kısa sürede yüksek beklentiye girmesinde, antrenman süreçlerine müdahil olmasında ve çocuğun sporu bırakmasında etkilidir. Güncel alanyazında bu durumun sporda yetenek gelişimini oldukça fazla etkilediği sıklıkla vurgulanmaktadır (örn. Kelly ve diğ., 2021).

Çalışma bulguları katılımcı antrenörlerin genellikle bağlı yaş etkisi ve sporda yetenek gelişimi ile ilgili farkındalıklarının düşük olduğuna işaret etmektedir. Bazı antrenörlerin sporda yeteneği fiziksel olgunluk ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Sosyal Ajanlar Modeli'nde (Hancock ve diğ., 2013) antrenörlerin sporunun fiziksel büyüklüğünü veya olgunlaşmasını onun spordaki yeteneği olarak algılaması nedeniyle normatif değerlendirme yaparak erken yaşta yetenek seçimi yapması sonucu bağlı yaş etkisine neden olduğu belirtilmiştir. Bunun sonucunda potansiyel yeteneklerin yeterli spor deneyiminden mahrum kalma ve sporu bırakma (Delorme ve diğ., 2011) riski yüksektir. Model bakış açısı ile ele alındığında bulgular, incelenen spor ortamında Matthew Etkisi'nin varlığına işaret etmektedir.

Antrenör görüşleri yetenek seçimi konusunda ayrıışmaktadır. Erken yaşta yetenek seçimini savunan antrenörlerin sporcuların daha çok fiziksel gelişim unsurlarına odaklandıkları gözlemlenmiştir. Diğer bazı antrenörler ise futbolda yeteneğin uzun vadede geliştirilmesine ve yetenek gelişiminde fiziksel unsurlar yanında kişisel gelişim unsurlarının da (örn. öz güven) aynı öneme sahip olması gerektiğini savunmuştur. Alanyazında, futbol gibi sporda özelleşmenin ergenlik sonrasında gerçekleşmesi beklenen sporlarda özellikle yalnızca fiziksel parametre ölçümüyle sınırlı yapılan erken yetenek seçimlerinin/taramalarının yetenek gelişiminde oldukça yanıltıcı sonuçlanabileceği vurgulanmaktadır (Abbot ve Collins, 2002; Régnier ve diğ., 1993). Günümüzde dünyada ileri gelen antrenörlük sistemlerinde (örn., Kanada) sporda yeteneğin erken yaşta seçiminden çok, uzun sürede sağlıklı ve bütüncül (fiziksel, bilişsel, sosyal, duygusal, ahlaki) gelişime odaklanan kanıt dayalı yetenek gelişimi modelleri benimsenmiştir (örn. Uzun Vadeli Sporcu Gelişimi Modeli; Balyi ve diğ., 2013). Dolayısıyla futbol ortamında erken yaşta (ergenlikten önce) yapılan geleneksel yetenek seçimi anlayışının hatalı yetenek seçimine (Pearson ve diğ., 2006) neden olarak diğer potansiyel sporcuların bağlı yaş etkisine maruz kalma riskini artırdığı savunulabilir.

Bulgular, antrenörlerin yetenekli gördükleri sporculara kendilerinden büyük yaş gruplarıyla spor deneyimi (antrenman ve maç) yaşatabildiğini göstermektedir. Bu uygulamaların sonucunda birçok sporcunun olumsuz spor deneyimi (örn. sakatlık, öz güven kaybı) yaşayarak sporu bırakabildiği anlaşılmaktadır. Örneğin bulgulardan, bazı velilerin çocuklarının kapasitelerinin üzerinde beceri gruplarıyla spora katıldıkları ve olumsuz deneyimler yaşadıkları gerekçesiyle spordan uzaklaştırabildiği anlaşılmaktadır. Alanyazında sporcu gelişiminde yapılmış birçok çalışma (örn. Fraser-Thomas ve diğ., 2005) ile paralel olarak Türkiye'deki çalışmalarda da ergenlik öncesi dönemde sakatlık ve düşük motivasyon içeren olumsuz spor deneyimleri yaşayan bireylerin sporu yüksek oranda bıraktıkları belirtilmiştir (örn. Pehlivan, 2013).

Bulgular, antrenörlerin formal mesleki gelişim ortamlarından “sporda yetenek gelişimi” ve “futbolda bağlı yaş etkisi” bağlamında istenen düzeyde yararlanamadıklarına işaret etmektedir. İncelenen spor ortamında sporcu gelişiminin kesitsel ve giderek daha fazla katılımcıyı spor ortamının dışında bırakan uygulamalar sonucu spor yapılanmasının bağlı yaş etkisine ortam hazırlayabildiği savunulabilir (Hancock, 2020). Spor kulüpleri ve gençlik spor organizasyonları genellikle sporcuları beceri gruplarına ve kronolojik yaşa göre gruplamaktadır (Côté ve diğ., 2021). Erken yaşta kesitsel yapılan seçmelerin potansiyel sporcuları sistemin dışına itebildiği, yetenekli sporcuyla saptamada oldukça yanıltıcı olduğu ve dolayısıyla bağlı yaş etkisine ortam oluşturabileceği alanyazında sıklıkla vurgulanmıştır (örn., Delorme ve diğ., 2011; Hancock ve diğ., 2013b).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sporda bağlı yaş etkisine dayalı önceki çalışmalar genellikle geçerli bir teorik altyapıdan yoksundur ve yalnızca var olan durumu saptama amaçlı tasarlanmıştır. Bu çalışma, yarışmacı futbol ortamında bağlı yaş etkisini incelerken bağlı yaş etkisinin oluşumunu etkileyen unsurları da Sosyal Ajanlar Modeline göre ve ekolojik kavramsal çatıyı kullanarak antrenörlerin gözünden incelemiştir. Çalışma bulguları, incelenen spor ortamında bağlı yaş etkisinin süregeldiğini

göstermiştir. Ayrıca, çocuk ve gençlerin ekolojik çevresini oluşturan yapılar olarak veliler, antrenörler, spor kulüpleri ve federasyonun bağıl yaş etkisinin oluşumuna ve sürdürülmesine etkide bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma, sporda bağıl yaş etkisinin önlenmesinde spor ortamının farklı paydaşları (örn. veliler) için geliştirilecek stratejiler için yol gösterici bir bilgi birikimi sunmaktadır.

Güncel çalışmalar, bağıl yaş etkisinin sporcuların bütüncül spor kazanımlarını doğrudan etkilediğini belirtmektedir. Kelly ve diğerleri (2022) bağıl yaş etkisine neden olan uygulamaların (örn. kronolojik yaş gruplamaları) sporcuların bütüncül spor kazanımları (örn. yetkinlik) üzerine uzun vadeli etkisinin incelenmesinin önemine vurgu yapmışlardır. Yakın zamanda Türk gençlik spor ortamında yapılan bir çalışma, sporcuların belirtilen spor kazanımlarıyla ilgili algılarının yaşları ilerledikçe kötüye gittiğini göstermiştir (Kılıç ve İnce, 2021). Bu durum, antrenman ortamlarının sporcuların gelişim ihtiyaçlarına göre tasarlanmadığını gösterebilir (Yapar ve İnce, 2014). Dolayısıyla sonraki çalışmalarda bağıl yaş etkisinin sporcuların bütüncül spor kazanımları (the 4 Cs of athletes' outcomes; Côté ve Gilbert, 2009) çerçevesinde boylamsal olarak incelenmesi önemlidir. Ayrıca, bağıl yaş etkisinin doğrudan genç sporcuların antrenman ve maç deneyimleri üzerinden çoklu veri kaynaklarından incelenmesi, antrenörlerin konu alanı ile ilgili mesleki gelişimi için geçerliği yüksek bilgi birikiminin üretilmesine olanak tanıyacaktır.

Yazar Katkısı (Author contributions):

- 1. Koray KILIÇ:** Fikir, Tasarım, Denetleme, Veri İşleme, Analiz-Yorum, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme
- 2. Ekrem YILMAZ:** Fikir, Tasarım, Denetleme, Veri İşleme, Analiz-Yorum, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme

Etik Kurul İzni ile İlgili Bilgiler

Kurul Adı: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

Tarih: 28.02.2022

Sayı No: 2022/03/05

KAYNAKÇA

1. **Abbott, A., ve Collins, D. (2002).** A theoretical and empirical analysis of a 'state of the art' talent identification model. *High Ability Studies*, 13, 157-178.
2. **Balyı, I., Way, R. ve Higgs, C. (2016).** *Uzun vadeli sporcu gelişimi*. Spor Yayınevi ve Kitabevi.
3. **Barnsley, P. E., Barnsley, R. H., & Thompson, A. H. (2020).** Relative age effects: Early studies. *In relative age effects in sport* (pp. 12-22). Routledge
4. **Barnsley, R. H., Thompson, A. H., ve Barnsley, P. E. (1985).** Hockey success and birthdate: The relative age effect. *CAHPER Journal*, 51(8), 23-28.
5. **Braun, V., Clarke, V., ve Weate, P. (2016).** *Using thematic analysis in sport and exercise research*. *In Routledge handbook of qualitative research in sport and exercise* (pp. 213-227). Routledge.
6. **Bronfenbrenner, U. (1999).** *Environments in developmental perspective: Theoretical and operational models*
7. **Cobley, S., Baker, J., Wattie, N., ve McKenna, J. M. (2009).** Annual age- grouping and athlete development: A meta-analytical review of relative age effects in sport. *Sports Medicine*, 39(3), 235-256.
8. **Côté, J., ve Gilbert, W. (2009).** An integrative definition of coaching effectiveness and expertise. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 4(3), 307-323
9. **Côté, J., Murata, A., Turnnidge, J., ve Hancock, D. J. (2021).** Situating birth advantages within the youth sport system. *In birth advantages and relative age effects in sport* (pp. 15-29). Routledge.
10. **Creswell, J. W. (2012).** *Educational research. Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Pearson.
11. **Creswell, J. W., ve Plano Clark, V. L. (2018).** *Designing and conducting mixed methods research (3rd ed.)*. Sage.
12. **Delorme, N., ve Raspaud, M. (2009).** The relative age effect in young French basketball players: A study on the whole population. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sport*, 19(2), 235-242.
13. **Delorme, N., Boiché, J., ve Raspaud, M. (2010).** Relative age and dropout in French male soccer. *Journal of Sports Sciences*, 28(7), 717-722.
14. **Delorme, N., Chalabaev, A., ve Raspaud, M. (2011).** Relative age is associated with sport dropout: evidence from youth categories of French basketball. *Scandinavian Journal of Medicine & Science In Sports*, 21(1), 120-128
15. **Deprez, D., Franssen, J., Lenoir, M., Philippaerts, R. M., ve Vaeyens, R. (2015).** A retrospective study on anthropometrical, physical fitness, and motor coordination characteristics that influence dropout, contract status, and first-team playing time in high-level soccer players aged eight to eighteen years. *Journal of Strength & Conditioning Research*, 29(6), 1692-1704.
16. **Fraser-Thomas, J. L., Côté, J., ve Deakin, J. (2005).** Youth sport programs: An avenue to foster positive youth development. *Physical Education & Sport Pedagogy*, 10(1), 19-40
17. **Guest, G., Bunce, A., ve Johnson, L. (2006).** How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59-82
18. **Hancock, D. J. (2020).** Antecedents and explanations of relative age effects. *In relative age effects in sport* (pp. 23-32). Routledge.
19. **Hancock, D. J., Adler, A. L., ve Côté, J. (2013).** A proposed theoretical model to explain relative age effects in sport. *European Journal of Sport Science*, 13(6), 630-637.
20. **Hancock, D. J., Ste-Marie, D. M., ve Young, B. W. (2013b).** Coach selections and the relative age effect in male youth ice hockey. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 84(1), 126-130
21. **Helsen, W. F., Starkes, J. L., ve Van Winckel, J. (1998).** The influence of relative age on success and dropout in male soccer players. *American Journal of Human Biology: The Official Journal of the Human Biology Association*, 10(6), 791-798.
22. **Kelly, A. L., Brown, T., Reed, R., Côté, J., ve Turnnidge, J. (2022).** Relative Age Effects in Male Cricket: A Personal Assets Approach to Explain Immediate, Short-Term, and Long-Term Developmental Outcomes. *Sports*, 10(3), 39
23. **Kelly, A. L., Côté, J., Hancock, D., ve Turnnidge, J. (2021).** Editorial: Birth advantages and relative age effects: Exploring organisational structures in youth sport. *Frontiers in Sports and Active Living*.
24. **Kilic, K., ve Ince, M.L. (2021).** Youth athletes' developmental outcomes by age, gender, and type of sport. *Journal of Human Sport and Exercise*, 16(1), 212-225.
25. **Musch, J., ve Grondin, S. (2001).** Unequal competition as an impediment to personal development: A review of the relative age effect in sport. *Developmental Review*, 21(2), 147-167.
26. **Mülazınoğlu, O., Cihan, H., Erdođdu, M., ve Şirin, E. F. (2013).** Türkiye'deki bazı futbol kulüplerinin profesyonel ve alt yapı takımlarında bağılı yaş etkisi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(2), 105-111.

27. Mülazımoğlu, O., Bayansalduz, M., Kaynak, K., ve Mülazımoğlu, H. (2016). Relative age effect in Turkish soccer. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 18(1), 64-69.
28. Patton, M., Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks, Calif. London : Sage.
29. Pearson, D., Naughton, G., ve Torode, M. (2006). Predictability of physiological testing and the role of maturation in talent identification for adolescent team sports, *Journal of Science and Medicine in Sport*, 9, 277-287.
30. Pehlivan, Z. (2013). Okullararası spor yarışmalarına katılanların sporu bırakma ve devam etme nedenleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 24(3), 209-225.
31. Pekel, H. A., ve Kamiş, O. (2018). 14 Yaş Altı Atletlerde Bağlı Yaş Etkisi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 23(3), 153-162.
32. Régnier, G., Salmela, J. ve Russell, S. (1993). Talent detection and development in sport. R. Singer, M. Murphy ve L. Tennant (Eds.), *In handbook of research in sport psychology*, (pp. 290-313). Macmillan.
33. Turnnidge, J., Wright, E., ve Matthews, A. (2021). Organizational structures in sport: Methodological considerations. *In birth advantages and relative age effects in sport* (pp. 30-56). Routledge
34. Wattie, N., Copley, S., ve Baker, J. (2008). Towards a unified understanding of relative age effects. *Journal of Sports Sciences*, 26(13), 1403-1409
35. Yapar, A. (2020). U16 basketbol avrupa şampiyonasına katılan basketbolcularda doğum yeri ve bağlı yaş etkisinin incelenmesi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(3), 63-79.
36. Yapar, A., ve Ince, M. L. (2014). Youth basketball player's experience, enjoyment and burnout levels in recreational and specialization context. *Science & Sports*, 29, S33.